

TÜRKİYE’DE SİYASAL ELİTİZM
ve
POLİTİK CEMAAT OLARAK MÜLKİYELİLER

- (Yüksek Lisans Tezi)

• **Yusuf ŞAHİN**

- Kütahya – 2005

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Siyasal Elitizm ve Politik Cemaat Olarak Mülkiyeliler” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılar yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

Yusuf ŞAHİN

ÖZGEÇMİŞ

07.02.1981 tarihinde Manisa Demirci’de doğan Yusuf ŞAHİN, ilk ve orta öğrenimini Bursa’da tamamladıktan sonra 1999 yılında Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümüne kayıt oldu. 2003 yılında lisans eğitimin tamamladıktan sonra Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. Aynı yıl Dumlupınar Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde araştırma görevlisi olarak göreve başladı ve Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalına yatay geçiş yaptı.

ÖZET

Sosyal bilimlerin uzmanlaşması beraberinde disiplinler arasındaki kopuklukları ortaya çıkartmış ve sosyal geçekliğin tüm yönleri ile incelenbilmesi metodolojik bir sorun halini almıştır. Siyaset ve sosyoloji bilimleri çalışma alanları itibariyle ortaklıklara sahip olsalar da temel referans noktaları açısından birbirinden ayrışmaktadır. Siyaset bilimi devlet temelli bir yaklaşımla siyaseti incelerken, sosyoloji toplumsal temelleri bağlamında siyasal olayları analiz etmektedir. Sosyal bilimler arasındaki ayrışmanın giderek ortadan kalkması ve disiplinler arası çalışmaların giderek yaygınlık kazanması hem sosyal teoriye hem de siyaset bilimine ciddi katkılar sağlamıştır. Bu çalışma her iki disiplinin verilerini sosyolojik bir bakış açısıyla ele alırken devlet, bürokrasi, devletçilik ve devlet adamlığı kavramları bağlamında Türk siyasal kültürünü analiz etmektedir.

Zengin bir tarihsel geçmişe sahip olan Türkiye'nin siyasal tarihi nev-i şahsına münhasır özellikler taşımaktadır. Yönetici ve yönetilen ayrımı üzerine şekillenen ve yöneticilerin ortak özelliklerini vurgulayan yönetici elit kavramı Türkiye'nin siyasal geçmişini kuşatacak yetkinlikte bir kavram değildir. İsimler, partiler, dönemler değişse de devleti ebed müddet anlayışı doğrultusunda devletin merkezi önemi devam etmektedir. Bu bağlamda yönetici sınıfı analiz ederken bir grup bilincinden ve örgütlenmeden bahsetmemiz mümkündür. Bu çalışmada elitlerin dolaşımı kuramı yerine; kendi varlıklarını ve çıkarlarını korumak amacıyla birlikte hareket eden ve kendilerini devletle özdeşleştiren devletli/devletçi seçkinler kavramı yerine politik cemaat kavramının kullanılabilirliği ele alınmış ve Türkiye'nin siyasal kültürü bu kavramsal çerçeve ile birlikte değerlendirilmiştir.

Mülkiye mektebi devlet kademesinde hizmet verecek üst düzey bürokratları yetiştirmek üzere Osmanlı Devletinin son döneminde kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde de varlığını ve işlevini sürdüren okulun mezunları devlet kademesinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Mülkiyelilerin kendi aralarındaki dayanışmayı vurgulamak için kullandıkları Mülkiye Ruhu çalışmamızda sosyolojik bir perspektifle ele alınmıştır.

ABSTRACT

As a result of specialization in social sciences, the discrepancies among the disciplines have become clear and observation of social reality with all its aspects became a methodological issue. Although the sciences of politics and sociology have common study fields they are differentiated because of their basic referential points. While the science of politics observes social cases with a state oriented approach, sociology observes political events in line with social oriented perspective. Decrease of disintegration among the social sciences in time and increase in the interdisciplinary studies significantly contributed to both social theory and political science. This study not only analyzes the data of both disciplines with a sociological imagination but also analyzes Turkish Political Culture in line with concepts of state, bureaucracy, statism, and statesman.

Political history of Turkey which has rich historical background carries unique features of its own. The concept of elite, which has been shaped on the discrepancy between the ruler and the ruled, is not enough to observe Turkish political background. The significance of 'state' is still valid no matter what the names, parties, or the terms are. In this context it is possible to discuss about organization and class consciousness while analyzing the ruling class. In this study the concept of 'political community' is used instead of 'elite circulation' theory and Turkish political culture is observed by political community.

Mülkiye was founded during the last years of Ottoman Empire to educate bureaucrats. Graduates of this school have continued to undertake important missions during the Republican era as well. In this study, Mülkiye Ruhü (Mülkiye Soul) which was used to emphasize the solidarity among themselves is discussed from a sociological perspective.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEZ HAKKINDA	ix

TEZ METNİ

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

ELİT KURAMI VE SİYASAL ELİT

1.1. Elit Kavramı	7
1.2. Elit Tartışmaları	12
1.3. Elit Teorileri	16
1.4. Siyasal Elit.....	25
1.5. Politik Cemaat	28

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN SİYASAL CEMAATİN TÜRKİYE'DEKİ TARİHSEL ARKAPLANI

2.1. Osmanlı Devletinin Teşkilat Yapısı ve Yönetici Seçkinler.....	42
2.2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Yönetici Elitler	52
2.3. Türkiye'de Siyasal Cemaati Çerçeveleyen Devlet Algısı	60
2.4. Mülkiyenin Kuruluşu	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR POLİTİK CEMAAT OLARAK MÜLKİYELİLER

3.1. Mülkiye Ruhu	74
3.1.1. Ritüeller ve Semboller	78
3.1.2. Mülkiyeliler Birliği Dergisi	79
3.1.3. İnek Bayramı	82
3.1.4. Mülkiye Marşı	84
3.2. Grup Kimliği.....	86
3.3. Önce Mülkiye Sonra Türkiye	92
SONUÇ	95
KAYNAKÇA	101
DİZİN.....	110

KISALTMALAR

A.Ü.S.B.F.	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
M.M.	Mekteb-i Mülkiye
S.B.F.	Siyasal Bilgiler Fakültesi
M.B.	Mülkiyeliler Birliği
M.B.D.	Mülkiyeliler Birliği Dergisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
T.B.M.M.	Türkiye Büyük Millet Meclisi

TEZ HAKKINDA

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Elitler konumları bakımından toplumsal karar alma sürecinin dominant unsurlarından birisi olmalarına rağmen sosyolojik imgelemin inceleme alanında yeterince ele alınmamışlardır. Türkiye’deki Siyasal yaşamın daha iyi kavranabilmesi için yöneten ve yönetilen ayırımında; bu iki tabakayı birbirinden ayırt eden unsurları ortaya çıkartan tarihsel ve siyasal koşulların değerlendirilmesi tezimizin temel problemini oluşturmaktadır.

Elit kavramı ve elitizm olgusu batı dünyasının tarihsel gelişiminin analizinde yeterli olabilir. Fakat bu kavramlar Türkiye’nin politik deneyimini betimlemede yetersiz kalmaktadır. Elit kavramı sürekliliği içermekte fakat kalıcılığı kapsamamaktadır. Bu bağlamda elitizm olgusu politik cemaat kavramı ile birlikte Mülkiye örneğinde değerlendirilmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Siyaseti üreten grup olarak politik cemaat kavramını irdelerken; “devlet, politika, bürokrat, devlet adamı, devlet politikası” kavramlarının toplumsal yansımalarını ve bu ideal tiplerin somutlaştırıldığı kurum ve kişiler eleştirel bir perspektifle ele alarak siyasal kültürü incelemek araştırmamızın temel amacını oluşturmaktadır. Toplumun; manipüle edilebilen, yönlendirilebilen bir bütün olduğu düşüncesi toplumsal algılayışın bir ürünüdür. Bu algıyı ortaya çıkaran tarihsel süreçte; politik cemaatler olarak elitlerin etkisi bulunmaktadır. Araştırmamızın bir diğer amacı da politik cemaatlerin toplumsal temellerini analiz ederek Türkiye’nin siyasal kültüründeki başat unsurları ele almaktır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Türkiye’de devlet “adaleti sağlayan” bir kurum olarak algılanmaktadır. Minimal krizlerde dahi devletin çözümleyici olarak rol alması beklenmektedir. Bu kabullenişte bürokrasi ve bürokratik kültürün etkisi büyüktür. Siyaset sosyolojisinin temel kavramlarından ikisi olarak devlet ve bürokrasinin bu derece grift bir sarmal oluşturması sosyolojik çalışmaların önemini artırmaktadır. Devletin Türk siyasal hayatındaki etkinliği, bu etkinliğin toplumsal ve siyasal süreçlere yansımaları, politik cemaatlerin yapı ve işlevleri noktasında sosyolojik bakış açısıyla Türk siyasal kültürünü analiz edebilme doğrultusunda çalışmamız önem kazanmaktadır.

Devlete ve devlet büyüklerine itaat siyasal kültürde önemli bir yer tutmaktadır. Ulul emre itaat anlayışı devlet adamlarının toplum nezdinde kutsal addedilmesini sağlamaktadır. Türkiye’de devlet adamları bizatihi devletin kendisi olarak algılanmaktadır. Kutsal devlet anlayışı beraberinde devlet adamlığı sıfatını da kutsal kılan bir anlayışı ortaya çıkartmaktadır. Kendi varlıklarını devletle özdeşleştirerek kendi meşruiyetlerini sağlayan politik cemaatleri ele alırken elit kavramı yerine, devlet yönetimindeki hâkim tortuyu değerlendiren çalışmamız Türkiye’deki siyasal kültüre farklı bir perspektifle yaklaşması açısından önemlidir. Devlet temelli bir toplum ve siyaset algılaması yerine, toplum temelli bir siyaset ve devlet perspektifi siyasal kültürün mikro bileşenlerine nüfuz edebilmek için önemlidir.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Araştırmamızın temel hipotezi: Yöneten yönetilen ayrımı bağlamında, Türk siyasal kültürünün temelinde yatan kutsal devlet anlayışının sonucu olarak politik cemaatler devlet yönetiminde etkinliklerini sürdürmekte, kendilerini devletle özdeşleştirmekte, elitlerin dolaşımı sürecinde paradigmatik bir değişim olmamakta ve egemen tortu değişmemektedir.

Genel hipotezimizi destekleyen alt hipotezlerimiz şunlardır:

Türk modernleşme hareketinin taşıyıcı karakterlerinin ayırt edici özellikleri epistemik donanımlarıdır.

Elitlerin siyasal alan içerisindeki analizi için politik cemaat kavramı kullanılmalıdır.

Mülkiyeliler modern dönemde oluşsalar da aynı zamanda Türk toplumundaki geleneksel cemaatçilik anlayışının ürünüdürler.

Politik cemaatlerin ortak amaçları, ortak referansları, ortak epistemleri vardır.

Kavram olarak politik cemaat beraberinde rekabeti ve erk sahibi olmak için mücadeleyi içerir.

ARAŞTIRMANIN KAPSAM ve SINIRLILIKLARI

Elit teorileri ve elitizm olgusu incelenirken bu kavramların makro sosyolojiye etkileri değerlendirilmiş ve Türkiye'deki siyasal elitizm olgusu ele alınmıştır. Bürokratik örgütlenme içerisinde doğrudan siyasal erki kullanan ya da siyasal erkin kullanımını adamakıllı etkileyecek bir konumda bulunan insan kümeleri olarak üst düzey bürokratların oluşturduğu mülkiyeli politik cemaat ele alınmıştır. Mülkiyeliler devlet yönetiminde etkin olan bürokratlar sadece mülkiyeliler değildir. Nüfuzları göz önüne alınarak tez çalışmasında Mülkiyeliler ele alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Türkiye'de yöneten yönetilen ilişkisine metodolojik düzeyde makro çözümlenmelerle yaklaşan bakış açıları incelenerek yönetici-yöneten-devlet adamı-bürokrat kavramlarının pratiğe dair yansımaları politik kültür açısından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda literatür taraması yapılarak, tarihsel açıdan siyasal süreç sosyolojik perspektifle incelenmiştir.

TEZ METNİ

GİRİŞ

Sosyoloji çeşitli kavram ve kuramlarla sosyal gerçekliği açıklamayı ve yorumlamayı amaçlamaktadır. Siyasal kültürün toplumlara göre değişen yapısı ve inşası kullanılan kavramların anlam daralmasına ya da yetersizliğine sebep olmaktadır. Sosyoloji belli bir yerdeki/dönemdeki tarihi/toplumsal özelliklerin, ilişkilerin, sorunların açıklanması sırasında ortaya atılan ve belli özellikler taşıyan görüşlerin bir toplamı, toplumsal aidiyetin getirdiği bakış açılarıyla, eleştiri ve tartışmaların arenasıdır.¹ Sosyolojik bilgi, kendi tarihsel bağlamından kopuk bir perspektifle üretilemez. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin siyasal yapısı Osmanlı devletinden tevarüs eden birçok özelliğiyle özgün bir forma sahiptir. Kavramlar birer ideal tip olarak sosyal gerçekliği anlama çabasının göstergesidirler. Fransa'dan sonra ilk sosyoloji kürsüsünü kuran Türkiye'de sosyoloji kendi ayakları üzerinde gelişimini sürdürememiş ve tercümeyle dayalı bir sosyoloji ortaya çıkmıştır. Bu noktada kullanılan kavramlar özü itibarıyla batı siyasal deneyimini yansıtmaktadır. Siyasal kültürü oluşturan değerler, semboller ve semboller tarihsel ve sosyolojik bağlamda özgündürler ve her toplumda farklı bir bakış açısıyla değerlendirilirler fakat her siyasal kültürde bulunmaları açısından evrenseldirler örneğin yöneten ve yönetici ayrımı tüm toplumlarda mevcuttur. Yöneticileri bir arada tutan etmenler, onları yönetilenlerden farklılaştırmaktadır. Elitler olarak isimlendirilen yönetici sınıfı/grubu/partiyi oluşturan ortak referans noktaları bulunmaktadır.

Toplumsal süreçlere siyasal ve sosyal alanda etki gücüne sahip grupları niteleyen "elit" kavramı sosyal bilimler literatürüne Mosca ve Pareto tarafından kazandırılmış ve kavram yeni bir toplumsal bilimin anahtar deyimini olarak sunulmuştur. Elit kavramı Türkiye'nin siyasal deneyimini ele alan çalışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nde etkin olan elitlerin kimler olduğu ve hangi gerekçelerle, hangi toplumsal sebeplerle bu statüsel üstünlüğü sürdürdükleri konusunda geniş bir kaynak eser listesi oluşmuştur. Yapılan araştırmaların müelliflerine bakıldığında ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Türkiye'deki elitleri analiz eden çalışmaların önemli bir bölümü yabancı yazarlar tarafından kaleme alınmıştır ve yerli

¹ Korkut Tuna, **Yeniden Sosyoloji**, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2002, s.15

yazarların araştırmaları da yabancı araştırmacıların çalışmalarına atıf yapan ve bu çalışmalarla paralellik arz eden araştırmalardan oluşmaktadır. Yabancı kaynaklar arasında Frey'in çalışması dikkat çekmektedir.² Kuşkusuz bu durum bir eksiklik ya da yanlışlık ifade etmemekle birlikte kendi kültürel yapısını yabancı kaynaklar üzerinden irdelemeye çalışan bir sosyoloji geleneğinin şekillenmesi ciddi yanılırlara meydan verebilme ihtimali taşımaktadır.

Türkiye'nin elitleri kimlerdir sorusuna cevap aradığımızda siyaset bilimi ile komplo teorilerinin hercümerç olduğu cevaplarla karşılaşmaktayız. Türkiye'nin siyasal elitlerini ele alan çalışmalarda devletli/devletçi seçkinler olarak nitelendirilebilecek çeşitli gruplar tanımlanmaktadır. Türkiye'deki bürokratik sistemin aslı temsilcileri olan memurları ve bürokratları konu edinen çalışmalarda memurların toplumsal kökenleri analiz edilerek, memuriyet anlayışının kökenleri ve değişimi incelenmektedir. Carter Findley'in idari reformları Osmanlı mülkiye memurlarının toplumsal tarihi açısından incelemektedir.³ benzer bir çalışmada bürokratları konu edinen araştırmasıyla Metin Heper tarafından yapılmıştır.⁴ Türkiye'nin yönetiminde söz sahibi olan iktisadi çevrelerin de devlet eliyle oluşturulmuş olması devletli/devletçi seçkinler nitelendirmemizi haklı çıkartmaktadır. İzmir İktisat Kongresi ile birlikte kendi zenginleriyle kalkınabileceği inancı doğrultusunda hareket eden Türkiye Cumhuriyeti'nin bu hedefi kısmen başarılı olsa da devletle i içe geçmiş bir müteşebbis grubunun ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁵ Devletin ekonomik, siyasal ve kültürel alandaki derin etkisi ve görünürlüğü beraberinde bürokrasinin st kademlerinde yer alan bireylere ciddi bir g ve hareket alanı sağlamaktadır. Bu bağlamda soyut olan devletin somutlaşmış görüntüleri şeklinde ifade edebileceğimiz devlet daireleri ve devlet memurları toplum üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Cumhuriyet; Osmanlı döneminden aşırı seçkinci bir dünya görüşünü miras almıştır. Bu bürokratik yönetim geleneğinde resmi seçkinler, kendilerini toplumun üzerinde ve ondan özerk olan bir devletin gerçek

² Frederick Frey, **The Turkish Political Elite**, MIT Pres, Cambridge, 1965

³ Carter Findley, **Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996

⁴ Metin Heper, **Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme**, Boğaziçi Üniversitesi Yay. İstanbul, 1997

⁵ Ayşe Buğra, **Türkiye'de Devlet ve İşadamları**, İletişim Yay., İstanbul, 1999

hizmetkârları, kamu yararının tek koruyucusu ve modernleşmenin başlıca araçları olarak görmüşlerdir.

Elitlerle ilgili yapılan araştırmaların sayıca çokluğu kısmi tekrarları ortaya çıkartmakta ve çalışılmış olan bir konunun tekrar ele alınmasıyla ortaya çıkan veriler ekstra bir getiri sağlamamaktadır. Bu noktada elit çalışmalarının metodolojik yanlışlarını sıralayan Mehmet Turhan çeşitli öneriler sunarak yapılacak çalışmalara yol göstermektedir.⁶ Turhan elitlerin toplumsal kökenlerinin özelliklerini yaş, meslek, eğitim kategorileri ile değerlendirerek siyasal elitlerin siyasal karar çıktıları ve bu kararların siyasal sonuçlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Turhan'ın önerisi literatürde sıklıkla karşılaştığımız sosyoekonomik kökenlerine göre elitleri ele alan çalışmaları bir kademe daha ileriye götürerek elitlerin siyasal karar mekanizmalarındaki etkilerini ve bu kararların siyasal sonuçlarını çözümlemeyi hedeflemektedir. Turhan'ın bu önerisini dikkate alan çalışmamızı şekillendiren bir diğer hareket noktası da Şerif Mardin'in değerlendirmesidir. Sultan Abdülhamit dönemindeki Osmanlı bürokrasisini analiz eden Mardin çalışmasında Sultan'ın hedeflerinin ne oranda gerçekleştiğini bilebilmenin şartı olarak dönemin önemli kurumlarından olan Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'nin etkisini araştırmanın gerekli olduğunu dile getirmiştir. "Mülkiye mektebini bitirenlerin, yüksek görevlere gelme noktasında ne kadar başarılı oldukları, henüz açıkça bilinmiyor."⁷

Elit teorileri ile komplo teorileri arasında ciddi bir yakınlık bulunmaktadır. İspat edilemeyecek iddialarla herhangi bir grubun etkinlik düzeyi hakkında yapılacak yorumlar elit teorilerini referans olarak alsa da bilimsel bir anlamı olmayacaktır. Bu noktada Mülkiye öğrencilerinin ve mezunlarının elit tanımlaması içerisinde ele alınabilmesini sağlayan en önemli gerekçe Mülkiye'lilerin bu tanımlamayı kullanmalarındadır. Mülkiye Tarihi isimli çalışmanın önsözünün ilk paragrafında Mülkiye "seçkinlerin okulu" olarak tanımlanmıştır.⁸ Bu çalışmada elit teorileri ve elit tartışmaları

⁶ Mehmet Turhan, **Siyasal Elitler**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000, s.73

⁷ Şerif Mardin, "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez Çevre İlişkileri", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme** içinde, Alfa Yay., İstanbul,2000, s.91

⁸ Mehmet S. Kesimoğlu, "Önsöz", **Mülkiye Tarihi** içinde, s.I, Ankara, 1999

Mülkiyeliler özelinde ele alınacak ve Türkiye'nin siyasal kültürünü oluşturan ana etmenler değerlendirilecektir.

Mardin'in ve Turhan'ın değerlendirmeleri ışığında siyaset ve bürokrasi dünyasına önemli isimler kazandırmış olan Mülkiye Mektebinin öğrencilerinin analizi çalışmamızın amacını oluşturmaktadır. Siyaset ve bürokrasinin üst kademelerinde yer alan Mülkiye Mezunlarının etkinlik derecelerinin araştırılması toplumumuzun siyaset ve devlet algılamasını analiz etmek açısından olumlu olacaktır. Bu bağlamda elit teorileri ışığında Türkiye'nin siyasal kültürünü ele alacak olan çalışmamızda siyasal elitizm ve politik cemaat kavramları doğrultusunda Mektebi Mülkiye mezunlarının Türkiye'nin siyasal yaşamındaki yeri analiz edilmeye çalışılacaktır. Mülkiye tarihi ile ilgili metinler, Mülkiye mezunlarının hatıratları ve Mülkiyeliler Birliği'nin dergisinde yer alan çalışmalar etrafında Mülkiye Ruhunun bileşenleri değerlendirilecektir. Tezin amacı Mülkiye'yi tarihselliğiyle anlatmak değil, siyasal cemaat perspektifini Mülkiye olgusunda somutlaştırmaktır.

Elit dolaşımı elitteki egemen tortunun değişimi demektir. Türkiye'nin siyasal kültürel yapısı ele alındığında yöneticilerin Pareto'nun deyiimiyle duygu ve düşüncelerinde temel reflekslerinin değişmeyerek aynı duyarlılıklar üzerine yapılandırıldığı görülecektir. Osmanlı'nın son döneminde temel amacın devleti ebed müddet felsefesi doğrultusunda devletin kurtarılması amaç edinilerek oluşturulan çözüm reçetelerinin isimleri Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık gibi farklı adlar taşısa da tüm bu düşüncelerin temelinde aynı mantık yatmaktadır. Osmanlı'nın kurtuluşuna vesile olamayan bu düşünceler Cumhuriyet'in kuruluşuna vesile olmuştur. Egemen tortu olarak kutsallaştırılmış devlet düşüncesinin sürmesinde aynı siyasal reflekslere sahip yönetici ve bürokratlar silsilesinin varlığı "elitlerin dolaşımı" çözümlemesinin Türkiye için yetersizliğini ortaya koymaktadır.

Politik cemaat siyasal bir duygular kümesidir Aynı zihni gelenekten gelen, siyasal olaylar karşısında ortak bir algılama içinde olan ve bunu topluluk (community) konsepti içinde sürdüren yönetici seçkinleri ifade etmek için politik cemaat kavramı, Türkiye'nin siyasal deneyimini anlamamızda "elit" kavramından daha işlevsel olacaktır.

Cemaat kavramı son dönem Türkiye’inde dini grupları nitelemek için kullanılmaktadır. Sosyal bilimlerin temel kavramlarından birisi olan cemaat kavramı, İngilizcedeki community kelimesine karşılık olarak kullanılmaktadır. Türkçeye topluluk olarak da çevrilen community kelimesi çalışmamızda siyasal olaylar karşısında ortak bir algılama içinde olan bireylerin birlikteliklerini tanımlamak için kullanılmıştır. Tez boyunca cemaat (community) kavramı herhangi bir dini referansla açıklanmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki en büyük benzerlik devletin otoriter yapısıdır. Siyasal kültürün merkezinde yer alan devlet, dominant unsur olarak politik hayatın tüm yönlerinde etkisini sürdürmektedir. Devlet yönetiminde söz sahibi olan/oldukları iddia edilen/olduklarını iddia eden Mülkiyelileri siyasal cemaat perspektifi ile ele alma hedefi iki temel hareket noktasına sahiptir. İlk olarak Türk siyasal hayatı; nevi şahsına münhasır özellikleriyle, kendi sosyolojik ve tarihsel bağlamında ele alınmalıdır. İkinci olarak her kavram ifade ettiği ya da ifade ettiği iddiasında olduğu sosyolojik gerçekliği tam anlamıyla ihata etmelidir. Elit kuramı Türk siyasal kültürünü analizde yetersizdir. Politik cemaat kavramı, biz duygusu taşıyan(Mülkiye Ruhu), ortak referansları olan(Mekteb-i Mülkiye-i Şahane, Mektebi Mülkiye, Siyasal Bilgiler Okulu) ve ortak reflekslere sahip (Devleti Ebed Müddet, devletin bekası) Mülkiyelileri daha şümulü değerlendirmeye imkân tanımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
ELİT KURAMI VE SİYASAL ELİT

1.1.Elit Kavramı

Kökeni Latince “*eligre*” ve “*electa*” dan gelen “**elit**” kavramı, Türkçe’ye Fransızca “*elite*” sözcüğünden geçmiştir. *Eligre* sözcüğü Latince’de seçme, “*electa*” ise seçilmiş olan parça, seçilmiş, en iyisi anlamına gelir. İngilizce, İspanyolca, İtalyanca, Fransızca ve Almanca gibi birçok dilde elit, “seçilmiş olan parça”, en iyisi anlamına gelmektedir. Elite sözcüğü 17. yüzyılda üstün kalitedeki malları tanımlamakta kullanılmıştır. Sonraları bu sözcüğün kullanım alanı genişleyerek birinci sınıf askeri birlikler ya da soyluluğun yüksek mertebeleri gibi üst toplumsal kümeleri kapsamaya başlamıştır. Batıda günlük dilde kullanımı 17. yüzyıla kadar inerken, sosyal bilimler alanında kullanılmaya başlanması ise 19. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. Kavramın İngiltere ve Amerika’da yaygın kullanımı ise 1930’lu yıllarda başlar.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde seçkin kelimesinin anlamı “benzerleri arasında niteliklerinin yüksekliliğiyle göze çarpan, üstün, mümtaz, güzide, mûtena” olarak tanımlanmakta, ikinci anlam olarak da “bir toplumda gücü ve saygınlığı olan kişi veya grup” şeklinde ifade edilmektedir.⁹

Kavrama, sosyal bilimler alanında popülerlik kazandıran Vilfredo Pareto ve Gaetano Mosca’dır. Elit sözcüğünü sosyal bilimlerde ilk kullanan Gaetano Mosca, bu sözcüğü, Fransız sosyolog Henri de Saint Simon’dan etkilenerek keşfetmiştir. Bilimsel alanda ün kazanması ise Pareto sayesinde olmuştur. Mosca elit kavramını kullanmasa da toplumsal tabakalaşma açısından sınıfsal ayrımların niteliği üzerine yaptığı çözümlemede kavramın sistematliğini oluşturmuştur. Pareto elit’i, belirli hiyerarşik yapılanmalar içinde en üst konuma sahip olanlar veya kendi faaliyet alanının en iyileri, en etkilileri olarak tanımlar.¹⁰ Bir başka deyimle, Pareto’ya göre elit, kendi çalışma alanlarında en üst konumda, zirvede bulunan insanların oluşturduğu toplumsal sınıftır.

⁹ Türk Dil Kurumu, **Büyük Türkçe Sözlük**, 8. Basım, Ankara, 1988, cilt:II, s.1928

¹⁰ Ali Arslan, Türk Siyasi Elitleri,

http://www.insanbilimleri.com/makaleler/siyaset_bilimi/Turk_Siyasi_Elitleri.htm, 07.03.2005

Pareto elit kavramını iki farklı şekilde tanımlamıştır. Birinci tanımlamasında bireyleri kendi çalışma alanlarındaki performanslarına göre sıralamıştır: “Kendi faaliyet dallarında en yüksek endekslere sahip olan insanlardan bir sınıf oluşturulmuş ve bu sınıfa seçkinler (elit) adını verelim.” Bottomore’a göre bu tanımlama Pareto’nun bir geçiş tanımlamasıdır. Çünkü Pareto bu tanımlamayı yönetici sınıfı analiz edebilmek için kullandığı yönetici seçkin kavramına temel oluşturmak için kullanmıştır.¹¹ “Bu sınıfı (seçkinler) hükümette dolaylı ya da dolaysız olarak önemli rol oynayan bireylerin oluşturduğu yönetici seçkinler ve geri kalanların oluşturduğu yönetici-olmayan seçkinler şeklinde iki kategoriye ayırmak, özgül araştırma konumuz olan toplumsal denge durumunun (equilibrium)* incelenmesi için yararlı olacaktır. Öylelikle bir toplumda iki katman bulunmaktadır: (1) Hükümet üzerindeki olası etkileri bizi burada ilgilendirmeyen bir alt katman, yani seçkin olmayanlar; (2) a.Yönetici seçkinler ve Yönetici olmayan seçkinler olarak ikiye ayrılan bir üst katman, yani seçkinler.”¹² Pareto’nun tanımlamasına baktığımızda hükümet bir güç aygıtı ve bu aygıtı idare eden sınıf olarak elitler görülmektedir.

Pareto’nun toplumsal tabakalaşmada en üstte yer alan grup demektense “kendi faaliyet alanlarında en üstün endekslere sahip insanlar” tanımlamasını kullanması elitlerin tek bir kalıpta ele alınamayacağını ortaya koymaktadır. Kendi faaliyet alanlarına göre ve toplumda sahip oldukları etkili konumlarına göre askeri elit, siyasi elit, bürokratik elit, entelektüel elit nitelendirmeleri Pareto’nun tanımlamasının sınırlarının mümkün kıldığı değerlendirmelerdir. Fakat kapsamı bir hayli geniş olan elit tanımlamasının açmazları da yok değildir. Örneğin, bir köyde seçimler sonucu iş başına gelmiş bir muhtar da kendi faaliyet endeksine göre en üstte olduğu için elittir. O halde elit kavramında kendi faaliyet alanında en üstün endekse sahip olmanın yanında etki ve nüfuz gücü kavramları da devreye girecektir. Bu kavramların kullanımı elit kavramını daha da netleştirebilmemize imkân sağlayacaktır. Bu bağlamda Mills’in iktidar

* equilibrium: toplumsal denge, toplumsal eşitlik anlamlarında kullanılmakla birlikte, ideal toplum düzeni manasına da gelmektedir.

¹¹ T. B. Bottomore, **Seçkinler ve Toplum**, Gündoğan Yay., 1990, Ankara, s.8

¹² Bottomore, **a.g.e.**, s.8

seçkinleri kavramı aydınlatıcı olacaktır. Mills'e göre iktidar seçkinleri politikadan, ekonomik çevrelerden ve askeri üst çevrelerden gelen kimselerden oluşmaktadır.¹³

Seçkinlerin etki alanları sayesinde seçkinler topluluğu, üyeleri seçilmiş, yetiştirilmiş ve modern toplumun kişisel olmayan kurumsal hiyerarşilerine komuta eden kimselerle yakın ilişkiler kurmaya hak kazanmış bazı üst çevrelerden oluşan bir topluluk niteliği kazanmaktadır.¹⁴ Seçkinler ellerinde bulundurdukları iktidarla, ya da uygulamış olduğu etki ile bir toplumu tarihsel eylemine ya almış olduğu kararlarla ya da ortaya koymuş oldukları ya da temsil ettikleri düşünceler, duygular, heyecanlarla katkıda bulunan kişiler ve grupların toplamına verilen addır.¹⁵

Toplumsal hayatta çeşitli kıstaslara göre sınıflandırmalar yapılabilir. Bireyleri diğer bireylerden farklılaştıran ortak özellikler etrafında oluşan gruplar toplumu oluşturmaktadır. Ortega Gasset' e göre cemiyette seçkin azınlık ve kütle olmak üzere iki çeşit insan bulunmaktadır. Yani bir tarafta “güçlü görevleri üst üste yığarak kendi varlıklarından büyük talepte bulunanlar”, diğer tarafta ise kendilerinden özel hiçbir gayret talep etmeksizin, yaşadıkları anı hayat diye kabul edenler, mükemmellik yolunda hiçbir gayret göstermeden, dalgalar üstünde sallanan şamandıra misali insanlar.¹⁶

Gasset'in sınıflandırmasında elitlerin özel konumu sadece kendi taleplerinden değil toplumun diğer kesimini oluşturan kütleden de kaynaklanmaktadır. Gasset'in kütle adamı tanımı siyasal kültürümüzdeki modernleştirilmesi gereken “bilinçsiz vatandaş” algılamasından pek de farksız değildir. “Kendisi için özel sahalara dayalı hiçbir hedef seçmeyen, kendini herkes gibi hisseden ve bu halin kendisini düşündürmediğini, gerçekte kendini herkes gibi hissetmekte mesut insan.”¹⁷ Gasset'in kütle adamı olarak tarif ettiği insan tipolojisi kendi adına karar verebilmekten uzaktır. Bu bağlamda Mills'in çözümlemesi akla gelmektedir. Mills'e göre “sıradan insanlar, yaşadıkları gündelik hayatın dünyasını aşacak güçte değildirler. Kaldı ki iş, aile ve komşuluk

¹³ C. Wright Mills, **İktidar Seçkinleri**, çev. Ünsal Oskay, Bilgi Yay., İstanbul, 1974, ss.384-385

¹⁴ Mills, **a.g.e.**, s.24

¹⁵ Mahmut Tezcan, **Sosyolojiye Giriş**, Ankara, 1995, s.93

¹⁶ Ortega Gasset, **Kütlelerin İsyanı**, çev. Nejat Muallimoğlu, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.11

¹⁷ Gasset, **a.g.e.**, s.11

ilişkilerinden oluşan bu yaşamı sıradan insanların ne yönetebilecekleri ne de kavrayabilecekleri nitelikteki güçler biçimlendirmektedir.”¹⁸

Modern dönemin toplumsal hayata getirilerinin başında uzmanlaşma gelmektedir. Tekniğin ve bu tekniği sağlayan bilginin gücü ve önemi giderek daha da artmaktadır. İktidardaki seçkinler topluluğu ellerindeki olanaklar ve yaşam bilgileri sayesinde, sıradan ve olağan insanların olağan ortamını aşacak güçteki kimselerden oluşmaktadır. Bu kimseler büyük ve önemli sonuçlara yol açan kararlar alabilecek durumdadırlar.¹⁹ Mills’e göre iktidardaki seçkinler, devlet mekanizmasını yönetmekte, devletin istem ve gerekliliklerini saptamaktadırlar. Devletin toplumsal hayattaki önemi ülkelere göre farklılıklar arz etmektedir. Bu noktada devlet mekanizmasını yöneten elitlerin siyasal üstünlükleri de toplumlara göre değişmektedir.

Teorik açıdan ele alındığında elit kavramı, kurumsal iktidara sahip, toplumsal kaynakları kontrol edebilecek konumda bulunan, karar verme sürecini doğrudan ya da dolaylı olarak ciddi bir şekilde etkileme (aktif ya da potansiyel olarak) yetisine sahip, karşıtlarına rağmen istek ve amaçlarını gerçekleştirebilen grup olarak tanımlanabilir.²⁰

Pareto’nun Mosca’dan etkilenecek elit teorisini oluşturduğu iddia edilmektedir ve elit deyimini kullanmamasına karşın Mosca elit ve kitle ayrımını ilk defa sistemleştiren siyasal bilimci sayılmaktadır.²¹ Elitlerle ilgili ilk tam ve organik bir kuram oluşturan ve bu kavramı siyasal bilime ilk sokan Wilfredo Pareto’dur.

Elit kavramının tanımına bakıldığında iktidara sahip olmanın vurgulandığı görülmektedir. Siyasal alan farklı çıkar gruplarının mücadeleleriyle şekillendiği için bu mücadelede siyasal etkinlik, nüfuz, ekonomik üstünlük gibi etmenler tarafların etkinlik düzeylerini daha da güçlendirmektedir. Toplumsal kaynaklar ise zenginlik, prestij, statü

¹⁸ Mills, **a.g.e.**, s.7

¹⁹ Mills, **a.g.e.**, s.8

²⁰ Arslan, **a.g.m.**

²¹ Mehmet Turhan, **Siyasal Elitler**, Gündoğan Yay., Ankara, 2000, s.32

gibi sosyal ve ekonomik kaynakların yanı sıra, karizma, motivasyon, enerji, zaman gibi bireysel kaynakları da içerir.²²

Sosyolojik kavramların netliği ve sınırları üzerinde yapılan tartışmalar da elit kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Elit kavramının tanımında “toplumsal kararları etkileme” gücü vurgulanmaktadır. Bu bağlamda toplumsal kararlar makro düzeyde kararlar olarak, toplumun tamamını ilgilendiren köklü kararlar, inkılâplar, reformlar, devrimler olabileceği gibi; toplumun küçük bir kısmını etkileyecek mikro düzeyde kararlar da olabilir. Elit tanımlamasında en önemli nokta karar verme sürecini etkilemektir. Karar verme sürecinde etkili olabilmenin yolu güç sahibi olmaktan geçer. Burada bahsi geçen güç ekonomik güç olabileceği gibi, siyasal ya da bürokratik güç de olabilir. Karar verme sürecini domine edecek unsurlar siyasal partiler, meslek örgütleri, sendikalar olabileceği gibi politik cemaatler de olabilir. Özellikle ulusal ve uluslar arası siyasette lobilerin etkinliklerine baktığımızda elitlerin yetkinliklerini ve güçlerini görebilmemiz mümkündür. Bu anlamda güç ve etkileri açısından uluslar arası siyasette de elit devletlerin varlığından bahsedebiliriz.

Toplumsal süreçler sürekli değişimin yaşandığı dinamik süreçlerdir. Elit kavramı, yalnızca, zorunlu olarak üst tabakadaki bireyleri içermez. Elit üst tabaka üyesi olabileceği gibi, alt toplumsal tabakaların üyeleri içinden de gelebilir. Ayrıca elit, kapitalist sınıf veya üst toplumsal sınıf üyeliği anlamına da gelmez. Üst sınıfın yanı sıra, orta sınıf veya işçi sınıfından bireyler de olabilir.²³ Sendika temsilcileri bu durum için en güzel örnektir. İşçi sınıfını temsilen hak arama mücadelesi adı altında faaliyet gösteren sendika yöneticileri temsil ettikleri işçilerden farklı olarak pazarlık etme gücüne sahiptir. İşverenle masaya oturarak pazarlık yapma, grev kararı alma ya da grevi bitirme sürecinde etkindirler. Bu durumda işçi temsilcisi olan sendika görevlilerinin işçiler adına karar verebilme salahiyetine sahip olmaları onları temsil ettikleri işçilerden farklı bir konuma getirir.

²² Arslan, **a.g.m.**

²³ Arslan, **a.g.m.**

Elit kavramı değerlendirilirken erk (politik, siyasi, iktisadi, askeri) sahibi grubun özellikleri net bir şekilde ifade edilmemektedir. Sosyolojik perspektifin gereği elitlerin nelere hükmettiğini açıklamaktan öte; elitlerin bu kudrete sahip olmalarının toplumsal sebeplerini ve bu sürece etki eden dışsal ve içsel dinamikleri tespit ederek değerlendirme yapmaktır. Siyasal kültürde toplumun siyaset algısı, devlet algısı, devlet toplum ilişkileri elitlerin farklı toplumsal sebeplerle üstünlüklerini ellerinde tutmalarını sağlamaktadır. Toplumsal hegemonya sınırları/çerçevesi olarak resmi ve sivil alanların kanaat önderleri ve karar vericileri anlamında 'elit', sadece politik olanın değil, kültürel ve ekonomik düzenin dönüşümü için de kilit bir anlama sahiptir.

Seçkinler az çok bütünlüğü olan bir toplumsal ve psikolojik birim meydana getirmekte; belirli bir toplumsal sınıftan olmanın bilincini taşımaktadırlar, birbirlerine karşı davranışları başkalarına olan davranışlarından farklıdır. Bu sınıftan olanlar aralarında kolaylıkla anlaşabilmekte; birlikte düşünüp çalışmasalar bile, benzer işlerde çalışıp, benzer şekilde düşünmektedirler.²⁴ Elitler arasında her zaman bütünlük de olmayabilir. Siyasi veya bürokratik elitin çıkarları birbiriyle ve bazen de diğer elitlerle (ekonomik elit gibi) çelişebilir. Elitler arası uyumsuzluk politik değişimlerin tetikleyici unsuru olabilir.

1.2.Elit Tartışmaları

Elit kavramı sosyal bilimler literatüründe son dönemde popülerliğini artırmış bir kavramdır. Karar alma süreçlerini ve karar alma mekanizmalarını etkileyen grupların niteliği üzerine yapılan araştırmaların sayısı artmaktadır. Elitlerin her ülkede ve toplumda etkinlik dereceleri farklıdır ve elitizm tartışmalarının içerikleri de değişiklikler göstermektedir. Elit başlığı altında yer alan makaleler tarandığında elit kavramını özellikle eğitim ile birlikte geçtiği görülmektedir. İngiltere'de Aristokrat ailelerin çocuklarının aldıkları eğitimin fırsat eşitliğini ortadan kaldırdığı ve toplumsal eşitsizliğin sürmesine sebep olduğunu belirten çalışmalar yanında Amerika'da ki eğitim sisteminin zenginlerle fakirler arasındaki statü farklılığını perçinlediği iddia

²⁴ Mills, a.g.e., s.18

edilmektedir. Amerikan eğitim sisteminin siyah ve beyaz ayrımını körüklediğini, siyahların ayrıcalıklı kesimin aldığı eğitimden faydalanamadığını iddia eden çalışmaların benzerleri Afrika ülkeleri özellikle de Güney Afrika için dile getirilmektedir. Toplumsal tabakalaşmada çeşitli kıstaslara göre sıralamalar yapılabilir. Bu sıralamaları ekonomik, kültürel siyasi, etnik kriterleri referans alarak yapmamız mümkündür. Toplumsal statü farklarını ortaya çıkaran etmenler dönemlere göre farklılıklar arz edebilir. Etnik farklılıklar, siyasi tercihler veya ekonomik ölçütler değerlendirilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken soru ayrıcalığı sağlan etkenin sürekliliğinin nasıl sağlandığıdır. Bu noktada eğitim kurumu devreye girmektedir. Toplumsal tabakalaşmada eğitim farklılıkları artıran bir etkidir. Bu bağlamda devlet kademesinde üst düzey görev alabilmenin esas şartlarından birisi eğitim olmaktadır. Türk siyasi hayatının ana karakterlerine baktığımızda eğitim öğesinin önemi bariz biçimde belirginleşmektedir. Köy teması üzerine kurulu bir politik söylem üreten Süleyman Demirel'in üniversite mezunu olması bir paradoks olarak görülebilir fakat Türk seçmeninin çoğunlukla kırsal ya da kırsal kökenli olduğu düşünülürse kabul edilebilir bir durumdur. Bu noktada siyaset ve bürokrasi arasındaki farkı belirtmemiz gerekmektedir. Siyasal seçimlerin sonucunda ülke yönetiminde söz sahibi olan siyasal partilerin milletvekili seçilme kıstasları arasında diploma şartı bulunmamaktadır. Diğer taraftan hükümetlerin kamu bürokrasisinde birlikte çalıştıkları bürokratlar için böyle bir şart gerekmektedir. Örneğin Türkiye'de siyasi değişimlerle birlikte en alt kademe olan bir memur, çalıştığı kurumun yönetim kademesinde görev alabilmektedir. Elitizm tartışmaları literatürde farklı boyutlarda ele alınmaktadır. Çalışma hayatında cinsiyet ayrımcılığın ele alan çalışmalarda erkek egemen bir yapının varlığını inceleyen ve bu yapının çalışma hayatındaki etkilerini analiz eden çalışmalarda cinsiyet ayrımcılığına dayalı bir elitizm teması vurgulanmaktadır. Eğitim sürecinde fırsat eşitliği vaadinin gerçekleşmediğini ve toplumsal farklılaşmanın eğitim sürecinden faydalanmada da etkin olduğunu belirten çalışmalarda sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan toplumsal grupların daha iyi ve donanımlı bir eğitim sürecinden faydalandığını belirten çalışmalarda elitizm konusu sınıf ayrımı üzerinden ele alınmaktadır. Etnik farklılıkların hala toplumsal hayatın önemli bir sorunu olduğunu analiz eden çalışmalara baktığımızda ise siyah-beyaz(özellikle Amerikan toplumunda) ayrımcılığının gerek politikada gerek diğer toplumsal kurumlarda var olduğunu iddia eden çalışmalarda elitizm konusu etnik

temelli olarak değerlendirilmektedir.²⁵ Siyasal elitizm ise politik karar alma süreçlerinde kendisini yetkin gören ve bu yetkinliği kendi kadroları ile sürdürmeyi amaçlayan bir grup veya sınıfı ele alarak analiz etmektedir. Bu bağlamda bakıldığında toplumsal hayatın her alanında kendisini farklı gören ve bu farklılığın verdiği yetkinlikle gücü elinde bulunduran bir bireyin, grubun, topluluğun, sınıfın var olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye’de elit tartışmaları farklı boyutlarda ilerlemektedir. Siyaset bilimi ile komplo teorilerinin hercümerç olduğu yorumlarla karşılaşmaktayız. Türkiye’nin siyasal elitlerini ele alan çalışmalarda devletli/devletçi seçkinler olarak nitelendirilebilecek çeşitli gruplarla karşılaşmaktayız. Türkiye’deki bürokratik sistemin asli temsilcileri olan memurları ve bürokratları konu edinen çalışmalar memurların toplumsal kökenlerini analiz ederek, memuriyet anlayışının kökenlerini ve değişimi incelenmektedir. Carter Findley’in araştırması idari reformları Osmanlı mülkiye memurlarının toplumsal tarihi açısından incelemektedir²⁶ benzer bir çalışmada bürokratları konu edinen araştırmasıyla Metin Heper tarafından yapılmıştır.²⁷

Türkiye’nin yönetiminde söz sahibi olan iktisadi çevrelerinde devlet eliyle oluşturulmuş olması devletli/devletçi seçkinler nitelendirmesini yapmamıza olanak tanımaktadır. Örneğin İzmir İktisat Kongresi ile birlikte kendi zenginleriyle kalkınabileceği inancı doğrultusunda hareket eden Türkiye Cumhuriyeti’nin bu hedefi kısmen başarılı olsa da devletle iç içe geçmiş bir müteşebbis grubunun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu noktada Ayşe Buğra’nın iş adamları ve devlet arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin kökenleri konusundaki çalışması aydınlatıcıdır.²⁸ Devletin ekonomik, siyasal ve kültürel alandaki derin etkisi ve görünürlüğü, beraberinde bürokrasinin üst kademlerinde yer alan bireylere ciddi bir güç ve hareket alanı sağlamaktadır. Bu bağlamda soyut olan devletin somutlaşmış görüntüleri şeklinde ifade edebileceğimiz devlet daireleri ve devlet memurları, toplum üzerinde büyük bir etkiye sahiptir.

²⁵ R. Althaus, S. Spivack, B. Amsel, **The Unequal Elites**, Wiley-Interscience P., New York, 1975

²⁶ Carter Findley, **Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996

²⁷ Metin Heper, **Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme**, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 1997

²⁸ Ayşe Buğra, **Türkiye’de Devlet ve İşadamları**, İletişim Yay., 1999

Türkiye Cumhuriyeti devletinde etkin olan elitlerin kimler olduğu ve hangi gerekçelerle, hangi toplumsal sebeplerle bu statüsel üstünlüğü sürdürdükleri konusunda geniş bir kaynak eser listesi oluşmuştur. Yapılan araştırmaların müelliflerine bakıldığında ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Türk toplumundaki elitleri analiz eden çalışmaların önemli bir bölümü yabancı yazarlar tarafından kaleme alınmıştır ve yerli yazarların araştırmaları da yabancı araştırmacıların çalışmalarına atıf yapan ve bu çalışmalarla paralellik arz eden çalışmalardan oluşmaktadır. Kuşkusuz bu durum bir eksiklik ya da yanlışlık ifade etmemekle birlikte kendi kültürel yapısını yabancı kaynaklar üzerinden irdelemeye çalışan bir sosyoloji geleneğinin şekillenmesi ciddi yanlışlara meydan verebilme ihtimali taşımaktadır.

Elitlerle ilgili yapılan araştırmaların sayıca çokluğu kısmi tekrarları ortaya çıkartmakta ve çalışılmış olan bir konunun tekrar ele alınmasıyla ortaya çıkan veriler ekstra bir getiri sağlamamaktadır. Bu noktada elit çalışmalarının metodolojik yanlışlarını sıralayan Mehmet Turhan çeşitli öneriler sunarak yapılacak çalışmalara yol göstermektedir.²⁹ Turhan; elitlerin toplumsal kökenlerinin özelliklerini yaş, meslek, eğitim kategorileri ile değerlendirerek siyasal elitlerin siyasal karar çıktıları ve bu kararların siyasal sonuçlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Turhan'ın önerisi literatürde sıklıkla karşılaştığımız sosyoekonomik kökenlerine göre elitleri ele alan çalışmaları bir kademe daha ileriye götürerek elitlerin siyasal karar mekanizmalarındaki etkilerini ve bu kararların siyasal sonuçlarını çözümlenmeyi hedeflemektedir. Turhan'ın bu önerisini dikkate alan çalışmamızı şekillendiren bir diğer hareket noktası da Şerif Mardin'in değerlendirmesidir. Sultan Abdülhamit dönemindeki Osmanlı bürokrasisini analiz eden Mardin, çalışmasında Sultan'ın hedeflerinin ne oranda gerçekleştiğini bilebilmenin şartı olarak dönemin önemli kurumlarından olan Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'nin etkisini araştırmanın gerekli olduğunu dile getirmiştir. "Mülkiye mektebini bitirenlerin, yüksek görevlere gelme noktasında ne kadar başarılı oldukları, henüz açıkça bilinmiyor."³⁰

²⁹ Turhan, **a.g.e.**, s.73

³⁰ Mardin, **a.g.m.**, s.91

1.3.Elit Teorileri

Siyasal yapı beraberinde sosyal/siyasal statüleri ortaya çıkartmıştır. Esasen nerede bir toplumsal yapı varsa orada bir statüleşme bulunmaktadır.³¹ Bu statüleşme temelde yöneten ve yönetilen ayrımının ortaya çıkardığı bir ast-üst sınıflandırmasıdır. Bu bağlamda ast ve üst ilişkisini düzenleyen kuralların toplumsal kaynağı siyasal kültürün görüngüleridir. Dünya tarihine bakıldığında farklı coğrafyalarda çeşitli yönetim şekilleri doğrultusunda yaşamlarını sürdürmüş toplumlar görülmektedir. Yönetim şekilleri her ne olursa olsun tüm bu toplumlarda her zaman için var olan ortak nokta bir yönetici bireyin, sınıfın ya da grubun varlığıdır. Yönetenlerin sayısı daima yönetilenlerin sayısından daha az olmuştur.

Elit teorisi ağırlıklı olarak iktidar (güç) üzerinde yoğunlaşmasına rağmen öteki toplumsal kaynaklar üzerinde de durur. Elit teorisine göre toplumları iki kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlar; güç sahibi ve yöneten "azlar", yönetilen "çoklar". Elit olarak adlandırılan bu yöneten azlar, etkin bir şekilde gücü tekellerinde tutarlar, önemli kararları verirler, toplumun kaderini belirleyebilecek kararlarda söz sahibi olurlar. Yönetilenler yani geniş halk yığınları ise göreceli olarak güçsüzdür ve seçkin azınlığın kararlarını kabul etmek zorunluluğu altındadırlar. Siyaset fiilen seçkinlerin ellerinde şekillenmektedir. Ama bu toplumun demokratik olmadığı anlamına gelmez. Zira bireysel yurttaşların, hükümette her zaman dolaysız rol almaktan alıkonulsalar bile en azından belli aralarla arzularını duyurma olanağına sahip olmaları demokrasi için yeterlidir.³²

Yönetilen çoğunluğun seçimlerde söz sahibi olarak yönetime katılmasının demokrasinin gerçekliği üzerindeki tartışmaları alevlendiren yönü demokrasi kuramıyla ilgilidir. Demokrasinin sadece seçimlerde oy kullanma ile eşdeğer görülmesi ve bu anlayışın yerleşmesi demokrasi için ciddi bir handikaptır. Bu anlayış diğer yandan elitlerin varlıklarını sürdürmelerini ve etki alanlarını genişletmelerini sağlayan bir mekanizma işlevini görmektedir. Seçimler halkın demokrasiye olan inancını artırırken

³¹ Mustafa Aydın, **Kurumlar Sosyolojisi**, Vadi Yayınları, Ankara, 2000, s.159

³² Bottomore, **a.g.e.**, s. 103

aynı zamanda halkın elitlere olan bağımlılığını da pekiştirmektedir. Çünkü toplumsal tabana dayalı bir temsilci belirleme sistemi Türkiye’de kurumsallaşamamıştır.

Eğer bir yönetici elit kuramı bir şeyler söylüyorsa, mutlaka, belirli bir sistemde bir grup kimsenin, sistemin diğer unsurları üzerinde belli ölçüde bir iktidar kullandığını veya müessir olduğunu öne sürüyordur.³³ Dolayısıyla elit teorisinin içeriğini güç/iktidar, yöneten, yönetilen kavramları oluşturmaktadır. Yöneten sadece tek bir grup veya sınıf olabileceği gibi sayıları birden fazla gruplar da olabilir.

Seçkinler bir toplumda her ne nedenle olursa olsun statüsü yüksek olan işlevsel, esas olarak profesyonel kümeler için kullanılmaktadır.³⁴ Profesyonel olma işte yetkinliği sağladığı gibi, yönetme hakkını da sağlamaktadır. Modern düşüncenin ortaya çıkardığı uzmanlaşma beraberinde teknokrasiyi de getirmiştir. Elitlerin yönetme hakkına sahip olmaları daha önceki dönemlerde olduğu gibi sosyo-ekonomik özelliklerinden değil mesleki uzmanlıklarından kaynaklanmaktadır. Örneğin Dış İşleri Bakanlığında görev alabilmenin şartı mesleki yeterliliğe sahip olmaktır ve bu formasyon anne-babanın gelir durumu ya da asaletiyle değil eğitimle sağlanmaktadır.

Elit teorisi daha çok sosyo-politik eşitsizlikleri ön planda tutar: Elit ve halk farklılaşmasını açıklarken iktidar ve etki kavramlarına ağırlık verir.³⁵ Çoğunluğun geleceği, bahsi geçen sayısal azınlığın kararlarına bağlıdır. Bu azınlığın niteliğinin ve niceliğinin tespiti düşünce dünyası için tartışıla gelen önemli bir sorundur. İlkçağ felsefesinin siyasal hayatı analiz eden metinlerinde, filozoflar kent yaşamının ortaya çıkardığı sorunları çözümlenebilmek amacıyla siyasal erkin kullanımında uyulması gereken çeşitli kuralları belirtmişlerdir. Yönetici sınıfın yönetme hakkını ellerinde tutmalarını sağlayan etkenler siyasi tarihin evreleri içerisinde farklılaşmaktadır. Zenginlik, asalet, savaşçılık gibi özellikler yönetimde söz sahibi olmayı sağlamış önemli özelliklerdir. Fakat soyluluk kavramı yönetim hakkının en temel kriteri olarak

³³ Robert A. Dahl, “Yönetici Elit Modelinin Bir Kritiği”,çev. Deniz Baykal, **Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.16, No:2, s.152

³⁴ Bottomore, **a.g.e.**,s.15

³⁵ Ali Arslan, “Tek Partili Dönem ve Çok Partili Dönem Türk Siyasi Elitlerinin Toplumsal Profillerinin Karşılaştırmalı İncelemesi”, **Ekonomi ve Toplum**, Cilt: 7 Sayı: 1

demokratik yönetimlerin ortaya çıkışına kadar etkisini sürdürmüştür. Soyluluğun sağladığı imtiyaz yönetimde söz sahibi olmayı sağlamış ve bu durum çeşitli toplumsal sorunları ortaya çıkarmıştır.

Kent devletlerinden oluşan Eski Yunan'da soyluların belirlediği düzene göre soylular kendilerinin tanrısal bir değer taşıdıklarına inanıyorlardı; her soylu ailesi bir tanrının soyundandı; her soylu Zeus'un evladı sayılırdı. Soyluların çıkarları ülke çıkarlarını üstündeydi.³⁶ Siyaset felsefesi içerisinde sürekli olarak yöneticilere ve yöneticilerin sahip olması gereken vasıflara değinilmiştir. Platon'un bilge kral tanımlaması bunun en bilinen örneğidir. Platon yönetim biçimlerini tartışırken, en geçerli yönetim biçimi olarak soyluların egemenliğine dayanan ve kendisinin de ana çizgilerini belirlemiş olduğu yönetim biçimini birinci planda görür. Bu soylular oligarşisi en iyi yönetim düzenini sağlayabilecek kapasiteye ve yetkinliğe sahiptir. Bununla birlikte Platon, yasaların iyi düzenlemiş olması ve yönetici kişinin ya da kralın bilge kişiler arasından seçilmiş olması koşuluyla tekçi yönetimi de onaylar.³⁷ Düşünce tarihin en önemli karakterlerinden birisi olan Platon'un devlet-yönetim-yönetilenler bağlamında yapmış olduğu çözümlenmelere baktığımızda günümüze kadar süregelen elit teorisinin tarihsel arkaplanını anlamak açısından aydınlatıcı olabilecektir. Çünkü modern toplum teorisinin bir parçası olan elitler teorisinin ilk kökenleri bura da saklıdır.

Platon; Devlet'inde üç sınıftan bahseder. Bu sınıflandırma toplumsal gereksinimler göz önüne alınarak, insanın yetenekleri açısından yapılmıştır. Söz konusu yetenekler bireylere özgü olmanın ötesinde sınıfların yeteneklerini ve görevlerini ele alan bir sınıflandırmadır. Platon'un devletinde en alt sınıfı çiftçiler ve zanaatkârlar oluşturur, bu sınıf sitenin varlığını sürdürmesinde katkısı olacak insanların sınıfıdır. Bu sınıfın hiçbir hakkı yoktur. Onlar siyasal hakları olmasa da ahlaki yükümlülükleri olan insanlardır, ahlaki gereklere sıkı sıkıya uymak zorundadırlar.

Savaşçılardan oluşan sınıf Platon'un sınıflandırmasındaki bir diğer sınıftır. Bu sınıfın görevi devleti korumaktır. Savaşçıların da siyasal hakları yoktur. Üçüncü sınıfı

³⁶ Afşar Timuçin, **Düşünce Tarihi**, BDS Yayınları, İstanbul, 1992, s.85

³⁷ Timuçin, **a.g.e.**, s. 146

önderler oluşturur. Önderlerin görevi devleti en iyi şekilde yönetmektir. Önderler hem bilge hem erdemli insanlar topluluğunu oluştururlar. Bu kişiler devlet yönetiminde mutlak bir güce sahip olmalıdır. Her sınıf toplumsal düzenin sağlanması ve sürdürülebilmesi için üzerine düşen vazifeleri harfiyen yerine getirmelidir. Toplumsal uyumu sağlayan adalet devlet için en önemli kavramdır. İnsanları eşit kılan, insanlara haklarını veren adalettir. Bu adaletli düzen çerçevesinde bilge kişiler yani önderler toplumda dilekleri belirleyecek, amaçları saptayacak ve yönetimi gerçekleştirecektir.³⁸ Sonuçta Platon'un yönetim anlayışının bir seçkinler aristokrasisinden oluştuğunu söyleyebiliriz. *Nasıl ki, bireysel insan varlığında, yönetici ilke akıl ise, ruhun akıllı parçası, bilgisi ve bilgeliği sayesinde bütünü iyiliği için kurallar koyup ruhun diğer aşağı parçalarını yönetiyorsa aynı şekilde toplum düzeninde de, sayıları az olan seçkinler, bilgi ve yetenekleriyle tezahür eden insanlar genelin çıkarını düşünerek, halk çoğunluğunu yöneteceklerdir.*³⁹

Platon'un yönetici sınıf hususundaki çözümlerine benzer yaklaşımlar sergileyen Aristoteles, toplumsal dağılımın en üzerindeki sekizinci sınıfı toplumsal işlevle ve yüksek memurlukla görevlendirilmiş yönetici sınıf olarak tanımlamış ve özelliklerini şu şekilde ifade etmiştir. Yönetici sınıf bir olmalıdır; kendilerini yasal ve siyasal kararlar almaya, silah taşımaya ve bir efendi yaşamı sürdürmeye yetenekli kılacak kadar yeterli erdeme sahip yurttaş topluluğuyla özdeş olmalıdır.⁴⁰ Aristoteles yukarı sınıfı ikiye bölmek için özen göstermektedir; bu nedenle aynı kişiler sırasıyla asker, yargıç, siyaset adamı ve rahip olacaklardır.

Platon eğitimi en önemli toplumsal düzenleyici olarak görür, eğitimi düzenleme işini de yönetici bilgelere bırakır. Buna göre çocuklar ana babalarından alınarak devlete verilecektir. Devletin malı olan çocuk bedence ve ruha yetkinleşebilmek için, tüm ayrıntılarıyla belirlenmiş eğitimden geçecektir ve bu eğitim her çocuk için zorunlu olacaktır.⁴¹ Aristoteles ve Platon, yönetici sınıfı toplumsal tabakalaşmanın en üstünde yer alan ve en önemli özellik olarak da yönetebilme kapasitesine(gücüne-hakkına) sahip

³⁸ Timuçin, a.g.e., s. 146

³⁹ Ahmet Cevizci, **İlkçağ Felsefesi Tarihi**, Asa Yay., Bursa, 2000, s. 156

⁴⁰ Aristoteles, **Politika**, Remzi Yayınları, İstanbul, 1975, s. 210

⁴¹ Timuçin, a.g.e., s. 146

olan grup şeklinde değerlendirmişlerdir. Aristo ve Platon'dan günümüze kadar kimlerin yönetici olabileceğine dair yapılan sorular siyaset felsefesinin önemli bir sorunsalını oluşturmuştur. Bu soruya sosyoloji aracılığıyla verilen cevap Mosca ve Pareto'nun geliştirdikleri elit teorisi aracılığıyla cevap verilmiştir. Elit kavramını sosyolojiye kazandıran Mosca, kavramı sistemli bir şekilde kullanan Pareto olmuştur. Toplumsal tabakalaşmada toplumun en üstünde yer alan sınıfı/grubu nitelendirmenin yanında siyasal seçkin kavramı Mosca ve Pareto tarafından yeni bir toplumsal bilimin anahtar deyimini olarak sunulmuştur.⁴²

Pareto'ya göre toplumlar seçkinlerinin ve özellikle yönetici seçkinlerinin doğası ile belirginleşirler. Gerçekten bütün toplumların belirgin bir niteliği vardır; ahlakçılar bunu kötü olarak değerlendirebilirler. Ama sosyologlar saptama yapmak zorundadırlar. Bu dünyada çok eşitsiz bir mal dağılımı vardır. Manevi varlıkların eşitsiz dağılımı mümkündür, çünkü az sayıda insan yönetir, kitle seçkinler tarafından yönetilir çünkü seçkinler güç araçlarını ellerinde tutarlar ya da çoğunluğu ikna etmeyi başarırlar. Yasal bir yönetim yönetilenleri az sayıda kişiye itaat etmenin yararlarına, görevlerine ya da onurlarına uygun olduğuna inandıran yönetimdir.⁴³ Pareto yönetici ve yönetici olmayan eliti iki değişkene göre ayırmaktadır: Güç kullanmada üstünlük ve yönetilenle yönetenin uzlaşması (konsensüs).⁴⁴ Elit gruplarının etki alanı birbirinden farklı olabilir ya da birbiriyle çakışabilir. Örneğin Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği müzakerelerinde ve Türkiye'nin tanıtılmasında Türkiye Sanayiciler ve İş Adamları Derneği ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği rekabet etmişlerdir. Hükümetle ilişkilerini sürdürebilme noktasında ayrıcalık sağlamaya çalışan bu iki grubun güç kullanmadaki mücadeleleri elitleri sınıflandırmaya örnek teşkil etmektedir. Diğer yandan bu iki grup birçok konuda ortak hareket edebilmektedir.

Elitlerin iktidarı paylaşımı iki şekilde olabilir. 1. Eski ve yeni elitler iktidarı aralarında paylaşabilirler veya 2. Yeni elit eskisini iktidardan uzaklaştırıp yerine geçebilir.⁴⁵ Toplumsal yapı dinamiktir ve değişime açıktır. Siyasal seçimler, ekonomik

⁴² Bottomore, **a.g.e.**, s.16

⁴³ Raymond Aron, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Bilgi Yay., Ankara, 1994, s.443

⁴⁴ Turhan, **a.g.e.** s.34

⁴⁵ Turhan, **a.g.e.**, s.65

dalgalanmalar ve yapılanmalar yeni elit gruplarını ortaya çıkartabilir. Örneğin Türkiye’de Anadolu sermayesi ve İstanbul sermayesi ayrımı 1990’ lı yıllarda ortaya çıkmış bir ayrımdır. Farklı iki sermaye grubunu niteleyen bu ayrım ülke ekonomisinde söz sahibi olan eski ve köklü elitlerle yeni elitlerin mücadelelerine sebep olmuştur. Ticari etkinlik düzeylerinin sınırlandırılmasını istemeyen eski elitler çok yönlü bir mücadele ile yeni elitlerin manevra alanını daraltmaya çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. Çevreden gelen elitlerin, merkezdeki elitlere karşı ciddi bir güç kazanmasının ardından merkezdeki elitler konumlarını muhafaza etmişlerdir.

Pareto’ya göre insan, duygu, tutku ve içgüdüleri ile davranma eğilimindedir. Pareto bu güdülere tortular demektedir. Ayrıca insanlar davranışlarını rasyonalize etmek yani haklı göstermek isterler, bu tür haklı gösterme çabalarını Pareto türetme olarak adlandırmaktadır.⁴⁶ Tortular insanda var olan değişmeyen eğilimlerdir. Bunların temelleri ne içgüdü ne de tamamıyla duygulardır. Türemler ise duygulardan çıkarlar, ideolojiler türemlerin en tipik örneğidir.⁴⁷

Pareto altı tür tortunun bulunduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilk ikisi elit dolaşımı açısından önemlidir. 1. Birleşim tortuları 2. Bütünlerin direşimi tortuları. Pareto’ya göre yönetici elitlerin yönetimi iki türlü olabilir. Toplumları ya yurtsever, tutucu arslan yaradılışı ve amaçlarına varmak için güç kullanabilenler (birleşim tortularına sahip olanlar) ya da amaçlarını gerçekleştirmek için çok kez aldatmacaya, düzene ve yalana başvuran tilki yaradılışlılar (bütünlerin direşimi tortularına sahip olanlar) yönetir.⁴⁸

Pareto’ya göre toplumdan topluma çağdan çağa değişen ve hatta kast örgüte bağlı toplumlarda da kısmen görülen elitler dolaşımı aristokrasilerin er geç yok olmaya mahkûm olduğuna işarettir. Tarih aristokrasilerin mezarıdır. Bir aristokrasi yıkıldığında aşağı katlardan en yetenekli olanlar, kendi tortularını koruyarak onun boşluğunu doldurur. Böylece seçkinlerin dolaşımı gibi bir akım hiçbir zaman toplumlarda eksik

⁴⁶ Turhan, **a.g.e.**, s.50

⁴⁷ Zeki Aslantürk, Tayfun Amman, **Sosyoloji, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler**, İfav Yay., İstanbul, 1999, s. 91

⁴⁸ Turhan, **a.g.e.**, s.51

olmaz. Modern toplumlarda giderek güç kazanan bir diğer seçkin kesim yüksek hükümet görevlileridir.⁴⁹

Bireylerin dolaşımının yavaşlaması hala iktidarı ellerinde tutan sınıflardaki yoz öğelerin önemli ölçüde artışı, öte yandan da bağımlı sınıflardaki üstün nitelikli öğelerin çoğalması ile sonuçlanabilir. Böyle bir durumda, toplumsal denge istikrarsızlaşır, en ufak bir darbe onu yıkar. Bir istila ya da bir devrim, köklü bir değişiklik yaratır, yeni bir seçkin kesimi iktidara getirir ve yeni bir kararlı denge kurulur.⁵⁰ Yönetici sınıf alt sınıflardan yükselerek gelen aileler tarafından sadece sayı olarak değil daha da önemlisi nitelik olarak da yenilenir.⁵¹

Kolabinska üç tip dolaşımı birbirinden ayırt eder. İlk yönetici seçkinlerin bizzat farklı kategorileri arasında olan bir dolaşım vardır. İkincisi seçkinler ile halkın geri kalanı arasında şu iki biçimden birbirinin yerini alabilen bir dolaşım vardır:

1. Alt katmanlardan bireyler var olan seçkinlerin arasına girmeyi başarabilirler.
2. Alt katmanlardan gelen bireyler daha sonra var olan seçkinlerle iktidar savaşımına girerek yeni seçkin kümeler oluşturabilirler.⁵²

Pareto'nun elit kuramı siyaset sosyolojisinde önemli bir başvuru kaynağıdır. Bu kuramı ele alan değerlendirmelerde kuramı daha da genişletmeye çalışan yaklaşımlar olduğu gibi kuramı eleştirel bir değerlendirmeye tâbi tutan görüşler de mevcuttur. Bottomore'a göre Pareto'nun seçkinlerin yükselişi ve çöküşüyle ilgili incelemesi bu haliyle yetersizdir. Elde bulunan tüm örnekleri (sınırlı dönemler için bile) birleştirmeye ve seçkinlerin dolaşımında duyguların bağımsız olarak saptanabileceğini var sayarak bu duygulardaki değişimlere bağlanabilecek düzenlilikler bulunduğunu göstermeye çalışmaz. Yalnızca genel savlarını desteklemek için esas olarak çağdaş İtalyan siyasetinden ve antik Roma tarihinden alınmış tarihsel açıklayıcı örnekler üretir.⁵³

⁴⁹ Bottomore, **a.g.e.**, s. 77

⁵⁰ Pareto, *Les Systemes Socialites*, s.30

⁵¹ Pareto, *The Mind end Society*, 3, s.1430

⁵² Bottomore, **a.g.e.**, s.46

⁵³ Bottomore, **a.g.e.**, s. 49

Pareto Machiavelli'nin tilkiler ve aslanlar⁵⁴ kavramlarını kullanarak elit değişimini açıklama yoluna gitmiştir. Bottomore'a göre bu yaklaşım malumun ilanındır çünkü tilki ve aslan eğretilmelerini geliştiren bir çözümleme ortaya konulmamıştır.

Kurama eleştiri getiren sadece Bottomore değildir. Turhan'a göre de kuramın ciddi eksiklikleri bulunmaktadır. Pareto'nun elit dolaşımı kuramı birçok açıdan yetersiz, eksik ve kanımca kusurludur. İlk olarak birbirinden çok farklı olan iki tür elit değişimi konusundaki ayırım açık değil-bir yanda bireylerin siyasal açıdan yükselişi ve düşüşü. Bireylerin dolaşımı çok önemli bir konudur ve siyasal bilimde "elit devşirimi" adı altında incelenmektedir. Fakat bireylerin devşiriminde eğer iktidardaki ile onun ardılı temel olarak benzer sosyoekonomik katmandan geliyorsa elitin toplumsal bileşimi değişmeyeceğinden elit değişiminden söz edilemez.⁵⁵ Pareto, iki tip seçkinler dolaşımını birbiriyle nasıl bağıntılandığı sorusuna yanıt getirmez.⁵⁶

Karl Mannheim her ne kadar bilgi sosyolojisi alanındaki çalışmaları yanında de endüstriyel toplumda elitlerin rollerine ve önemine dair çözümleri de bulunmaktadır. *Man and Society in an Age of Reconstruction(1946)*adlı çalışmasında elitlerin endüstriyel toplumda önemlerinin daha da arttığını ileri sürmektedir.⁵⁷ Mannheim iki temel elit grubunu birbirinden ayırır: siyasetçilerden ve örgüt liderlerinden oluşan üstün (integrative) elitler, ahlaki, dini estetik ve entelektüel önderlerden oluşan yüce (sublimative) elitler. Birinci elit grubunun temel fonksiyonu bireylerin (yönetilen çoğunluğun) isteklerini birleştirici, bütünleştirici, yönlendirici olmalarıdır. İkinci elit türünün özelliği ise insanların fiziksel enerjilerini süblimleştirmeleridir. Üstün (integrative) elitler siyasal yaşamı biçimlendirirken, yüce (sublimative) elitler bireylerin arzu, istek ve tutkularını ortak bir paydada buluştururlar.⁵⁸ Mannheim'ın elitler konusuyla ilgili olarak ele aldığı konulardan birisi de demokrasi ve elitizm ilişkisidir. Seçkin fikriyle demokratik yönetim fikri arasındaki uzlaşma Mannheim'ın kendi yapıtının da tanıklık ettiği gibi 20. yüzyıl boyunca hızla

⁵⁴ Machiavelli, **Prens**, Alkım yay., İstanbul, 2001

⁵⁵ Turhan, **a.g.e.**, s.51

⁵⁶ Bottomore, **a.g.e.**, s. 49

⁵⁷ S. Keller, **Beyond The Ruling Class Strategic Elites in Modern Society**, Random House, ss.14-15

⁵⁸ Keller, **a.g.e.**, ss.14-15

gelişti ve birçok elverişli koşulda bu sürece yardımcı oldu. Bunlardan biri büyük ölçekli savaş durumu, ekonomik büyüme konusundaki uluslar arası rekabet ve yine ulusların doğup gelişmesi gibi, insanların düşüncelerine seçkinler yönetiminin tehlikelerinden uzaklaştırıp, verimli ve girişimci seçkinlere duyulan gereksinime yönelen olgular nedeniyle önderlerin öneminin genelde artışıdır.⁵⁹ Eitlerin idaresine duyulan bu ihtiyaç yönetilen çoğunluk ile seçkin katman arasında çeşitli kurumsallaşmaları ve örgütleri ortaya çıkartmıştır. Seçkinlerle halkın geri kalanı arasında sendikalar, köylü örgütleri ve siyasal kite partileri gibi araçlarla, seçkin kesim halkın emellerini dile getiriyor ve kolluyor görünebilmesi için yakın bir bağ yaratılır.⁶⁰ Bu nokta da Mannheim demokrasinin seçkin katmanının yokluğuyla değil, daha çok yeni bir seçkin seçme tarzı ve seçkinlerin kendilerini yeni bir biçimde yorumlamalarıyla karakterize olduğunu düşünmektedir... Demokratikleşme sürecinde her şeyden çok seçkinler ile astları arasındaki mesafe değişmektedir. Demokratik seçkinlerin kitlesel bir geçmişi vardır; bunun yığınlar için bir şeyler ifade edebilmesinin nedeni budur.⁶¹ Demokrasi ve elitizmin dokuları aralarındaki uyumsuzluğu analiz eden çeşitli çalışmalarda demokrasinin temel şartlarından birisi olan seçimlerin yönetilen çoğunluğa sağladığı siyasal katılım hakkı doğrultusunda kitlenin kendisini yönetecek idarecileri seçebildiğini dolayısıyla seçimlerin elitizmi antidemokratik olmaktan çıkardığını iddia etmektedirler.⁶² Diğer yandan elitlerin varlığı ve etkinliği ile ilgili yönetilen kitlenin ne derece şikâyetçi olduğu sorusu etrafında demokrasi ve elitizm ilişkisini ele alan çalışmalarda mevcuttur.⁶³

Elit kuramı ve bu alandaki farklı yaklaşımlar elitleri birbirlerinden farklı şekillerde ele alsalar da tüm bu teorilerin ortak noktası yöneten ve yönetilen ayrımıdır. Yönetenler yönetilenlere nazaran sayıca az fakat daha güçlüdürler. Elit kuramı modern toplumlarda yönetici/yönetilen ilişkisini açıklayan önemli bir perspektif olmaktadır.

⁵⁹ Bottomore, **a.g.e.**, s. 104

⁶⁰ Bottomore, **a.g.e.**, s. 100

⁶¹ K. Mannheim, **Essays on Sociology of Culture**, s.200, Bottomore, Seçkinler ve Toplum içinde, s. 104

⁶² Harry Girvetz, **Democracy and Elitism**, New York, 1967

⁶³ Peter Bachrach, **The Theory of Democratic Elitism**, Boston, 1967

1.4.Siyasal Elit

Seçkinlik; yöneten ve yönetilen ayrımının toplumun temel niteliğini oluşturduğunu ya da oluşturması gerektiğini, şu ya da bu şekilde bütün toplumlarda iktidarın küçük bir azınlığın elinde olduğunu ya da olması gerektiğini, erkin her zaman seçkinlerin tekelinde bulunduğunu ya da bulunması gerektiğini savunan öğretilerdir.⁶⁴

İktidar ile ilgili çözümlerlerin hepsinin doğru fakat eksik olduğunu belirten Galbraith, iktidarın analizinde üç araçtan yararlandığı takdirde kavramın netleştirilebileceğini savunmaktadır: “Caydırma, ödüllendirme, ikna ya da şartlandırma.”İktidarın icrasıyla ilgili bu üç yöntemin kaynakları iktidarı ellerinde bulduranlarla ona tabi olanları birbirinden ayıran ayrıcalık ve kuruluşlardır. Galbraith’e göre bu kaynakların sayısı da üçtür: “Kişilik, mülkiyet ve örgütlenme.” İktidarın kaynağını oluşturan bu üç unsur arasında konumuz açısından en önemli olanı örgütlenmedir. Kaldı ki örgütlenme diğer iki unsurun etkililiğini maksimize etmektedir.⁶⁵ Örgütlenme yönetenlerin yönetilenleri iknası için gereken ikna gücünü sağlar ve bu ikna gücü yönetenlerin etkinlik alanlarını genişletir.

İktidar ilişkisini, yalnızca siyaset bağlamında değil toplumdaki tüm ilişkileri kapsayacak şekilde düşünmek gerekir. Bu bakımdan iktidar, bir kişinin ya da grubun bir başka kişi ya da grup üzerinde, onun ya da onların ne yapabileceği, ne yapması gerektiği vb. konularda etkili olmasını da kapsar. Bu yönüyle iktidar, tüm kişi, grup ve toplum ilişkileri için geçerli bir kavramdır ve toplumsal iktidar, kişinin ve grupların iktidarında olduğu gibi çoğunlukla söylemler yoluyla kurulur ve işler.⁶⁶ İktidar, kendi iradesiyle diğer insanların davranışlarını belirleme kabiliyetidir.⁶⁷ Weber başka bir yerde de

⁶⁴ Sarp Erk Ulaş, **Felsefe Sözlüğü**, Bilim Sanat Yay., Ankara,2002, s.1289

⁶⁵ J. Kehn Galbraith, **İktidarın Anatomisi**, çev: Ramazan Dikmen, Hece Yay., Ankara, 2004,s.14-15

⁶⁶ Teun Van Dijk, “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”. **Medya, İktidar İdeoloji** (Derleyen: Mehmet Küçük). Ark Yay., Ankara, 1994, ss. 272-274

⁶⁷ Max Weber, **On Law in Economy and Society**, Cambridge, Mass., 1954, s.323

iktidarı “bir veya birçok kişinin kolektif bir eylem içinde, kendi iradelerin, aynı eyleme katılan diğer bireylerin iradeleri hilafına gerçekleştirme gücü olarak tanımlamaktadır.⁶⁸

Weber, otoriteyi “toplumsal bir olay” olarak ele almış ve otoritenin sürdürülebilmesinin meşruluk ile olanaklı olduğunu vurgulamıştır. Meşruiyetin sağlanması bakımından ise Weber, üç tür otorite tipinin varlığını ileri sürer: geleneksel otorite, karizmatik otorite ve yasal-ussal otorite.⁶⁹

Weber, her hâkimiyet ilişkisinin “bir buyruğa boyun eğmeğe hazır belli kişilerin bulunması olasılığını” gerektirdiğini belirterek kaba güç kullanma tehdidi ya da gerçekte kullanımının “başka önlemler sonuçsuz kaldığında” bir “son önlem” olarak gerekeceğini vurgulamaktadır. Otorite altında bulunanlar çeşitli nedenlerle (emirlerin doğruluğuna inanmak, görev duygusu, korku, kendi çıkarları gibi) emirleri yerine getirirler. Emirlerin yerine getirilmesinde bu etmenlerden biri etkili olabileceği gibi bir ya da birkaçı da etkili olabilir.⁷⁰

İktidar ilişkilerinin bir tarafında otorite, diğer tarafında da otoriteye boyun eğen/rıza gösteren bulunur. Otoriteye boyun eğen/rıza gösteren, fiziksel güç kullanımının dışında genellikle otorite tarafından üretilen ya da otorite tarafından kabul edilip onaylanan bir söylemsel çerçevede niçin boyun eğmesi gerektiğinin ipuçlarını bulur.⁷¹

Temelde, bir tarafın diğer tarafa istediğini yaptırması olarak tanımlanan siyasal iktidar, bir sosyal sınıfın bir başka sosyal sınıfa, bir sosyal tabakanın diğerine ya da devletin topluma tahakkümü çerçevesinde anlam kazanan çok boyutlu bir kavramdır.⁷²

⁶⁸ Galbraith, a.g.e.,s.12

⁶⁹ Martin Albrow, **Bureaucracy**. The MacMillan Pres, London, 1978, s.40

⁷⁰ Gülseren Şendur Atabek, **Siyasal İletişim Metaforu Olarak “Baba”**,
http://www.akdeniz.edu.tr/iletisim/dergi/sayi1sendur.html, 08.03.2005

⁷¹ Atabek, a.g.m.

⁷² Cemal Bâli Akal, **Siyasi İktidarın Cinsiyeti**, İmge Yay., Ankara, 1994, s.14

Bazı kişiler siyasal iktidara diğerlerinden daha fazla sahiptir; siyasal iktidara daha fazla sahip olan bu kişiler siyasal eliti oluştururlar.⁷³ Modern devlette siyasal, ekonomik, kültürel olan alanlar birbirinden ne derece ayrıysa birbirleri ile o derecede girift bir ilişki içerisindedirler. Çünkü herhangi bir olayı tek bir sosyal sebeple açıklamak imkânsızdır. Bu bağlamda siyasal elitler sadece siyasal iktidara sahip olanlar değildir. Siyasal elitler iktidarın tüm boyutları ile yakından ilişkilidirler. Siyasal seçkinler siyasal bir bünyede erki ellerinde tutanlardan meydana gelirler. Erki ellerinde tutanlara belli bir dönem boyunca önderliği ve önderliğin tipik olarak çıktığı toplumsal formasyonlar dâhildir.⁷⁴

Siyasal elitler şu üç şeyi yaparlar: Durumlarını korurlar, yeni elitleri hazırlarlar ve yeni koşulların doğmasına neden olurlar. Elitler yerlerine geçmek için yetiştirdikleri potansiyel elitleri pürüzsüzse devşirmek isterler. Bazen bunda da başarılı olurlar.⁷⁵ Dolayısıyla siyasal elitler tarihin kısa bir anında ortaya çıkmış gruplar değildir. Siyasal elitler tarihsel süreç içerisinde gelişen, kendisini ve çıkarlarını muhafaza ederek örgütlenen toplumsal gruplardan oluşmaktadırlar.

Siyasal elitlerin rolleri toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir. Az gelişmiş ülkelerde gelişme yolunun kararlaştırılmasında başı çeken siyasal seçkinlerdir. Bu seçkinlerin kökenleri çoğu kez ulusçu önderler ve devrimci aydınlardan birinde ya da diğerinde bulunmakta olup, bu iki küme bazı durumlarda birbirleriyle birleşmiş ya da kaynaşmıştır.⁷⁶ Türkiye örneğine baktığımızda bu durum açık bir şekilde kendisini göstermektedir. Ülke yönetiminde söz sahibi olan veya bu uğurda mücadele eden siyasal elit gruplarının tamamının Cumhuriyet'in kurucu önderliğini temsil etmektedir.

Siyasal elitizm siyaset sahnesinde etkinlik kazanan ve bu etkinliğine süreklilik sağlayan düşünce sistemidir. Mills'in iktidar seçkinleri tanımlamasında iktidar seçkinleri, politikadan, ekonomik çevrelerden ve askeri üst çevrelerden gelen kimselerden oluşmaktadır. Mills'e göre Amerika Birleşik Devletlerini yöneten bu

⁷³ Turhan, **a.g.e.**, s.41

⁷⁴ Bottomore, **a.g.e.**, s.14

⁷⁵ Turhan, **a.g.e.**, s.68

⁷⁶ Bottomore, **a.g.e.**, s. 92

seçkinler arasında rollerinin farklılığına göre bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Mills'in tanımı üzerinden gidecek olursak siyasal elitlerin olgusalılık kazanması şeklinde ifade edebileceğimiz siyasal elitizm, siyasal elitlerin temel düşünce yapılarının devlet kademesinde kemikleşmesidir. Mills'in siyasal seçkinler tanımlamasının gerçekliği ve geçerliliğine bazı eleştiriler getirilmiştir. Mills esas hipotezlerini denemek için belirli bir olaylar dizisini ciddiyle tetkike teşebbüs etmemiştir.⁷⁷ Bu noktada Mills'in değerlendirmelerindeki bu eksiklik Mills'in çözümlmelerini anlamsız ya da geçersiz kılmamaktadır.

1.5.Politik Cemaat

İktidar bir toplumsal sınıfın özgül nesnel çıkarlarının sağlanmasını gerçekleştirebilme kapasitesidir.⁷⁸ Bu iktidar kavramından yola çıkarak Poulantzas çeşitli toplumsal kurumların iktidarlarının olmadığını iddia eder bu bağlamda dikkatini devlet kurumu üzerine yoğunlaştırır ve devlet kurumunun iktidarı olmadığını iddiasındadır. Bu bağlamda bizim ancak iktidarı ellerinde tutan sınıflardan bahsedebileceğimizi ifade eder, Poulantzas'a göre devlet politik iktidarın uygulanma merkezidir.⁷⁹ Poulantzas'ın bu tanımlaması devletin bir mücadele alanı olarak ve aynı zamanda bir müdahale aracı olarak önemini açıklarken diğer taraftan da iktidarı ellerinde tutan sınıfları betimlememizi gerekli kılar. Etkili azınlık grupların varlığı ve sürekliliği sosyal hayatın belirgin karakterlerinden bir tanesidir. Küçük veya büyük, zengin veya fakir, basit veya kompleks olsa da bir topluluğun bazı üyeleri daima görece güçlü ve etkili olacaktır.

İktidar ilişkilerinin bir tarafında otorite, diğer tarafında da otoriteye boyun eğen/rıza gösteren bulunur. Otoriteye boyun eğen/rıza gösteren, fiziksel güç kullanımının dışında genellikle otorite tarafından üretilen ya da otorite tarafından kabul edilip onaylanan bir söylemsel çerçevede niçin boyun eğmesi gerektiğinin ipuçlarını

⁷⁷ Dahl, **a.g.m.**, s.155

⁷⁸ Nicos Poulantzas, **Siyasal iktidar ve Toplumsal Sınıflar**, Çev. Şen Süer, Belge Yay., İstanbul, 1992, s. 105

⁷⁹ Poulantzas, **a.g.e.**,s.115

bulur. Bu çerçeve içinde çeşitli söylem yapılarından başka ritüeller, seremoniler, simgeler, lâkâblar ve yakıştırmalar da bu yönde işlev görürler.⁸⁰

Siyaset bilimi gücün/iktidarın şekillenişini ve paylaşımını inceler.⁸¹ Siyaset sosyolojisi ise gücün/iktidarın şekillenişinde ve paylaşımında etkili olan toplumsal faktörleri inceler. Güç/iktidar kavramı beraberinde bu gücü/iktidarı kontrol eden bir sınıf veya grubu gerektirmektedir. Yönetme hakkını kendilerinde gören bu gruplar elitlerdir. Elit: bir toplum ya da grupta farklılık ve mükemmellik niteliklerinden dolayı bir makam ya da makamlar sahibi olanların grup ismi olarak kullanılmaktadır.⁸² Seçkinler bir toplumda her ne nedenle olursa olsun statüsü yüksek olan işlevsel, esas olarak profesyonel kümeler için kullanılmaktadır.⁸³ Elit tartışmaları iki amaçla yapılabilir: İlki toplumun kapsayıcı kuramını geliştirmek için yapılandırır. İkincisi ve daha az iddialı olanı ise toplumu yöneten grupları tanımayı, çözümlemeyi, kısaca toplumsal ve siyasal gerçekliği anlamada kullanılan çeşitli yaklaşımlardan biri olarak ele alır.⁸⁴

Elitler toplumsal karar alma süreçlerinin belirleyici unsurları olarak toplum üzerinde belirli bir egemenliğe sahiptirler. Egemenlik dendiğinde elitlerin kesin bir şekilde istediklerini gerçekleştirmeleri değil, kendi istekleri doğrultusunda karar alma süreçlerini etkileyebilme ihtimalleri ve kapasiteleridir. Egemenlik ve disiplin kavramlarının tanımları birbirlerine oldukça yakındır. Elitler toplumsal düzende disipline edici değildirler. Elitlerin disipline edici güce sahip olduklarını söylemek siyaseti ve sosyolojiyi toplum mühendisliği olarak ele almamızı gerektirecektir. Egemenlik belli içerikteki bir emre belli bir grup insanın itaat etme ihtimalini anlatır. Disiplin belli bir grup insanın kazanılmış bir alışkanlık sonucu, anında, kendiliğinden ve kalıplaşmış bir şekilde itaat etmeleri ihtimalidir.⁸⁵ Disiplin kavramını elitlerle birlikte anmaktansa Türkiye’de devlet ile birlikte anmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır, zira siyasal kültürümüzde devletin tüm haklara sahip üstün bir kuvvet olarak algılanması

⁸⁰ Atabek, **a.g.m.**

⁸¹ Peter Bachrach, **The Theory of Democratic Elitism**, Boston, 1967, s.65

⁸² N. Erkal (Ed.), **Alternatif Düşünceler Sözlüğü**, İnsan Yay., İstanbul, 2001, s.100

⁸³ Bottomore, **a.g.e.**, s.15

⁸⁴ Turhan, **a.g.e.**, s.260

⁸⁵ Max Weber, **Bürokrasi ve Otorite**, Adres Yay., Ankara 2005, ss.28-29

devlete koşulsuz bir itaati sağlamaktadır. Hegelyen bir devlet anlayışı olarak nitelendirilebilecek bu durum siyasal kültürümüzün Osmanlı Devletinden tevarüs eden özelliklerinden birisidir. Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Türkiye'si arasında ciddi farklılaşmalar, kırılma noktaları olduğu gibi devam eden birçok özellik de mevcuttur. Fransız İhtilali ile çalkılan dünya coğrafyası baştanbaşa değişerek farklı bir konum kazanmıştır. 19. yüzyıldaki önemli değişimleri ciddi bir şekilde etkileyen Fransız İhtilalinin etkileri 20. yüzyılda da sürmüş ve dağılan imparatorlukların yerine birçok devlet kurulmuştur. Yeni oluşan devletlerde çeşitli toplumsal gruplar değişimi başlatarak ve yöneterek etkili olmuşlardır.

20. yüzyılın büyük toplumsal ve siyasal değişikliklerinde öne çıkan toplumsal kümeler arasında üç seçkin kesim –aydınlar, sanayi yöneticileri ve yüksek hükümet görevlileri- çoğu kez önceki egemen sınıfların işlevlerinin mirasçıları ve yeni toplum biçimlerinin yaratılmasında can alıcı etkenler olarak ele alınmaktadır.⁸⁶ Toplumsal değişimlerde etkili olan bu grupla arasında zaman zaman konsensus sağlandığı gibi zaman zaman da ciddi fikir ayrılıkları yaşanmaktadır. Mills'in tanımlamasıyla iktidar seçkinleri olarak adlandırılan bu grupları bir ve aynıymışçasına değerlendirmek yanlış olacaktır. Kaldı ki Mills de bu durumu izah etmektedir. Günümüzdeki anlamıyla iktidar seçkinlerini anlamakta ne hâkim sınıf ne bürokratik politikacılar ne de askeri klik gibi tek birimli yaklaşımlar yeterlidir. Bugünkü biçimiyle iktidar seçkinleri, askeri, ekonomik ve siyasal iktidar çevrelerinin aralarında çoğu zaman güçlülükle oluşturabildikleri bir birliktir.⁸⁷ Bu noktada sürekli bir mücadelenin varlığından bahsetmek yerinde olacaktır. İktidar seçkinleri sadece kendilerine verilen emirleri yerine getiren kimseler değildir, emir veren durumundadırlar; sadece düz anlamda bürokrat değillerdir, bürokrasi onların emrindedir.⁸⁸

İktidar seçkinleri karar alma mercii oldukları gibi almış oldukları kararlardan etkilenmektedirler. İktidar seçkinleri kavramı içeriği ve kapsamı itibarıyla oldukça geniştir. İktidar seçkinlerini oluşturan üç grup arasındaki ilişkilerde devletin

⁸⁶ Bottomore, **a.g.e.**, s. 65

⁸⁷ Mills, **a.g.e.**, s.387

⁸⁸ Mills, **a.g.e.**, s.399

örgütlenmesinde ve yönetilmesinde siyasal elitler diğerlerine nazaran daha etkindirler. Kendi etkinliklerini sürdürebilmek için siyasal elitler şu üç şeyi yaparlar: Durumlarını korurlar, yeni elitleri hazırlarlar ve yeni koşulların doğmasına neden olurlar. Elitler yerlerine geçmek için yetiştirdikleri potansiyel elitleri pürüzsüzce devşirmek isterler. Bazen bunda da başarılı olurlar.⁸⁹ Pareto'ya göre toplumdan topluma çağdan çağa değişen ve hatta kast örgüte bağlı toplumlarda da kısmen görülen elitler dolaşımı aristokrasilerin er geç yok olmaya mahkûm olduğuna işarettir. Tarih aristokrasilerin mezarıdır. Bir aristokrazi yıkıldığında aşağı katlardan en yetenekli olanlar, kendi tortularını koruyarak onun boşluğunu doldurur. Böylece seçkinlerin dolaşımı gibi bir akım hiçbir zaman toplumlarda eksik olmaz. Elitlerin dolaşımı siyasal sistemin sürekliliğini sağlamaktadır. Fakat elitlerin dolaşımının gerekliliğini bu derece vurgulayan Pareto kendi tanımladığı biçimiyle seçkinlerin farklı bir küme karakterine sahip olduğunu göstermek için hiçbir çaba harcamamıştır. Mosca ve Pareto hükümete sorumlu rol oynayanların tutunumlu bir küme oluşturdukları savını kanıtlamamışlardır.⁹⁰ Bir kavramın tanımını yapmak o kavramın sınırlarını çizerek kapsamını belirlemektir. Elitler olarak tanımladığımız grupların grup olabilmelerini sağlayan etmenler nelerdir sorusunun yanıtını Mosca ve Pareto'da bulmak mümkün değildir. Diğer yandan elitlerin birlikte hareket eden, ortak bilinç sahibi birlikler olduğunu söylediğimizde de Turhan'ın eleştirisi ile karşı karşıya kalmaktayız. Turhan elit tanımlamasında grup tutarlılığı ve bilinç kavramlarının kullanılmasına karşı çıkmaktadır. "Biz elit tanımı yapılırken tanımın içerisinde grup tutarlılığı veya sınıf bilinci kavramlarının konmasına karşıyız. Grup veya Marksist anlamda sınıf bilincinin var olup olmadığını anlamak için ampirik araştırma yapmak gerekir. Böyle bir duygunun veya bilincin varlığı apriori onanamaz."⁹¹ Turhan'ın bu eleştirisinin haksız olduğunu söyleyemeyiz ama bu durum yukarıda dile getirdiğimiz eksikliği gidermeye yeterli değildir. Elitler olarak ele aldığımız grupların ortak hareket etmelerini sağlayan etmenler nelerdir? Sadece çıkarları için bir arada hareket ettiklerini söylediğimizde elitleri menfaat grubu olarak tanımlamış olacağız. Menfaat grubu tanımlaması da bir birlikteliği ve ortak hedefleri içermektedir. Menfaat grupları kendi görüş ve dileklerini halk kütlelerine benimsetmek için başlıca iki hedefe yönelmiş faaliyette bulunurlar.

⁸⁹ Turhan, **a.g.e.**, s.68

⁹⁰ Carl Frierrich, **The New Image of The Common Man**, Bottomore, Seçkinler ve Toplum içinde s. 85

⁹¹ Turhan, **a.g.e.**, s.64

Bunlardan birincisi halk efkârına yeni bilgiler sunmak suretiyle onları aydınlatmak, muayyen hizmet veya faaliyet nevileri hakkında elverişli bir atmosfer yaratmaktır. İkinci hedef ise temsil ettikleri menfaatlerin korunması zımında kanun koyucuya veya idareye tesir etmektir. Kendi çıkarlarını maksimize etmek için hareket eden menfaat grupları kanun vazıya ve idareye tesir etmek, bazı kanunları geçirmek, diğerlerini geciktirmek veya kaldırmak, istedikleri kimseleri devlet memuriyetlerine tayin ettirmek gibi maksatlarla teşkilat kurmağa, sistematik propaganda gayretlerine girişmeye başladıkları anda birer baskı grubu haline gelirler.⁹²

Turhan'ın eleştirileri sadece sınıf ve grup kavramları ile ilgili değildir. Turhan bugüne kadar yapılan elit araştırmalarının genel bir eksikliğinden söz etmekte ve yapılacak araştırmalara çeşitli öneriler sunmaktadır.

“Elit araştırmalarında bugüne dek çok az değinilmiş bir konuyu da gelecekte elit araştırması yapacaklara salık vermek istiyoruz. Bu, elitlerin sahip oldukları iktidarı nasıl kullandıkları konusudur. Elitlerin oluşumunun ve özgeçmişlerinin toplum açısından ne gibi sonuçları olmaktadır? Elitlerin niteliklerindeki farklılıklar devletin siyasetini, siyasal istikrarı, toplumsal gelişmeyi ne yönde etkilemektedir? Tüm bu sorunların yanıtını bugünkü ampirik verilerle bulmak zordur. Bundan sonra yapılacak ampirik elit araştırmalarında bu sorunlarla ilgilenilmesi iyi olur kanısındayız. Çünkü bu tür araştırmalar bizi toplum bilimlerinde geleceği kestirme gibi ilginç alanlara götürebilecektir. Böylece, yalnızca olanı anlatmakla kalmayacağız, gelecekte neler olabileceğini de kestirebileceğiz.”⁹³

Elit değişimi çalışmaları teorik ve uygulamalı olarak sayıca bir hayli fazla olmakla birlikte elitlerin niteliklerini tek bir etken etrafında analiz eden çalışmalar elit değişiminin boyutları hakkında tam ve kesin bilgi verememektedir. Turhan'ın siyasal elit çalışmaları için yeni bir yaklaşım önerisi olarak sunduğu çalışma sistemi araştırmaların kalitesini artırabilecek niteliktedir.⁹⁴ Turhan elitlerin toplumsal kökenlerinin özelliklerini yaş, meslek, eğitim kategorileri ile değerlendirerek siyasal elitlerin siyasal karar çıktıları ve bu kararların siyasal sonuçlarını incelemeyi

⁹² Nermin Abadan, “Devlet idaresinde Menfaat Gruplarının Rolü”, **Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.14, No:1,s. 235-240

⁹³Turhan, **a.g.e.**, s.263

⁹⁴ Turhan, **a.g.e.**, s.73

amaçlamaktadır. Bu bağlamda Turhan'ın önerisi literatürde sıklıkla karşılaştığımız sosyoekonomik kökenlerine göre elitleri ele alan çalışmaları bir kademe daha ileriye götürerek elitlerin siyasal karar mekanizmalarındaki etkilerini ve bu kararların siyasal sonuçlarını çözümlenmeyi hedeflemektedir. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi kuruluşu ve tarihsel gelişimi açısından bakıldığında devlet adamı yetiştiren bir kurum olarak dikkat çekmektedir. Bu okuldan mezun olanlar ortak bir amaç çerçevesinde temel duyarlılıklar taşımaktadır. Elitlerin dolaşımında devleti yöneten isimlerin değişmesi değil, devleti yönetenlerin değişmesi açıklanmaktadır. Halbuki ülkemizde bürokrasinin ve siyasetin ana eksenini hep aynıdır. Bu bağlamda elit kavramı yerine siyasal cemaat kavramı Türkiye'nin siyasal tarihini, Osmanlı Devletinden tevarüs eden düşünsel atmosferini ve de yönetici sınıf/grubun eğilimlerini açıklama açısından siyasal cemaat kavramı daha işlevsel olacaktır.

Siyasetin ve bürokrasinin tepe noktalarında görev yapan fakülte mezunları ülkemizin kaderini etkileyebilecek birçok kararın altına imza atmışlardır. Bu noktada mülkiyelileri ele alan çalışmamızın temel amacı Turhan'ın önerdiği çalışma yönteminin amacıyla paralellik arz etmektedir. Çalışmamızda mülkiyelilerin oluşturduğu siyasal elit grubu bir politik cemaat olarak nitelendirilmekte ve bu politik cemaatin siyasal karar çıktıkları ve bu kararların siyasal sonuçları ele alınmaktadır.

Elit dolaşımı elitteki egemen tortunun değişimi demektir. Türkiye'nin siyasal kültürel yapısı ele alındığında yöneticilerin Pareto'nun deyimiyle duygu ve düşüncelerinde temel reflekslerinin değişmeyerek aynı duyarlılıklar üzerine yapılandırıldığı görülecektir. Osmanlı'nın son döneminde temel amacın devleti ebedi mutlak felsefesi doğrultusunda devletin kurtarılması amaç edinilerek oluşturulan çözüm reçetelerinin isimleri Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık gibi farklı adlar taşısa da tüm bu düşüncelerin temelinde aynı mantık yatmaktadır. Osmanlı'nın kurtuluşuna vesile olamayan bu düşünceler cumhuriyet'in kuruluşuna vesile olmuştur. Bu noktada cumhuriyet'in kuruluş yıllarında süre giden devleti kurtarma ve koruma anlayışı tüm seçkin grupların ortak paydasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Pareto'nun teorisinde yer alan tortuların değişimine göre şekillenen elit dolaşımı kavramı Türk deneyimini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Çünkü devleti kurtarma amacı siyasal kültürümüzün

en önemli yapı taşlarından birisidir. Duygu ve düşüncelerin değişmemesi elitlerinde değişmediği anlamına gelmemektedir. Değişim aynı düşünceyi sürdüren kuşaklar arasında sürmektedir. Elitlerin şahıs olarak değişmesi fakat düşünce yapısı itibariyle aynı mantığı sürdürmeleri politik cemaat kavramını daha kullanışlı bir hale getirmektedir. Ortak formasyon (biçimlenme) sayesinde temel duyarlılık noktaları politik cemaatin sürekliliğini sağlamaktadır.

“Cemaat” kavramı sosyolojide “topluluk” (**community**) ve “birincil grup” kavramları ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Cemaat üyelerinin ortaklaşa paylaştıkları bir şeye –genellikle ortak bir kimlik duygusuna- dayanan, özel olarak oluşturulmuş bir toplumsal ilişkiler bütünüdür.⁹⁵ Topluluk yüz yüze samimi ilişkilerin ve biz duygusunun egemen olduğu, işbölümü, farklılaşma ve uzmanlaşmanın pek fazla gelişmediği, geleneksel değerlerin ön planda olduğu, statülerin atfedildiği toplumsal biçimdir.⁹⁶ İnsan coğrafyasında topluluk aynı köy, kasaba veya şehirde yaşayan ortak duygulara sahip insan grubu için kullanılır.⁹⁷ Topluluk(cemaat) kavramının tanımlarında iki nokta vurgulanmaktadır. Bunlardan birincisi mekân, ikincisi karşılıklı ilişkilerin niteliğidir.

Topluluk ve toplum arasındaki farklılık belirtilirken kullanılan ana ölçülerden birisi mekândır. 1881’li yıllarda Tönnies, sanayi toplumları ile sanayi öncesi toplumlar arasındaki yaşamın farklı niteliklerini belirtmek için toplum ve topluluk terimlerini geliştirmiştir, kırsal alanlardaki ilişkiler ile kentsel alanlardaki ilişkilerin farklılığını ifade edebilmek için topluluk ve toplum terimlerin başvuran Tönnies’in bu ayrımı; ilişkilerin mekâna bağlı değişimlerini değerlendirmektedir. Klasik sosyoloji açısından mekâna bağlı olarak yapılan bu tanımlama yeterli iken, günümüzde kavramın topluluk üyeleri arasındaki ilişkiyi vurgulayan yönü ön plana çıkmaktadır.

Cemaat kavramı sosyolojik literatürde yüz yüze ilişkilerin ön planda olduğu grup iletişimini vurgulamaktadır. “Küçük veya büyük herhangi bir grubun azaları her

⁹⁵ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Bilim Sanat Yay., Ankara, 1999, s.90

⁹⁶ S. Kızılcılık, Y.Erjem, **Sosyoloji Sözlüğü**, Saray Yayınları, İzmir, 1996, s.552

⁹⁷ N. Erkal (Ed.), **Alternatif Düşünceler Sözlüğü**, İnsan Yay., İstanbul, 2001, s.309

nerede, şu veya bu münferit menfaati değil, fakat müşterek hayatın ana şartlarını paylaşacak şekilde bir arada yaşarlarsa bu gruba cemaat denir.”⁹⁸ Maclver ve Page cemaati bir arada yaşayan ve ortak çıkarı hedefleyen grup olarak tanımlamıştır. Freyer’e göre cemaat yapısının oluşmasını sağlayan üç temel faktör vardır. Bunlardan birincisi komşuluk, yani aynı mekân dâhilinde devamlı bir birliktelik halidir. İkincisi kan akrabalığıdır. Bu da ortak bir kök ve bundan doğabilecek olan bütün aile ve evlilik bağıyla ortaya çıkan ilişkileri kapsar. Aile en küçük, fakat aynı zamanda en devamlı ve bu bakımdan en gerçek cemaat olarak tanımlanabilir. Üçüncüsü ise ortak bir fikir dünyasının varlığıdır. Ancak bu ortak zihniyetin, insanların kişiliklerine derinlemesine nüfuz etmesi gerekir.⁹⁹ Bu bağlamda düşünüldüğünde cemaat ve cemiyet ayrımını kolaylaştırabilmek için sadece mekâna dayalı bir ayrımı ve bu mekânın ortaya çıkardığı birlikteliği vurgulamak klasik sosyoloji açısından yeterli bir değerlendirme olsa da günümüz açısından mekânı temel alan tanımlamalar sosyolojik araştırmaların a-hareket alanının daralmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla Freyer’in tanımlamasında yer alan üçüncü temel faktör cemaat tanımlaması için daha kolaylaştırıcı bir nitelendirme değildir. Küreselleşmeyle birlikte iletişim araçlarının dünyayı küçük bir köy haline getirmesi ve kitlelerin olaylardan daha hızlı bir şekilde haberdar olabilmesi cemaat kavramına yeni açılımlar getirmemizi zorunlu kılmaktadır. Ortak değerleri ve normları temel alan cemaat tanımlaması, günümüz sosyoloji literatürü için daha faydalı bir yaklaşım olacaktır.

Cooley topluluk kavramı yerine birincil gruplar kavramını kullanmıştır. Ona göre birincil grup samimi yüz yüze temas ve işbirliği özelliklerini taşıyan gruplardır. Bireyin toplumsal mahiyetini ve ülkülerini biçimlendirmede önem taşıdıkları için birincildirler. Psikolojik bakımdan samimi temasların sonucu bireylerin bir ortak bütünde birleşmeleri ve bireyin kendisinin, en azından birkaç amaç bakımından grubun ortak hayatı ve amacı haline gelmesidir.¹⁰⁰

⁹⁸ R.M. Maclver, C. H. Page, **Cemiyet I**, Çev. Amiran Kurktan Bilgeseven, MEB Yay., İst.,1994, s.26

⁹⁹ Kamil Kaya, **Mikrososyoloji ve Toplumsal Grup Tipleri**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002, s.169

¹⁰⁰ Önal Sayın, **Sosyolojiye Giriş**, Üniversite Kitapları, İzmir, 1994, s.81

Toplumsal grup aralarında karşılıklı etkileşim ve iletişim bulunan ortak duygu ve değerleri paylaşan, birbirlerinin varlığından haberdar olan ve kendilerini aynı gruba mensubiyet duygusuyla bağlı hisseden insan topluluğu anlamına gelmektedir.¹⁰¹ Toplumsal grupların özellikleri göz önüne alınarak farklı tanımlamalar yapılmıştır. Yapılan tanımlamalarda karşılıklı etkileşim ve iletişim yanında ortak hareket edebilmenin altını çizen yaklaşımları görmek mümkündür. Bu bağlamda en geniş kapsamlı tanım Hogg'un tanımıdır.

*Sosyal grup, yüz yüze etkileşim içinde bulunan, grup içindeki üyelerin varlığından haberdar olan, kendisini ve diğerlerini bu grubun üyesi olarak hisseden, ortak amaçların gerçekleştirilmesi için birbirini destekleyici yönde hareket eden, karşılıklı olarak birbirine bağımlı iki veya daha fazla fertten oluşan birlikteliktir.*¹⁰²

Grup kavramından hareketle elit tanımına örnek olarak Friedricih'in tanımı şu şekildedir: “Siyasal elit etkin bir biçime yönetimi ellerine alan siyasette olağan üstü eylemleriyle sivrilmiş ve grup birliği ve bunu karşılayan “esprit de corps”* duygusuna sahip bir grup kişidir.”¹⁰³ Topluluğu oluşturan en önemli nitelik “biz” duygusudur. Biz duygusunun oluşumunda hem maddi hem de tinsel öğeler rol oynar.¹⁰⁴

İktidar seçkinlerinin aynı özelliklere sahip olabilmeleri, birbirleriyle karşılaştıklarında hemen kolaylıkla “işte bizden biri” diyebilmeleri çıkar ortaklığından, toplumsal köken ortaklığından, eğitim ortaklığından, meslek benzerliğinden, toplumsal ilişkilerin benzer ve aynı oluşundandır. Bu ise psikolojik yönden sınıf bilinci denen şeyin ta kendisidir.¹⁰⁵ İktidar seçkinleri dışında hiçbir toplumsal sınıfta güçlüce sayılabilecek bir sınıf bilinci yoktur.

¹⁰¹ Kaya, a.g.e.,s.21

¹⁰² Michael Hogg, **Sosyal Psikolojik Açıdan Grupta Bütünleşme**, Çev. Aliye Mavili Aktaş, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.7

¹⁰³ Turhan, a.g.e., s.64

¹⁰⁴ Sayın, a.g.e., s.79

¹⁰⁵ Mills, a.g.e., s.395

Turhan'ın eleştirisinde yer alan elit ve sınıf bilinci kavramlarının birlikte ele alınamayacağı iddiası elit gruplarının kendi aralarındaki ilişkilerinin niteliğini incelediğimizde anlamını yitirmektedir. Bir olgu olarak sınıf bilinci bir sınıfın üyesi olan kişilerin kendi kişilikleri açısından önem verdikleri, değerli saydıkları kişilerce kabul edilen ve değerli bulunan şeylerin ve kişilerin dışında kalanları kendilerinden saymamaları; aralarına almamaları, onları benimsememeleri demektir.¹⁰⁶

Elit değişimi siyasal sistemin üst yerlerinin yalnızca değişik kişilerce değil, değişik türde kişilerce doldurulması demektir. Grup içindeki bireyler değişebilir, ama grup tutarlılığı ve onun doğurduğu “esprit de corps” sürekliliğini korur.¹⁰⁷

Biz duygusu ve topluluğun bütünlüğü, nitelik ve başarı farklılaşmalarını aşar ve bu nedenle doğacak dağılma ve bölünmeleri engeller. Topluluğun ikinci önemli niteliği kader birliğidir. Topluluk üyeleri hep birlikte sevinci ve kederi paylaşırlar: birlikte bayram yapar, birlikte ağlarlar.¹⁰⁸

Seçkinler topluluğu, üyeleri seçilmiş, yetiştirilmiş ve modern toplumun kişisel olmayan kurumsal hiyerarşilerine komuta eden kimselerle yakın ilişkiler kurmaya hak kazanmış bazı üst çevrelerden oluşan bir topluluk niteliği kazanmaktadır.¹⁰⁹ Topluluğun bir tarihi vardır. Bunun sonucunda topluluk belleği ortaya çıkmıştır. Topluluk belleği sayesinde, üyeler iyi ve kötü günlerinde nasıl kader birliği yaptıklarını çok iyi hatırlarlar. Biz duygusunun canlı tutulması için de genellikle büyükler tarafından geçmiş hatıralar sıkça dile getirilir.¹¹⁰ Seçkinlerin kişisel nitelikleri ile grup davranışları arasındaki ilişkileri etkileyen en önemli etmen içinde buldukları çevresel koşullardır.¹¹¹

* Birlik ruhu

¹⁰⁶ Mills, **a.g.e.**, s.395

¹⁰⁷ Turhan, **a.g.e.**, s.65

¹⁰⁸ Sayın, **a.g.e.**, s.79

¹⁰⁹ Mills, **a.g.e.**, s.24

¹¹⁰ Sayın, **a.g.e.**; s.79

¹¹¹ Turhan, **a.g.e.**, s.76

Politik cemaat aktif topluluğun özel bir biçimidir. Aktif topluluk üyeleri iş adamı olmak, mavi yakalı olmak gibi özellikleriyle kendi aralarında birer grup oluştururlar, ortak hedefleri doğrultusunda birlikte hareket ederler. Cemaatler mesleki uzmanlıkla, dinle, kültürel amaçlarla ya da çeşitli değerleri veya ideolojileri savunma amacıyla ilgili olabilirler. Politik cemaati diğer cemaatlerden ayıran özellik, politik cemaat üyelerinin kendilerinin varlığını siyasal hedeflerle ve yönetme hakkına sahip olma iddiasıyla tanımlamalarıdır. Bir grubu politik cemaat yapan şey üyelerinin ortak konular, varsayımlar, problemler üzerinde çalışmaları ve daha da önemlisi ortak değerlere, ortak normlara, ortak inançlara, ortak ilgi ve çıkarlara, ortak temel inançlara sahip bulunmalarıdır. Politik cemaat kavramının temelini siyaset ve devlet kavramları oluşturmaktadır. Politik cemaat; siyasal süreci belirleme, yönetme, yönlendirme cemaatidir ve siyaseti-siyasal olanı inşa eden, geliştiren, sınırlarını belirleyen insanlar topluluğunu ima eder. Politik cemaat üyeleri cemaati oluşturan ortak standartlara sahiptir.

Politik cemaat kavramı, epistemik cemaat kavramıyla benzerlikler içermektedir. Epistemik cemaat, bir bilme, bilgi, kavrama, anlama cemaatidir ve bilgiyi inşa eden, işleyen, geliştiren ve daha sonraki kuşaklara intikal ettiren, bilgiyi taşıyan insanlar topluluğunu ima eder.¹¹² Epistemik cemaat üyelerinin birleştirici unsuru bilgi iken politik cemaat üyelerinin birleştirici noktası siyasettir. Entelektüel cemaati cemaat yapan unsur, cemaati oluşturan bireylerin ortak standartlara sahip olmalarıdır. Cemaatin her üyesi, faaliyeti boyunca bu komünal standartları kullanır.¹¹³ Politik cemaati de cemaat yapan unsur, cemaati oluşturan bireylerin ortak politik algılara, davranışlara, çıkarlara ve standartlara sahip olmalarıdır.

Elit kuramı bağlamında oluşturmaya çalıştığımız politik cemaat kavramı, ortak siyaset ve devlet algısına sahip üyelerin yönetme hakkına kendilerinin sahip olduğuna inandıkları ve bu uğurda diğer siyasal cemaatlerle mücadele eden toplulukları tanımlamak amacını gütmektedir. Sınıf bilincine ve birliktelik ruhuna sahip elitlerin oluşturdukları topluluğa atfen bu kavramı seçmiş olmamızın sebebi Türkiye'nin siyasal

¹¹² Hüsamettin Arslan, **Epistemik Cemaat**, Paradigma Yay., İstanbul, 1992,s.5

¹¹³ Arslan, **a.g.e.**, s.64

tarihinin karakteristik özellikleridir. Türk siyasal kültürü yoğun bir cemaat kültüründen gelerek yapılanmaktadır. Devlet kademesinde yer alan siyasetçi ve bürokratların aynı temel refleksleri sürdürmeleri ve bunu devlet politikası olarak adlandırmaları aklımıza devlet politikasını oluşturan ve bu politikanın süreklilik kazanmasını sağlayan toplulukların kimler olduğu sorusunu getirmektedir. Siyasal partiler iktidara geldiklerinde muhalefetteyken söylediklerinin tam tersini yapabilmekte ve bu durumu “devletin bekası için” şeklinde açıklamaktadırlar. Özelleştirme karşıtı söylemlerle seçim meydanlarında propaganda yapan siyasetçilerin iktidardayken özelleştirme kararlarını imzalamaları, ya da liberal bir söylemle minimal devleti savunan politikacıların devlet yatırımlarını artırma yönünde karar almalı Türkiye'nin siyasal tarihi açısından yabancı olmadığı olgulardır. Tüm bu paradoksları açıklarken kullanılan kavram aynıdır. “Devletin bekası!” Çünkü devlet, politik cemaatin kutsal konseptidir. Metefiziksel bir boyutu bulunmaktadır. Dolayısıyla bekayı, güveni, birliği, adaleti vs. temsil eden bir ruhtur.

Politik cemaat üyeleri için devlet bir araçtır ve bu aracı en iyi idare edebilecek olan kendileridir. Toplumda karşılaşılan bunalımlar, güçlükler büyük bir sorun olarak tanımlanıp, total ve sürekli nitelikte bunalımlar olarak gösterilerek alınan kararların sonuçları da total nitelikte olmaktadır; toplumsal hayatın siyasal, ekonomik ve askeri alanda alınan kararlar bir bütün durumuna gelmektedir. Türkiye'nin siyaset deneyimini açıklamada politik cemaat kavramı elit kavramından daha işlevseldir çünkü Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte devlet politikasını oluşturan ve bu politikaları kurumsallaştıran aynı çevrelerdir. Siyaset sahnesinde yer alan partilere baktığımızda her parti kendisini ifade ederken tarihsel bir sürekliliğin devamı şeklinde tanımlanmaktadır. Siyasi yelpazenin sağ kanadında yer alan partiler Demokrat Parti'nin, siyasi yelpazenin sol kanadında yer alan partiler Cumhuriyet Halk Partisi'nin ardılı olduklarını iddia etmektedirler. Bu anlayış bizlere Türkiye'deki politik cemaatlerin temelde iki kaynaktan beslendiğini göstermektedir. Bir bakıma DP ve CHP çizgileri politik cemaatin farklılaşarak çoğullaşmasıdır.

Politik cemaat üyeleri, sadece siyasal parti temsilcilerinden oluşmamaktadır. Üst düzey bürokrat ve memurlar da politik cemaatlerin üyeleridirler. İktidardaki partinin

değişmesiyle birlikte başlayan atama ve tayin harekâtları politik cemaat mensuplarının birbirleri ile dayanışmalarına örnek teşkil etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
MODERN SİYASAL CEMAATİN TÜRKİYE'DEKİ TARİHSEL ARKAPLARI

2.1. Osmanlı Devletinin Teşkilat Yapısı ve Yönetici Seçkinler

Osmanlı Devletinin son dönemine dair yapılan değerlendirmelerde orduyu merkeze alan düzenlemelerin üzerinde daha fazla durulmaktadır. Savaşlarla kurulmuş ve başarısını savaş meydanlarındaki galibiyetleri ile artırmış olan bir devletin çözülmesinin de savaş meydanlarında başladığı düşüncesi düz bir mantıkla kurulmakta ve kabul edilmektedir. Tarih okumalarında “şanlı ve zaferlerle” dolu galibiyetleri abartılı anlatımlarla süsleyen ve devleti bir ordu ve onun başındaki komutandan ibaret gören minimalist perspektifin Osmanlı Devleti’nin çözülüş serüvenini doğru tahlil edebilmesini beklemek yersiz olacaktır. Oysa Osmanlı Devleti merkez ve taşra örgütlenmeleri ile, hukuk sistemiyle, tımar ve iltizam sistemleriyle teşkilatlanmıştır. Dönemin koşulları göz önüne alındığında Osmanlı Devleti kazandığı zaferleri Orhan Gazi dönemiyle başlayan sistemli örgütlenmesine borçludur. Bu doğrultuda devletin idare edilmesinde etkin olan kurumlar işlevleri itibariyle siyasi, iktisadi ve politik hayatı kontrol ederek toplumsal yaşamı düzenlemiştir. Osmanlı Devleti’nde devletin işlevlerini yerine getiren kurumlar arasında kuvvetler ayrılığına benzer bir iş bölümü kabul edilmemiştir. Başta Padişah olmak üzere, önemli siyasi organların çoğu yasama, yürütme ve yargı fonksiyonuna ilişkin pek çok görevi bir arada yürütmüştür. Örneğin sadrazam yürütmenin başı olduğu halde, yargılama görevi yapmış, kazaskerler de yargı makamı oldukları halde yürütmeye ilişkin önemli görevlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti’nin kurumları ve bu kurumların yetkilileri arasında çatışma ve mücadelelerin ortaya çıkması mümkündür. Her ne kadar devletin sevk ve idaresi Padişahın elinde olsa da büyüyen topraklar, ordu, maliye gibi kurumlar başlı başına önem taşıyan ve ilgi gösterilmesi gereken kurumlardır. Kuruluş döneminde egemenlik yetkisini devlet ileri gelenleri ile paylaşan Osmanlı Padişahları sadece teorik olarak değil pratikte de sorumlu tutuluyor ve iktidarı paylaşan güçler tarafından denetleniyordu.¹¹⁴ Beylerin egemenliğine son vererek kapıkullarının desteğinde merkezi siyasi otoriteyi tamamen eline geçiren Padişahın denetlenmesi, teoride mümkün olsa bile uygulamada imkânsız hale gelmiştir.

¹¹⁴ Şükrü Karatepe, **Osmanlı Siyasi Kurumları**, İşaret Yay., İstanbul, 1989, s.112

Osmanlı siyasal felsefesinde siyasal sistemin üstün yetkili bir devlet, devletin üstünlüğünü gözeten Padişah ve yönetici grup ve devlete gelir sağladıkları için korunması gerekli kişilerden oluştuğu kabul edilmiştir.¹¹⁵

Osmanlı Devletinde aslında her dönemde Padişahın yetkileri şeriat ve örfi hukuk kurallarıyla sınırlıydı, ancak pratikte onları hukuka uygun davranmalarını sağlayacak bir kuvvet mevcut değildi. Divan kararlarının bile istişari nitelikte olduğu düşünülürse, Padişahın mutlak gücünün derecesi daha iyi anlaşılacaktır.¹¹⁶ Sultan Süleyman'ın lakabının Kanunî olması ve bu nitelendirmeye Sultan Süleyman'ın diğer Padişahlardan farkının ifade edilmesi önemli bir ayrıntıdır. Diğer yandan Osmanlı Padişahlarının her istediklerini yapan mutlak hükümdarlar olduklarını söyleyemeyiz. Hatta istediklerini yapabileme noktasında çok ciddi muhalefetlerle ve isyanlarla karşılaşmaları da söz konusudur. Özellikle işlevini yitirmiş kurumların ilgası için yapılan düzenlemelerin bir çoğu ciddi direnişle karşılaşmış ve bazı Padişahların hayatlarının son bulmasına bile sebep olmuştur. Ordu'daki düzenlemelere karşı çıkan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması çabaları ciddi bir direniş ile karşılaşmıştır. Kuruluş ve yükseliş döneminde iktidar siyasi güçler arasında dengededir. Başlangıçta Padişahla Beyler, Gaziler ve Ahiler arasında kurulan bu dengede daha sonra kapıkulları ve saray erkânı da yer almıştır. Padişah gücünü kaybettiğinde merkezde oluşan kapıkulları ve ulema tarafından tahttan indirilerek, hatta öldürülerek yerine başkası getirilebilmiştir. Padişahlar kendi güvenliklerini sağlamada karşılaştıkları bu ciddi sorunun üstesinden gelebilmek için ulemayı ve kapıkulunu kendi arasında bölerek muhalif gruplara ayırmışlar ve bu gruplar arasındaki çekişmeden yararlanarak gücü elde tutmaya çalışmışlardır.¹¹⁷

Karatepe'nin bu teorisi tarihsel süreç göz önüne alındığında işe yarar görünse de ortadaki çekişmenin Padişahların lehine olduğunu söylemek güçtür. Geniş bir coğrafya üzerinde varlığını sürdürmeye çalışan Osmanlı Devletinin sevk ve idaresi için ulema ve kapıkulu arasında işbirliğinin veya uzlaşmanın gerekliliği açıktır. Diğer yandan devlet içerisindeki etkinliklerini korumak ve sürdürmek isteyen grupların kendi aralarındaki

¹¹⁵ Turhan, **a.g.e.**, s.85

¹¹⁶ Karatepe, **a.g.e.**, s.112

¹¹⁷ Karatepe, **a.g.e.**, s.113

mücadelelerini sadece Padişah'a endekslemek de doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Osmanlı Devletinin merkezi idaresinde gücü elinde tutmak isteyen farklı politik cemaatlerin içsel koşulları ile yönetim krizlerini incelemek daha tutarlıdır.

İlk Osmanlı bürokrasisinin tamamını Türk asilzadeler ve ulema dediğimiz medrese çıkışlı, eski Anadolu Selçuklu şehirlerinde yetişen insanlar oluşturuyorlardı ki hemen tamamen yerleşik hayatı benimsemiş insanlardı. Bu nedenle Orhan Bey İznik'te bir medrese inşa ettirerek devlet kadrolarında görev alacak kişilerin yetiştirilmesini sağlamıştır.¹¹⁸ Ancak devletin büyük bir hızla genişlemesine paralel olarak askere olan ihtiyaç arttığı gibi, devletin bürokratik kadrolarında görev alacak insanlara da ihtiyaç artmıştır. Örgün bir eğitim kurumunu oluşturan medreseler daha çok ilmiye bürokrasisine eleman yetiştirmelerinden dolayı Osmanlı devlet hayatında artan bürokrat ihtiyacını karşılama konusunda yetersiz kalmıştır. Osmanlılar kurmuş oldukları Yeniçeri ocağı teşkilatı dâhilinde devlet kadrolarında vazife alacak insanların yetiştirilmesi amacıyla Enderun mektebini kurmuşlardır. Enderun'a alınan kul kökenli insanlar iyi bir eğitimin geçirildikten sonra devlet kadrolarında görev almaya başlamışlardır.

Devlet ricali (adamı) olabilmenin şartı iyi bir eğitim sürecinden geçmektir. Osmanlılar kurmuş oldukları Enderun sistemi sayesinde, devletin bürokrat kademelerine getirdikleri kul kökenli kişilere hizmetlerinin karşılığında gerekli mali ve sosyal imkânları sağlıyor, ölümleri halinde bunların bütün malı mülkü, yani serveti, devlete kalıyor, bu mevkilere başkaları rahatlıkla getirilebiliyordu. Aynı zamanda bu insanlar azilden sürgüne, hatta idama kadar varan ağır yaptırımlarla kontrol altında rahatlıkla tutulabiliyor, her şart altında devlete mutlak sadakat içinde bulunuyor, devletin otoritesini zaafa düşüren faaliyetler karşısında adeta devletin emniyet garantisi oluyorlardı. Türk asilzadelerde medrese çıkışlı kişilere karşı ise böyle bir uygulama tatbik olunamıyordu.¹¹⁹

Osmanlı Devletinde yöneticileri ele alırken sadece Padişahı değil aynı zamanda Padişah adına karar verebilen ve bu yüzden emirleri Padişahın iradesi sayılan ve

¹¹⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı**, Ankara, 1988, ss: 1-2

¹¹⁹ H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c:9, s.255

Padişah'tan sonra gelen en üstün siyasi karar organı olan Vezir-i Azamı da incelemek gerekir. Sadece; vezir, kazasker ve şeyhülislamın tayin ve azillerinde Padişah'tan muvafakat alınır, onun dışında tüm devlet görevlilerinin tayin terfi ve azilleri birinci derecede vezir-i azamın iradesiyle gerçekleştirilirdi.¹²⁰

Osmanlı devletinde bugünkü bakanlar kurulunun işlevlerini yerine getiren divanı hümayun, devlet işlerinin Padişah adına görüşülüp karara bağlandığı, merkez organı içinde Padişah'tan sonra en yetkili makamdır. Örfi hukuk kuralı koyan bir yasama organıdır, önemli dış ilişkilerden basit iç sorunlara kadar her türlü yönetim işiyle ilgilenen bir yürütme organıdır: şer'i ve örfi hukuk alanlarında kesin hüküm verme yetkisi olan bir yargı organıdır.¹²¹ Osmanlıların bir uç Beyliğinden devletleşmeye başladığı Orhan Bey zamanında devletin örgütlenmesi ile beraber basit şekilde kurumsallaşan Osmanlı yönetiminin merkez örgütünü oluşturan Divanı Hümayun tarih içinde yapısal ve işlevsel bakımdan önemli dönüşümler geçirmiştir. Devlet işlerinden birinci derecede sorumlu olan kurum en olgun dönemine XVI. Yüzyılda ulaşmış ve bundan sonra yönetim sisteminin bunalımları ile birlikte giderek sistem içindeki etkinliğini ve önemini yitirmiştir. Osmanlı yönetiminde yenileşme hareketlerinin başladığı XIX. Yüzyılın başlarında da tarihe karışmıştır.

İstanbul'un fethi ile her iki kıtanın da önemli bir devleti haline gelen Osmanlı Devleti bu dönemde ulaştığı sosyal, iktisadi ve idari boyuttaki olgunlaşmayı Kanuni döneminde en üst noktaya taşımıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde sahip olduğu toprak, iktisadi zenginlikler ve siyasi otorite açısından gücünün zirvesine ulaşan Osmanlı Devleti bu dönemle birlikte sahip olduğu yetkinliğin sebep olduğu rahatlamayla birlikte gerileme tohumlarının yeşermesine imkân tanıyan bir süreci yaşamaya başlamıştır. Tanzimat'a kadar uzanan bu çizgide Osmanlı Devleti gerilemeyi ve devletin gücünü korumayı amaçlayan birçok çözüm denmesinde muvaffak olamamıştır. Tüm dünyada hayranlık uyandıran Osmanlı Devlet sistemi XVI. Yüzyılın sonlarından itibaren değişen iç ve dış dinamiklere ayak uydurmakta yetersiz kalmış ve bu durum buhran döneminin başlangıcının habercisi olmuştur. Dönemin önde gelen

¹²⁰ Karatepe, a.g.e., s.115

¹²¹ Karatepe, a.g.e., s.127

kişilerinin durumun ıslahına ilişkin görüşlerine rağmen, bürokratik kadroların henüz böyle bir kanaati kabullenmeye hazır olmadıkları görülmüştür. Bu kadrolara göre ülkenin çeşitli bölgelerinde meydana gelen sathî problemler, köklü temellere dayalı sistem bozukluğunun bir sonucu değildi.¹²² Fakat durumun vahameti karşısında bazı aydınlar ve devlet adamları harekete geçerek, Padişaha sunulmak üzere çeşitli siyasetnameler ve sefaretnameler hazırlamışlardır. Sefaretnameler; Osmanlı Devletinin yabancı ülkelere gönderdiği sefirlerin yahut buralardaki Osmanlı sefaretlerinde görev yapan üst düzey memurların bu ülkelere ve bu ülkelerdeki görevlerine dair düşünce ve gözlemlerini risale veyahut seyahatname şeklinde kaleme aldıkları eserdir.¹²³ Siyasetname ve sefaretnamelerin temel hedefi “devlet nasıl kurtulur?” sorusuna cevaplar bulabilmektir.

Osmanlı Devlet sisteminde merkezileşmiş bir sitem anlayışı hâkimdi, sarayın gücü elinde bulundurması ve taşrada sara adına gücü elinde bulunduran yetkililerin saraya bağlılıkları esasına dayalı bu sistem işlevini yerine getiremeyecek bir konuma gelmiştir. Rüşvet ve kayırmacılığın artması, devlet adamlarının kendi aralarındaki iktidar mücadeleleri ve bu mücadelelerine dâhil ettikleri diğer güç odakları Osmanlı devletinin giderek daha da zayıflamasına sebep olmuştur. Politik cemaatlerin birbirleri ile mücadeleleri devlet kurumlarında ciddi aksamalara sebep olmuştur. Tımar sisteminin aksaması ordunun düzeninin bozulmasına sebep olurken, toprağa ve orduya bağlı iktisadi yapılanması olan ülkenin hazinesi ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Toprak sistemi, Osmanlı Devleti’nde ekonomik, siyasî ve idarî yapılanmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Bu noktada Kemal Karpat geleneksel Osmanlı toplumundaki toprak sistemini, “elitlerin doğuşunu etkileyen ve bu sınıfların hem geniş halk kitleleri, hem de resmî devlet kurumlarıyla ilişkilerinde onlara bazı güçler sağlayan temel ekonomik kurum”¹²⁴ olarak ele almaktadır. Tımar sisteminin ve kapıkulu bürokrasisinin bozulması, Osmanlı devletinin etkinliği yüksek idare metotların ve kamu düzenini sürdürme

¹²² Mustafa ÖKMEN, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Merkeziyetçilik- Adem-i Merkeziyetçilik Pratiği Üzerine Notlar http://www.academical.org/dergi/MAKALE/9_10sayi/s9okmen11.htm Akademik Araştırmalar Dergisi sayı: 9-10

¹²³ M. Fatih Andı, **Bir Osmanlı Bürokratının Avrupa İzlenimleri**, Kitabevi Yay., İstanbul, 1996, s.7

¹²⁴ Kemal Karpat, “Osmanlı Tarihinin Dönemleri”, **Osmanlı ve Dünya** (Ed:Kemal Karpat), İstanbul Ufuk Yay., 2000, s.120

yeteneklerini kesinlikle sınırladı.¹²⁵ Bu durum yeni çözüm arayışlarını beraberinde getirirken merkezi düzenlemelerin sonuç getireceği düşünülüyordu. Yasalar koyarak tepeden inme bütünleşmeyi sağlamak, Osmanlı toplumsal yöneticiliğinin temelinde bulunan bir davranıştı.¹²⁶ Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da sürdürülen bu anlayış tepeden inme bir toplum mühendisliği düşüncesinin şekillenmesine fırsat verdi. Yönetenlerin; yönetilenlerin iyiliği için karar verebileceklerine dair yerleşmiş olan düşüncenin kökeni Osmanlı Devletine dayanmaktadır.

Osmanlı toplumunda siyasal ve sosyal yapının en belirgin niteliği “idare edenler-tâbi olanlar” ikileminin toplumsal yaşantıya egemen olmasıdır.¹²⁷ Saray ve reaya arasındaki bu ayrım devlet idaresinde çeşitli grupların yerleşmelerine ve devlet adına hareket etmelerine imkân tanımıştır. Osmanlı toplumunun sosyal yapısı, sosyal hareketliliğe izin vermeyen, durgun ve yalınkat bir örüntü içindedir. Böyle bir sosyal yapı, toplumdaki iktidar yapısını da etkilemiş ve Osmanlı İmparatorluğunda siyasal güç, kendisini denetleyecek başka güçlü sınıflar olmadığı için, saray ve kapıkulunun tekeline kalmıştır. Çeşitli dönemlerde güç dengelerinin sarsılması sonucunda saray içerisinde ciddi mücadeleler yaşanmış ve bu mücadeleler kanlı çarpışmalara dahi sebep olabilmıştır. Osmanlı'nın merkezi, imparatorluk ve patrimonyal öğelerin bir karması idi. İmparatorluk ögesi İslam ideolojisi içinde ve aynı zamanda merkezdeki bazı grupların yönelimlerinde derinlemesine kök salmıştı; patrimonyal öge ise bir dereceye kadar merkezin örgütlenmesi içinde, çevrenin yapısında ve merkez çevre ilişkilerinde görülmekteydi.¹²⁸ Bir siyasi sistem alternatif oluşumların kurulmasına ve faaliyetlerine izin veriyorsa açık bir sistemdir. Böyle bir oluşuma izin vermeyen sistemler ise kapalı sistemlerdir. Açık sistemlerde muhalif bir siyasi parti kurulmasına izin verilir ve siyasal güç rutin seçimlerle el değiştirir. Bu tür sistemler, daha çok reform hareketlerini teşvik ederler.¹²⁹ Osmanlı bürokrasisinin bir kesimi, modernleşmenin gereksinimlerine bir ölçüde erkenden uygun hale getirilmiş ve on dokuzuncu yüzyılda, reform liderliğini ele

¹²⁵ Ali Kazancıgil, “Türkiye’de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme** İçinde, Alfa Yay, İstanbul,2000, s.141

¹²⁶ Mardin, **a.g.e.**, s.94

¹²⁷ Ahmet Yücekök, **100 Soruda Türkiye’de Din ve Siyaset**, Gerçek Yayınevi, 1983, İstanbul, s. 22

¹²⁸ Jacop M. Landau, **Atatürk ve Türkiye’nin Modernleşmesi**, Çev: Meral Alakuş, Sarmal, İstanbul, 1999, s.35

¹²⁹ Ahmet Uysal, **Toplumsal Hareketler ve Otorite: Siyasal ve Kültürel Fırsatlar, Karşı Hareketler ve Medya Etkileri**, s.9, Yayın aşamasında

almıştı. Bu reformcu bürokrasi, reformun ilk can alıcı noktası olarak, askeri ve sivil bürokrasiyi hazırlayan eğitim kurumlarının modernleştirilmesini seçmişti.¹³⁰

Çağın gereklerini yerine getiremediği için güç kaybeden Osmanlı Devleti karşı karşıya kaldığı sorunları çeşitli alanlarda başlattığı yenilik hareketleriyle aşmayı planlamıştır. Askeri güce dayalı bir büyümeyle cihan devleti halini almış olan Osmanlı Devleti çöküşün engellenebilmesi için de askeri alanda çözüm üretmeye çalışmıştır. Bunun yanında devletin yeniden teşkilatlanmasına yönelik düzenlemeler belli bir dönem sembolik hareketlerle sınırlı kalmıştır. Devlet dairelerine Padişahın resimlerinin asılması gibi yenilik hareketleri özü itibariyle gerilemeyi ortadan kaldırmayı amaçlamış olsa da pratikte beklenen etki oluşmamıştır. Osmanlı Devletinin çağı yakalama çabaları içerisinde ilk düzenlemeler askeri alanda başlamıştır. Çünkü Batı karşında ilk yenilgiler savaş alanında, askeri alanda yaşanınca buna karşı çıkış yolu da yine ordudaki yeniliklerde aranmıştır. Dolayısıyla ordu, modernleşme sürecinin merkezi kurumu olarak tarihe geçmiştir.¹³¹ Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren fethe dayalı bir mantık üzerine sınırlarını belirlemiştir. Osmanlı idaresinin gerilemenin durdurulabilmesi için ordu içerisinde düzenlemelere gitmesinin temel sebebi budur. İlerlemeyi ve büyümeyi sağlamış olan ordunun tanzimi ile yeniden eski günlere dönebilmek mümkün olacaktır. Osmanlı ordularını gerek karada gerekse denizde mağlubiyete uğratan batı orduları model alınarak askeri teşkilatlanma yeniden düzenlemiştir. Orduyu modernleştirmek, eğitim, teknoloji ve yapı bakımından Avrupa orduları benzeri bir ordu yaratmak olarak algılanmıştır. Osmanlı devletinin son iki yüzyılına damgasını vuran modernleşme hareketlerinin özünde yer alan batıyı örnek alma düşüncesi ilk olarak ordunun modernleştirilmesinde görülmüştür. Batıyı gelişmişliğin ölçütü olarak görme düşüncesi meclisin açılması, devlet dairelerinin çalışma koşullarının düzenlenmesi, eğitim sisteminin revize edilmesi gibi birçok alanda kendisini göstermiştir. Yapılan bu düzenlemelerin hepsi birer kurtuluş reçetesi olarak devletin kurtarılmasını amaçlarken diğer yandan Osmanlı yönetici sınıfının bu modernleşme çabalarından asıl maksadı, kendi varlıklarını ve güçlülerini sağlamlaştırıp sürekli kılmaktır. Yönetici elitlerin güçlü olması demek devletin güçlü olması demekle eşdeğerdir.

¹³⁰ Mardin, **a.g.e.**,s.90

¹³¹ Arslan, **a.g.m.**

Osmanlı Devletindeki yenilik hareketlerinin sonucu olarak başlayan modernleşme/modernleştirme süreci merkez içindeki ögelerin görece çoğulluğunun gelişmesini güçlendirdi: Hükümdarlar, değişik bürokrat grupları, yarı profesyonel gruplar ve askerler. Bu ögelerden bazıları kırsal çevrenin üst gruplarıyla görece bir dayanışma içerisine girdi ve bir bakıma merkez-çevrenin güçlü iç dayanışma gruplarıyla merkez arasında önemli bağlar kurdu.¹³² 1820 ve 1830'larda, Batı modeline göre kurulmuş yüksek eğitim kurumlarının açılmaya başlaması... yeniliklere açık seçkinlerin sayısını artırmış ve seçkinler arasında mesleksel açıdan farklılaşmalara yol açmıştır.¹³³ Sultan II. Mahmut'un bağlandığı reform ve yenileştirme siyaseti Osmanlı İmparatorluğu ile batı arasında en göze çarpan ayrılıkları gidermek amacına yönelmişti. Bu siyaset başlıca subaylar ve dış işlerde vazife gören devlet memurlarının teşkil ettiği yenilikçi aydınlar grubunun bir zaferi idi.¹³⁴

Osmanlı reformcuları, "devletin çıkarlarını" göz önünde tutan iyi yetişmiş bilgili bürokrat seçkinler yetiştirmişti. Bir bakıma eski seçkinler zümresi sürdürülüyordu. Bu seçkinler yeni kalıplara dökülmüş ve böylece daha önceki resmi görevlilere birçok açıdan benzeyen bir ürün elde edilmişti.¹³⁵ Dar bir toplumsal tabakadan gelen Tanzimat seçkinlerinin ve Genç Osmanlıların tersine, yeni kurulan Mühendishane, Tıbbiye, Mülkiye gibi yüksek okullarda eğitim gören asker ve sivil seçkinler sadece yüksek Osmanlı bürokratlarının çocukları değillerdi. Birçokları taşradan geliyordu ve halk kökenli idiler. Mesleksel açıdan subay ve memurlara avukatlar, hâkimler ve gazeteciler katılmıştı. Bu yeni seçkin grupları geleneksel Osmanlı bürokratları ile uyuşamıyorlardı. II. Abdülhamit rejimine karşı tepki ve uğraş bu yeni seçkinler arasından gelmiştir.¹³⁶

Yeni seçkinlerin muhalif bir tavır sergilemelerinin en önemli yönü bürokrasidedeki kilit konumlarıdır. Tanzimat döneminin en önemli değişim aracı bürokrasi olmuştur.

¹³² Landau, **a.g.e.**, s.35

¹³³ Ali Kazancıgil, "Türkiye'de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme** İçinde Alfa Yay., İstanbul,2000, s.146

¹³⁴ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Afa Yay., İstanbul, 1996, s.33

¹³⁵ Mardin, **a.g.m.**, s.90

¹³⁶ Kazancıgil, **a.g.m.**, s.147

Heper'e göre bürokratların ve bürokrasinin etkin yapılanması devletle iç içe geçmiş bir bürokrat politik cemaat oluşturmuştur.

*“Osmanlı-Türk devletinde **bürokrasi** yakın zaman kadar bir statü elit tipinde görünmüştür. Osmanlı Devleti'nde modernleşme süreci içinde ve özellikle Tanzimat'tan itibaren, malî ve diplomatik işlevlerin önem kazanması ile sivil **bürokrasi** siyasal karar mekanizmasında mühim rol oynamaya başlamış ve bu mekanizmanın kurumlaşması bir takım kurullar vasıtasıyla yapılmıştır. Bürokratlardan kurulu bu kurullar adeta yasama görevi görmüşlerdir. I. ve II. Meşrutiyet devirlerinde askerî **bürokrasi** ile bir oligarşi teşkil eden sivil **bürokrasi** Birinci Cumhuriyette siyasal-bürokratik elitin önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Daha doğrusu, bürokrasinin üst basamakları ile siyasal elit kaynaşmıştır.”¹³⁷*

Tanzimat döneminde yapılan düzenlemelerin neticesinde devlet içerisinde yeni bir örgütlenmeye gidilmiştir ve bu örgütlenme sonuçları itibariyle daha güçlü bir sivil bürokrasiyi ortaya çıkartmıştır. Kuruluş döneminde Osmanlı Devleti, benzeri çağdaş kurumlara oranla hayli gelişmiş, geniş kapsamlı bir yapıya sahipken gerileme dönemiyle birlikte Osmanlı'da devletin de zayıfladığı görülmektedir. Bu nedenle de devletin nasıl kurtarılabilceği sorusu Osmanlı devlet adamlarını sık sık düşündürmüştür. Tanzimat hareketi bir açıdan, devletin önemli iki ögesini, asker ve sivil bürokrasiyi güçlendirmeyi de hedef almıştır.¹³⁸ Devleti kurtarmayı hedefleyen çabaların bürokrasinin güçlenmesine nasıl sebep olduğunu çözümlenebilmek için dikkatimizden kaçırmamamız gereken nokta bürokratik zihniyetin kendisini bizatihi devlet olarak tanımlamasıdır. Bu yüzden devleti kurtarma çabası sonuç olarak askeri ve bürokratik politik cemaatin gücünün artmasıyla son bulmuştur. Yeni eğitim kurumlarında yetişen ileri fikirli seçkinler Batı'da olduğu gibi vatanseverlik ile ulusçuluğu halkın güvenliği, sağlığı gelişmesi gibi ilkelerle ilintilendiriyorlardı. Devleti kurtarma ülküsü ile ulusun gelişmesi ülküsünü bir arada görüyorlardı.¹³⁹

Bu noktada ülküsel tüm hedeflerin tek potada birleştiğini söyleyebiliriz. Ulusun gelişmesi için devlet gelişmelidir, devletin gelişmesi için devleti yöneten kişiler

¹³⁷ Metin Heper, **Modernleşme ve Bürokrasi**, Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1973, s.58

¹³⁸ Metin Heper, “Atatürk'te Devlet Düşüncesi”, **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme** İçinde Alfa Yay., İstanbul,2000, s.177

¹³⁹ Kazancıgil, **a.g.m.**, s.148

donanımlı olmalıdır, devleti yönetmek için eğitim almış politik cemaat üyelerinin devlet için yaptıkları her şey aslında ulusun/vatanın kurtarılması için yapılmaktadır. Dolayısıyla devlet nasıl kurtulur sorusuna verilebilecek en iyi yanıtın eğitilmiş seçkinlerden geleceği ve bu seçkinlerin devleti daha iyi yöneteceği düşüncesinin zihni temelleri atılmış olmaktadır. Osmanlı Devletinin son döneminde devlet merkezli tartışmalarda âdemi merkezîyet düşüncesinin dış tehlikelerden daha büyük ve fena bir tehdit olduğu düşüncesinin temelinde; devlet adına hareket eden elitlerin iktidar erkini bir bütün olarak muhafaza edebilme düşüncesi yatmaktadır.

Siyasal kültürümüzün en yaygın aşığılama ve kınama söylemi olan “devlet düşmanlığı” sıfatının Prens Sabahattin’e bu denli kolay yakıştırılabılmesinin sebebi de budur. Osmanlı Devletinde ve Cumhuriyet Türkiye’sinde merkezde yer alan politik cemaatlerin kendi konumlarını muhafaza edebilmek için verdikleri mücadeleler merkezin özellikleri ile ilgilidir. Bir merkezin katı kurallarla sınırlandırılması ve ya açıklığına ilişkin olarak değişik önemli özellikleri vardır. Yeni istemlere verdiği incelikli yanıtlar; diğer grupların merkeze özerkçe girebilmelerine görece olarak karşı koyma; homojen ya da heterojen yapısı; merkezdeki seçkinlerle diğer gruplar arasındaki ilişkiler, örneğin merkeze girme isteğinde olanlar ile diğer sosyal failler(ikincil seçkinler, sosyal sınıflar, doğuştan hak sahibi olan topluluklar) arasındaki ilişkiler.¹⁴⁰ Merkezdeki politik cemaatlerin bu tavrı elitist politikaların kökleşmesine ve devlete nüfuz etmesine büyük kolaylıklar sağlamıştır. Lewis’e göre Türkiye’nin yönetimi hala, muhalefet de dâhil olmak üzere politikanın bütün hak ve ödevlerini elinde tutan profesyonel bir seçkinler zümresinin kabullenilmiş ve tanınmış ayrıcalığıydı. Dolayısıyla devrimci değişimin öncüleri devlet hizmetlileri arasından ortaya çıktı; devrimin tohumları okullarda-Sultanın kendisinin özenle baktığı, sivil ve askeri seçkinleri yetiştiren bu seralarda- atıldı.¹⁴¹

Sultan Abdülhamit’in kendi elleriyle kendi muhaliflerini yetiştirmiş olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır fakat Abdülhamit muhaliflerinin Sultan’a

¹⁴⁰ Landau, **a.g.e.**, s.35

¹⁴¹ Ergun Özbudun, Türkiye’de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Kültür, **Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür** içinde, Türk Demokrasi Vakfı Yay., Ankara, 1995,s.6

yönelttiği en önemli eleştiri devlete sahip çıkamamasıdır. Devlet adamı olabilmeleri için eğitim almış yeni seçkinlerin kendilerini yetiştiren bir Padişah'ın karşısına bu şekilde çıkmış olmaları ve mücadelelerinde başarıya ulaşmaları ironik bir şekilde yine Sultan Abdülhamit'in başarısı olarak değerlendirilebilir. Çünkü Sultan, devlete Sultan'dan daha iyi sahip çıkabileceğini iddia eden bir ekibe karşı mağlubiyete uğramıştı. Dikkat edildiği takdirde yukarıda dile getirdiğimiz devleti yönetme hakkının zihni temellerinin etkisi kısa sürede kendisini göstermiştir.

2.2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Yönetici Elitler

Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki bağlantı ile ilgili üç farklı yorum bulunmaktadır. Türk modernliğinin bir süreklilik mi, kırılma mı, kopuş mu olduğu sorusunun yanıtı her üç şekilde de verilebilir. Osmanlı Devleti ile Türkiye cumhuriyeti arasındaki farklılıklar ile benzerlikleri listelediğimiz takdirde bir tarihi kopuştan, bir kırılmadan, bir ayrışmadan, bir süreklilikten aynı anda söz edebilmemizi sağlayabilecek örneklerle karşılaşabiliriz. Devlet idaresinin Padişah'ta değil Reis-i Cumhur'da olması ve Reis-i Cumhur'un mevcudiyetinin dayanağının millet olması bir kopuş olarak nitelendirilebilir. Osmanlı devletinin sahip olduğu geniş coğrafyanın merkezi konumunda olan Anadolu'nun genç Cumhuriyet'in temellerinin atıldığı topraklar olması bizim kırılma değerlendirmesi yapabilmemizi sağlamaktadır. Diğer yandan Osmanlı devletinin son dönem yönetiminde bulunan kadroların benzer şekilde görevlerini sürdürmüş olmaları süreklilik değerlendirmesi yapabilmemize imkân tanımaktadır. Süreklilik unsurlarının belki en önemlisi devlet seçkinlerinin süregelen hâkimiyetidir. Rustow, Osmanlı İmparatorluğunun kurmay subaylarının %93'ünün, devlet memurlarının da %85'inin İmparatorluğun dağılmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti'nde hizmete devam ettiklerini saptamıştır.¹⁴² Bu noktada Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki tarihsel bağ ile ilgili İdris Küçükömer'in çözümlenmeleri farklı bir seyir izlemektedir.¹⁴³ Küçükömer gerek Osmanlı devlet yapısını gerek Cumhuriyet Dönemi devlet yapısını şiddetle eleştirir. İkisini isim

¹⁴² Özbudun, a.g.e., s.7

¹⁴³ M. Z. Duman, "İdris Küçükömer'in Sivil Toplum Anlayışı", C.B.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi, c:2 s:1 s. 50

farklılığından başka her yönüyle aynı devlet modeli olarak görür. Osmanlıyı devlet tanımını gereği omnipotent (kadir-imutlak) olarak değerlendirir. Devlet her şeyi bilir ve her şeyi yapabilir. Ona göre, bütüncül ideolojiler daima ortodokstur; karşıtlığı, heterodoksluğu reddeder. Yani sentezlere karşıdır, kendisiyle olan yeniye evet der, gücünü kendini tekrarlamaktan, kendini yeniden üretmekten alır.¹⁴⁴ Bu bağlamda Türkiye’de modernlik Küçükömer ve Mardin’in bahsettiği gibi sadece bir süreklilik içermediği gibi, Niyazi Berkes’in ileri sürdüğü gibi bütünüyle bir kopuşu da temsil etmez, içinde hem kopuşu hem de sürekliliği barındırmaktadır.¹⁴⁵

Osmanlı İmparatorluğu’nun uzun süre devam eden var olma mücadelesi I. Dünya Savaşı ile sona ermiş, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Mustafa Kemal öncülüğünde Anadolu’da Kurtuluş Savaşı verilmiş, yeni devletin yönetiminin oluşumunda yönetici seçkinlerin öncü bir rolü olmuş ve bu politik cemaatler askerler ve bürokrat/elitlerden oluşturmuştur.¹⁴⁶ Devletin temel karakteristiğinin oluşturulduğu kuruluş döneminde Cumhuriyetin kurucuları son Osmanlı yönetiminin genç askerî ve sivil aydınlarından oluşuyordu ve bunlar güçlü merkezîyetçi eğilimleri olan, saltanatı ve yarı-teokratik geçmişi gömmeyi ve ulusal ve laik bir rejim kurarak kendi pozisyonlarını yönetici sınıf olarak meşrulaştırmak isteyen kişilerdi.¹⁴⁷

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren hâkim olan resmi ideoloji radikal, devrimci ve bütüncül özellikler taşımaktaydı. Atatürk’ün olaylara, yaşama, sivil hayata ve hayatın tüm boyutlarına bakış açısı ile şekillenen “Atatürkçülük” ve “Kemalizm” olarak tanımlanan bu resmi ideoloji Cumhuriyet topraklarındaki insanların sınıfsız, imtiyazsız ve kaynaşmış homojen bir kitle, tek bir ulus olmasına yönelik bir ideoloji idi. Bu özellikleriyle bu dönem bir kurtuluş ve kuruluş ideolojisinin karakteristiğini içinde barındırmaktadır.¹⁴⁸ Kemalist devrim aynı zamanda büyük ölçüde bürokratik ve asker bir ağırlığa sahiptir. Bu bürokrat ve askerlerin Anadolu’da devlet

¹⁴⁴ Ahmet Davutoğlu, , “Tekerrür Eden Tarihsizlikten, Kendini Fethet: İdris Küçükömer”, **Türkiye’de Sivil Toplum Arayışları**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 53

¹⁴⁵ Ergün Yıldırım, **Hayali Modernlik**, İz Yay. İstanbul, 2005, s.51

¹⁴⁶ K. Hız , Z. Durdu, “Türkiye’de Sosyolojinin Kimliği”, **Sosyoloji Dergisi**, Sayı 12–13, 2004, s.6

¹⁴⁷ Bahattin Akşit, “Sivil Toplumda Uzlaşmacı Düşünce Yaygınlaşmalı”,

http://www.siviltoplum.com.tr/roportaj_1.htm, 13 Haziran 2005

¹⁴⁸ Kemal Özden, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Kimlik Politikası”, <http://www.fatih.edu.tr/~ozden/kimlik.htm>, 21.04.2005

kurma çabaları biraz da “Kul olabilecekleri bir kapıyı” yaratmak çabalarıdır. Bu anlamda ilk Osmanlı bürokratlarının siyasi ve ekonomik davranışlarının uzantısını Cumhuriyet Asker bürokratlarında da görmek mümkündür.¹⁴⁹

Modernleşme yolunda ilerledikçe seçkinler grubu, teşkilatlanma alanında birçok görevlerle karşılaştı. Siyasi bakımdan pasif ve dağınık grupların iştirakini genişletmek gerekiyordu: ancak bu takdirde kendilerinden istenen yeni bağlılık, siyasi ilgi ve sadakat şekilleri gelişebilirdi.¹⁵⁰

Gelişmekte olan ülkelerde bürokrasiler pek çabuk gelişmekte ve alanlarını genişletmektedirler. Eisenstadt’a göre bu devletler eski devirden kalma amme idaresi organlarından çoğunu kendi amaçları uğrunda kullanmak üzere devam ettirmişlerdir; bu organların faaliyet alanları büyük ölçüde genişletildiği gibi yeni organlarda kurulmuştur. Bu organların her biri bu ülkelerdeki siyasi çerçevenin çok önemli bir parçası olmuştur.¹⁵¹ Diğer yandan Eisenstadt kurumsallaşmış olan bürokrasinin iki aşamasının olduğunu belirtmekte ve ilk dönemin savaş öncesi ya da bağımsızlık öncesi, ikinci döneminde bağımsızlığın kazanılmasıyla oluştuğunu ve bu iki dönemin birbirinden bağımsız olmadığını belirtmektedir. Türkiye Cumhuriyeti büyük bir savaşın akabinde kurulan genç bir devlet olarak ülke içinden ve dışarıdan gelebilecek tehlikeleri bertaraf edebilecek bir sistemin inşası için çalışmıştır. Yeni devletlerdeki bürokrasilerin ikinci ana tabakası, bağımsızlığın kazanılmasından sonra ortaya çıkıp gelişen departmanlar ve kademelerden gelmektedir. Yeni oluşan bu birimlerde görev alacak olan personelin eğitilmiş olması ve ülke öncelikleri hakkında bilgi sahibi olması şarttır. Yeni ortaya çıkan kurumlarda çalışacak elamanlar çok defa iyi yetişmemiş durumda bulunmakta olup, kendilerine görev verilmesini haklı göstermek üzere ileri sürdükleri başlıca husus milliyetçilik ve askeri mücadele safhalarına katılmış olmalarıdır. bu yeni bürokratik organlar iktisadi gelişme, sosyal düzelme, eğitimin gelişmesi veya toplum kalkınması gibi yeni amaçlara yönelmişlerdir.¹⁵² Bu bağlamda Mustafa Kemal

¹⁴⁹ Yücekök, **a.g.e.**, s. 58

¹⁵⁰ S.N. Eisenstadt, Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Yeni Devletlerde Beliren Bürokrasi Sorunları, çev: Ö. Ozankaya, SBF, c.xx, 1965, s:3-4, s,236

¹⁵¹ Eisenstadt, **a.g.m.**, s.227

¹⁵² Eisenstadt, **a.g.m.**, s.229

Atatürk'ün siyasete katılmak isteyen veya devlet idaresinde görev almak isteyen askerlerden üniformalarını çıkartmalarını yani askeri kariyerlerini sonlandırmalarını istemiştir.

Cumhuriyet ideolojisi seçkinlerinin sahip olduğu özellikleri anlamak için, tıpkı diğer devrimci gruplarda olduğu gibi, tarihsel arka plana özellikle de devrim öncesi merkez yapısına bakmak gerekir-katı veya açık kurallarla mı yönetildiği; yönetici seçkinlerin birbirine bağlılığı ve toplumdaki diğer gruplarla dayanışma içerisinde olup olmadığı gibi... Devrim ortamının ve deneyimlerinin de önemli rolü olmuştu.¹⁵³

Fransız modernitesinden etkilenen genç cumhuriyetin **elit** ve aydın kısmı halkın aydınlatılması görevini üzerlerine almışlardı. Çünkü halkın başka bir şekilde medenileşmesi ve aydınlanması mümkün değildi. Örnek alınması gereken yaşam tarzı ve her türlü değerler aydın ve elit kesimin değerleri yani batının öz değerleriydi. Bu konuda sık sık halk ile aydınlar arasında farklılaşmalar görülmüş, birbirinden kopuk ve habersiz iki grup halk ortaya çıkmıştı.¹⁵⁴ Modernlik düşüncesinin ülkemize yansması farklı olmuştur. Türkiye'de modernlik bir toplum mühendisliği olarak yapılanmaktadır. Bütün Türk entelektüelleri, cumhuriyetin kuruluşuyla beraber yeni bir toplum tasarımı geliştirmeye çalışmaktadır.¹⁵⁵ Jön Türk düşünür ve siyasetçilerinin tüm bir kuşağı Gustave LeBon'un kitlelerin psikolojisine dair fikirlerinden derinden etkilendiler ve sıkı bir biçimde entellektüel bir elit tarafından yönlendirilmeyen bir halkın irrasyonel davranış tarzından duyulan korku aralarında derine kök saldı. Kemalistler için, aşağıdan ayaklanma değil, yukarıdan yönlendirilen düzenli bir dönüşüm idealdi ve bu konuda geç dönem Osmanlı reformistleriyle hemfikirdiler. Monarşi kaldırıldı, ancak yönetici elitin hükmetme ve toprak sahiplerinin toprağı temellük etme hakkı hiçbir zaman sorgulanmadı.¹⁵⁶

¹⁵³ Landau, **a.g.e.**, s.35

¹⁵⁴ Özden, **a.g.m.**

¹⁵⁵ Yıldırım, **a.g.e.**, s.44

¹⁵⁶ Erik Jan Zürcher, "Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm** içinde, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 44-55

Türk aydınlanması toplumsal ve ekonomik koşulların dayatması sonucu bir iç tepkiden ortaya çıkmamış, asker-sivil politik cemaatin batılılaşma iradesinin sonucu olarak tepeden belirlenmiştir.¹⁵⁷ Lewis, Türk Devrimi'nde elitlerin işlevini şu şekilde ifade etmektedir: "...Kemalist Cumhuriyet, Türk idareci elitinin kendini devleti ve sonunda ülkeyi değiştirme sürecinin en uç noktaya ulaşımıydı. Bu değişimin daha az önemli olmayan bir vechesi de, mensuplarını öncekinden daha geniş halk çevrelerinden toplayan ve böylece Türk ulusunun kamu işlerinin yönetimine gittikçe artan bir oranda etkinlikle ilgilenmesi ve hatta katılması sonucunu yaratan elit'in bizzat kendisinin genişlemesi ve çeşitlenmesiydi. Bu süreç iktisadi gelişme, eğitimin yayılması, kitle haberleşme araçlarının gelişmesi ve eski hâkim grupların pederşahi idaresini kabullenmeye isteksiz yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkması ile hızlandı. Bu yolla elit, şüphesiz bilinçsiz olarak, yeni bir toplumsal ve iktisadi düzene dayanan daha demokratik bir hükümet şeklinin, sonunda kendi yerine geçmesine hazırlamakta yardımcı oldu."¹⁵⁸

Hayali modernlik olarak adlandırılan Türk modernliği elitist bir niteliğe sahiptir. Çünkü modern düşünce ve kurumlar belli bir aydın ve yönetici topluluk aracılığıyla topluma aktarılmaktadır. Modernliğin kapıkulu olan yeni elitlerin statüleri, rolleri, ekonomik ayrıcalıkları ve sembollerle ördükleri anlam dünyaları halktan ayrıldı. Gündelik yaşam pratikleri ve bilgi dünyaları halktan oldukça farklılaşmıştır. Yıldırım'a göre elitlerin halktan kopuk olmasının bir neticesi olarak modernleşme süreci de kendiliğinden gerçekleşen bir süreç olmanın ötesinde modernleştirme süreci olarak tepeden inme bir biçimde gerçekleşmiştir.¹⁵⁹ Devrim dönemi siyaseti Keyman ve Şerif Mardin gibi Türk siyasal hayatının önde gelen araştırmacılarının vurguladığı gibi bir inşa dönemi olarak değerlendirilecek nitelikler göstermektedir. Dönemin siyaseti içinde öncelikli bir konum kazanan modernleştirici seçkinler, aydınlanmacı öncü siyasetinin araçları olarak yukarıdan aşağı bir değişim politikası izlemişlerdir.¹⁶⁰ Cumhuriyet seçkinleri; değerler sistemi ve merkeziyetçi yapısı itibarıyla jakoben diye

¹⁵⁷ Mehmet Ali Kılıçbay, "Atatürkçülük ya da Türk Aydınlanması", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme İçinde**, Alfa Yay, İstanbul,2000, s. 160

¹⁵⁸ B. Lewis, , **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. M. Kıratlı, TTK Yayınları, Ankara, 1984,s. 478

¹⁵⁹ Yıldırım, **a.g.e.**, s.47

¹⁶⁰ Nazım İrem, "Cumhuriyetçi Muhafazakarlık, Seferber Edici Modernlik ve Diğer Batı Düşüncesi", **A.Ü.S.B.F.D.**, sayı.57-2, 2002, s.43

nitelendirilebilir. Doğaldır ki bu seçkinler siyasal merkezin gücünü zayıflatabilecek doktrinlere ilgi göstermemişlerdir.¹⁶¹

Türkiye’de yol gösterici baba devletten modern devlete geçilirken yukarıdan aşağı doğru bir yöntem takip edilmiştir Fransa’da ve diğer toplumsal-siyasal devrimler yaşayan toplumlarda olduğu gibi aşağıdan yukarı doğru değil. Birinci Dünya Savaşı sonrası devletin asker-bürokrat elit kesimi Türkiye’yi kurtarmak, Kurtuluş Savaşı’nı yürütmek, vatanı bağımsızlaştırmak, bir milli devlet oluşturmak düşüncesiyle bilimi, teknolojiyi, batılılaşmayı, laikliği, akılcılığı, modernleşmeyi öne çıkaran yukarıdan aşağı doğru bir modern, laik, demokratik toplum oluşturmaya giriştiler.¹⁶² Bu seçkin tavrı ile Mustafa Kemal Atatürk arasındaki bağlantı ironiktir. Açıkça, Atatürk’ten sonra Atatürk’ün örnek referans alındığı ancak Atatürk’le bağdaşmayan bir elit ideoloji ortaya çıkmıştır. Çünkü herkes Atatürkçü olduğunu iddia etmesine rağmen hedef olarak gösterilen “muasır medeniyetler seviyesine çıkma” hedefinde Türkiye halen çok geridedir.¹⁶³

Türkiye Cumhuriyeti’nin modernleşme pratiği, diğer ülkelere nazaran daha idealist ve elitisttir. Bu noktada hayali modernlik kavramı aydınlatıcı bir kavramdır. Yıldırım’ın kavramsallaştırmasıyla “hayali modernlik” bir ideoloji ve ütopya olarak toplumsal bağlamdan kopuk bilgilerin oluşturduğu bir sistemdir. Hayali modernliğin en temel özelliği Yıldırım’a göre modernliğin bir “cevher” olarak algılanmasıdır. Bu bağlamda modernlik toplum üstü bir niteliğe bürünmektedir.¹⁶⁴ Cumhuriyet Türkiye’si devletinin misyonu iki temel boyutu içermektedir.

1. Ülkeyi kurtarmak
2. Ülkeyi çağdaş uygarlık düzeyine getirmek¹⁶⁵

¹⁶¹ Kazancıgil, **a.g.m.**, s.150

¹⁶² Akşit, **a.g.m.**

¹⁶³ Özden, **a.g.m.**

¹⁶⁴ Yıldırım, **a.g.e.**, s.45

¹⁶⁵ Heper, 2000 **a.g.m.**, s.187

Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmenin asli şartı olan modernlik projesi, devlet eliyle, elitlerin kontrolünde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki bürokratik sistemi ve bu sistemin toplumda oluşturduğu olumlu ve olumsuz tutum, davranış ve değerleri miras olarak almıştır.¹⁶⁶ Osmanlı İmparatorluğundan alınan bu yapı doğal olarak olduğu gibi kalmamıştır. İmparatorluktan alınan yönetim yapısında değişiklikler yapılmış, yeni kurumlar oluşturulmuş, devlet sistemi yeniden organize edilerek düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler belli bir tasarıya göre değil, o andaki gereksinimleri karşılamak için çoğu kez rasgele yapılan düzenlemeler olmaktan ileri geçememiştir.¹⁶⁷

Modernleşme süreci politik cemaatlerin gelişimine son derece derin etkilerde bulunmuştur. Bu sürecin politik cemaat üyeleri tarafından çok geniş ölçüde desteklenmesi bu sürece özerk olarak katılan ve yeni amaçların gerçekleşmesine yardım edebilen pek az sayıda grubun bulunması hususlarıdır. Bu bağlamda bürokrasinin siyasal süreç içerisinde ve toplumların sosyal yapısında son derece önemli bir yer edinmesiyle bürokrasi, toplum hayatının her kesiminde başlıca değiştirici unsurlardan biri olmuştur.¹⁶⁸ Bürokrasinin gelişmekte olan ülkelerde olumlu bir seyir izlemesi için iki şart vardır.

1. Temel, birleştirici bir siyasi çerçeve, nispeten birleşmiş bir siyasi elit ve bir derece siyasi anlaşma ve uyuşma mevcut olmalıdır.
2. Doğrudan doğruya kurumsal menfaat grupları (ordu, kiliseler vs.) ekolojik tabakalar ve bazı görevsel gruplara oranla daha zayıf olmalıdır.¹⁶⁹

Türk kamu yönetiminin teşkilat yapısı, güçlü merkezi yönetim esasına dayanır. Bu haliyle de İmparatorluk dönemindeki yapıya benzemektedir. 23 Nisan 1920 de, İstanbul'daki bakanlıklar örnek alınarak merkez teşkilatı kurulmuş ve merkezin taşra

¹⁶⁶ Turgay Ergun- Aykut Polatoğlu, **Kamu Yönetimine Giriş**, TODAİE Yay. Ankara, 1988, s. 78

¹⁶⁷ Cahit Emre, "Türkiye'de Bürokratik İşlemlerin Basitleştirilmesi Ya Da Yazçizciliğin Azaltılması, Genel Bir Değerlendirme", **Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.66, No:3-4, s.219

¹⁶⁸ Eisenstadt, **a.g.m.**, s.238

¹⁶⁹ Eisenstadt, **a.g.m.**, s.242

teşkilatı ile yerel yönetim kuruluşları bazı ufak değişikliklerle olduğu gibi benimsenmiştir.¹⁷⁰

Cumhuriyet döneminde Devlet anlayışındaki değişim, etkisini kamu yönetiminin teşkilatlanması üzerinde de göstermiş ve yapıda bazı değişikliklere neden olmuştur. Bir yandan bakanlıkların ve bunlara bağlı teşkilatların, diğer yandan da yerinden yönetim kuruluşlarının sayısında ve görev alanlarında artma ve genişleme dikkati çekmektedir.¹⁷¹ Ankara yeni Cumhuriyetin başkenti olmanın yanında sembolik olarak bürokrasinin de başkenti olmuştur.

Ankara merkezli bir devletin teşekkülünde ve bürokrasinin de merkeziyetçi bir formla organizasyonunda siyasal elitlerin ve bürokrasinin rolü büyüktür çünkü siyasi elitler mahalli hareketliliğin bütün yollarını kontrol altında bulundurmaya çabasında olagelmıştır. Böylece elitler potansiyel iktidar merkezlerini ellerinde bulundurmaya ve bu merkezlerin gelişmelerini kontrol etmeye çalışıyorlardı. 90'lı yıllarda ortaya çıkan Anadolu sermayesi kavramı merkez ve çevre ilişkilerinin iktisadi boyutunda elitlerin fonksiyonunu görebilmek açısından yararlı bir örnektir. Ülkenin bir bütün olduğunu ve bu bütünlüğü sağlayan birliktelik ruhunun ülke genelinde teneffüs edildiğini söylemek siyasal kültürümüzün sıkça başvurulan söylemleri arasında yer alırken ülke ekonomisine katkıda bulunan firmaların İstanbul ve Anadolu sermayesi diyerek tasnif edilmesi paradoksal bir durumdur. Fakat Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte oluşturulmaya çalışılan yerli sermayedarlar kendi karşılıklarına çıkabilecek muhtemel rakiplerin önünün kesilmesini sağlayabilmek amacıyla bu tür bir ayırımın su yüzüne çıkmasına sebep olmuşlardır. Diğer yandan bu durum; küreselleşme ile beraber Türkiye'nin çoğulcu bir iktisadi politik kimliğe doğru evrildiğini gösterir.

Devlet; Türk siyasal hayatının en belirleyici faktörü olarak gerek Osmanlıdan tevarüs eden gelenekçi yapısı, gerekse Cumhuriyet döneminde aşılana modern yapısı ile otoriteryen konumunu sürdürmektedir.

¹⁷⁰ A. Şeref Gözübüyük, **Türkiye'nin Yönetim Yapısı**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004, s.7

¹⁷¹ Gözübüyük, **a.g.e.**, s.8

2.3. Türkiye’de Siyasal Cemaati Çerçeveleyen Devlet Algısı

Sosyal bilimler arasındaki sınırların gittikçe aşıldığı günümüz dünyasındaki en dinamik disiplinlerden biri de siyaset sosyolojisidir. Siyasetin toplumdan özerk değil, nihayetinde toplumsal ve kültürel bir fenomen olduğunun anlaşılmaya başlamasıyla sosyoloji ile siyaset bilimi arasında ayırım yapmak neredeyse imkânsız hâle gelmiştir. Siyasetin toplumsal temelleri incelendikçe siyasal kültür bileşenleri netleşmekte ve bu sayede toplumdan kopuk bir siyaset anlayışı yerine siyasal kültürün bizzat kaynaklarını ele alarak çalışmalar yapılabilir.

Bir toplumun üyelerinin politikaya ilişkin tutum, inanç, duygu ve değer yargılarının oluşturduğu bütüne “politik kültür” denilmektedir.¹⁷² Politik kültür toplumsal değişimlerden etkilenmekte ve her değişimle birlikte yeniden üretilerek şekillenmektedir. Zaman içinde sosyal, siyasi, iktisadi ve politik alanda gerçekleşen değişimler politik kültürün içeriğini de değiştirir. Buna karşılık politik kültürün içeriği de söz konusu alanlardaki değişimler üzerinde biçimlendirici bir etkide bulunur. Böylece politik kültürün incelenmesi, toplumsal değişmeyi, politik sisteme yönelen desteği, bireylerin politik sistemle ilişki kurma biçimlerini, siyasa yapım ve uygulama yollarını anlamamız için bize bir anahtar sağlamaktadır.¹⁷³ Kültür araştırmaları, kültürün tarihsel boyutları, evreleri, eski kültürlerin ve uygarlıkların etkileşimleri gibi salt antropolojik konularla ilgili değildir. Kültürü tamamen sosyolojik bir bağlamda da incelemeyiz. Kültür araştırmaları, toplumsal, ekonomik ve siyasal yapı içinde ortaya çıkan farklılıkları, öznellikleri, algılamaları, söylemleri ve davranışları, eleştirel ve yorumlayıcı bir yaklaşımla araştırır ve irdeler. Siyasal kültür öğelerinin algılanması ve değerlendirilmesi toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Örneğin bayrak, milli marş gibi her toplumda/devlette ortak olarak bulunan simgelerin toplumsal etki düzeyleri birbirlerinden farklıdır.

¹⁷² Gabriel Almond, Bingham Powel, **Comparative Politics**, 1978, aktaran İlder Turan, “Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme** içinde Alfa Yay, İstanbul, 2000, s.360

¹⁷³ G. Almond, B. Powel, **a.g.m.**, s.360

Politika sözcüğü Türkçe’de yönetim sanatı, bilgisi, siyasa anlamına gelmektedir. Ama daha eski resmi dilde politika, devlet nedenleri yüzünden verilen ölüm kararı anlamına gelmekteydi.¹⁷⁴ Politika ve siyaset kavramlarının bu olumsuz çağrışımlarının altında yatan kültürel kodları ele almamız gerekmektedir. Siyasetin ölüm getiren bir uğraş olduğu düşüncesi; merkezdeki politik cemaatlerin siyaset üzerindeki etkilerini artırmalarına imkan tanınmanın yanında, toplumun diğer kesimlerinden çıkabilecek muhalif siyasal hareket ve söylemlerin önünü kesebilmeyi amaçlamaktadır. Siyasetçilerin sıklıkla kullandığı “bu yola başımızı koyduk” ifadesi hem Osmanlı geleneğinin hem de Cumhuriyet döneminde Menderes ve arkadaşlarının akıbetlerinin hafızalarda tazelenmesini sağlamaktadır. Tüm bu simgesel değerlendirmeler siyaseti geniş halk kitlelerine kapalı tutmayı amaçlamakta ve politik fırsat yapısını etkilemektedir. Politik fırsat yapısı, politik otoriteye etkide bulunabilecek bireylerin kimler, diğer bir deyişle hangi niteliklere ve ne tür toplumsal özgeçmişlere sahip kişiler olacağına ilişkin yasal, toplumsal ve politik düzenleme ve kuralların bütünüdür.¹⁷⁵

Geleneksel olarak Türk halkının devlete ve onun kurumlarına karşı aşırı güven beslediği bilinmektedir... Yönetime güven, siyasal sistemin vatandaşların taleplerine duyarlı olduğuna ve sürekli bir gözetim olmasa dahi sistemin doğru olanı yapacağına ilişkin kanaatlerin bir özetidir.¹⁷⁶ İç tehdit ve dış tehdit tanımlamaları doğrultusunda devletin her zaman için güçlü olması gerektiği ve devletin; devleti zafiyete düşürecek düşünce ve kişilerden korunması gerektiği devlete olan güvenin toplumsal destek noktalarıdır.

Türkiye’de devlet cemaatçi bir yorumlamayla “fertlerin teşkil ettiği milli cemaatin göze görünen şeklidir.” Devlet millete dayandırılarak toplumsal bir temelle meşrulaştırılır.¹⁷⁷ Bu meşrulaştırma sayesinde devlet ve toplum arasında bir tansiyonun oluşması engellenmektedir. Toplumun devlet ile ilgili algılaması bu şekildeyken devletin toplum tasarımı bakıldığında farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Sarıbay’a

¹⁷⁴ Mardin, **a.g.m.**, s.84

¹⁷⁵ L. G. Seligman, **Recruiting Political Elites**, New York, 1971, aktaran Kalaycıoğlu, Sarıbay, “Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Politik Değişme”, Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme İçinde Alfa Yay, İstanbul, 2000, s.3

¹⁷⁶ Birol Akgün, “Türkiye’de Siyasal Güven”, **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, sayı.56-4, 2001, s.4

¹⁷⁷ Yıldırım, **a.g.e.**, s.158

göre; Türkiye’de Osmanlı döneminden beri, politik düşüncemizi şekillendiren rijit bir devlet toplum karşıtlığı söz konusudur. Osmanlıda devlet geleneğinin ağırlığı, toplumda devlete karşı fesadın olduğu anlayışı gibi bir merkeze dayanmıştır adeta.¹⁷⁸ Bu karşıtlık halkın devlet karşısında mücadelesi anlamına gelmemektedir. Devlet mekanizmasında yer alan etkin elitist düşüncenin aşırı kuşkucu yapısının bir yansımasıdır. Siyasi düşünce tarihinde bir tür devlete tapma geleneği vardır.¹⁷⁹ Kutsallaştırılmış devlet düşüncesinin etkisiyle şekillenen bu düşünce Türkiye’de kemikleşmiştir. Devlete duyulan aşırı güven bunun en açık göstergesidir. Diğer yandan devletli/devletçi seçkinlerin toplum karşıtlığı veya topluma tepeden bakma olarak isimlendirilebilecek düşüncelerinin kökeninde kendilerini niteliksiz halk yığınının üstün görmeleri yatmaktadır. Eğitimsiz, çaresiz ve savaştan çıkmış bir halk kitlesi Cumhuriyet döneminde eğitilmiş, devlete bağlı, Cumhuriyet’in getirdiği modern değerleri benimsemiş olan, laik bir ulus’a dönüştürülmeye çalışılmıştır. Bu dönüşümü gerçekleştirecek olan öncü ise devlet ve devletin içerisinde konumlanmış politik cemaatlerdir. Halk, devletin ve aydınların gözünde kurtarılması gereken bir kitle olarak görülmüştür. Frey’e göre Türk politik yaşamının süregelen ve güncelliğini koruyan başlıca sorunlarından biri seçkinciliktir. “Bu deyimden ayrıcalıklı bir azınlığın topluma egemen olma ve seçkin olmayanların kültürel veya entelektüel yetersizliğini öne sürerek, bilinçli veya bilincinde olmadan, egemenliği isteme ve meşru görme eğilimini kastediyorum.”¹⁸⁰

Seçkincilik düşüncesi siyasal güvenle alakalıdır. Siyasal güvenin halk boyutu kusursuz bir şekilde işlerken, elitler arasına toplumsal güven yerini septisizme bırakmaktadır. Günümüzde bireyler belli bir ulus devletin sınırları içerisinde yaşamaktadır ve sosyolojik ve siyasal olarak da içinde yaşadığı topluma güven beslemesi ve sadakat göstermesi beklenmektedir. Bir başka deyişle siyasal topluma güven, bireyin mevcut hükümet kurumlarını ötesinde milletine olan sosyo-psikolojik

¹⁷⁸ Ali Yaşar Sarıbay, Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme İçinde**, Alfa Yay, İstanbul,2000, s.447

¹⁷⁹ Norman Barry, **Modern Siyaset Teorisi**, Liberte Yay.,2004, Ankara, s.73

¹⁸⁰ Frederick Frey, **Patterns of Elite Politics in Turkey**, 1975, aktaran İler turan, “Türkiye’de Siyasal Kültürün oluşumu”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme İçinde** Alfa Yay., İstanbul,2000, s.378

bağlılığını ve ülkesinin siyasal kaderine diğer vatandaşlarla birlikte ortak yön verme istek ve arzusunu anlatır.¹⁸¹

Devlet nasıl kurtulur sorusu, yüzyıllar boyunca Türkiye'yi uğraştırmış olan bir konudur.¹⁸² Çünkü bütün sorunların çözümü devlet üzerinden gidilerek gerçekleştirilmek istenmiştir. Devlet bir duygusallıklar ve idealler kümesidir. Uyruklarıyla olan ilişkisi, baba ile oğul arasındaki ilişkilere benzetilir, bireyden çok bütünlüğü (halk, vatan, millet) temsil etmektedir. Dolayısıyla modern değerler dizisi içinde bir politik gelenek olarak devamlılığı göze çarpmaktadır. Siyasal iktidar mutlak olmakla beraber, bu iktidarın adaletle ve kamu yararı için kullanılması gerekiyordu. Bu düşünce Osmanlı devletinde uygulamadan çok düşüncede kalsa bile, paternalist bir nitelik vermiştir. Devletin paternalist mahiyeti hakkındaki bu inancı sadece yönetici sınıf değil, uyruk konumundaki kütleler de paylaşmıştır; halk dilindeki “devlet baba” deyimini bunu kanıtlamaktadır.¹⁸³ Cumhuriyet Türkiye'si devletin misyonu ülkeyi kurtarmak ve ülkeyi çağdaş uygarlık düzeyine getirmek olarak iki temel boyutu içermektedir.

Devletin toplum yaşamında önemli rolü olduğu durumlarda bu işlev genellikle kamu bürokrasisi tarafından üstlenilmiştir. Türkiye'de entelektüel bürokratik seçkinler halk karşıtlığı konusunda yapılan çözümlenelerde, kamu bürokratlarının devleti temsil ettiğinden söz edilir.¹⁸⁴ Devletin memuru kendisini devletle özdeşleştirmektedir. Bu özdeşleştirme kanun, tüzük ve nizamnameleri kutsal olarak addetmeyi sağlamakta ve devletin memurunun emir ve düzenlemeleri sorgulamadan kabul etmesini ve harfi harfine uygulamasını sağlamaktadır. Adanmışlık ve teslimiyet psikolojisinin farklı bir görünümü olarak kendisini ve mesleğini devletle özdeşleştirme durumu siyasal yaşamımızda devletin görünürlüğünün ve sürekli olarak iç ve dış tehdit algılamasının bir ürünüdür. Devletle özdeşim kurma tehditlerin ürünü olmaktan öte, en güçlü siyasal kudreti devletin temsil etmesidir. Seçkinler bu kudretle özdeşleşerek güce ve eleştirilmez bir statüye ulaşıyorlar. Devlet; statü, prestij, maaş vb. dağıtan en yetkin/büyük mecidir.

¹⁸¹ Akgün, **a.g.m.**, s.10

¹⁸² Metin Heper, **a.g.m.**,2000, s.177

¹⁸³ Özbudun, **a.g.m.**,s.4

¹⁸⁴ Heper, **a.g.m.**, s.193

Bu bağlamda devletin memuru olmak, devletin sanatçısı olmak, devletin sporcusu olmak kutsal vazifelerdir. Nihayetinde temsil edilen kocaman bir ülkedir. Devleti, toplumun hamisi ve onu bir arada tutan temel harç, kendilerini de devletin (ve dolayısıyla toplumun) çıkarlarının korucusu olarak gören Türk bürokratik görüşünün¹⁸⁵, Cumhuriyet döneminde farklı söylemlerle yeniden üretilmesi ile oluşmuş zihniyetin kökenleri Osmanlı Devletine dayanmaktadır. Türk politik kültüründe seçkin bir boyut bulunmasının sebeplerini saptamak zor değildir. Osmanlı İmparatorluğu bürokrasiyle yönetilen bir imparatorluktu. Farklı öğelerden oluşan İmparatorluk ahalisi merkezce yetiştirilmiş ve denetlenen bir bürokrasi tarafından yönetilmekteydi. Cumhuriyetin kurucusu olan kadrolar da Osmanlı yönetim geleneği çerçevesinde yetiştirilmişlerdi.¹⁸⁶ Bu noktada geleneksel seçkinler ve yeni seçkinler arasında çok önemli bir noktada devamlılık vardır: devletin sivil topluma egemen olduğunu temel veri alan, meşruiyet ve otoritenin devlet seçkinlerinin tekelinde olduğunu ve sivil seçkinlerle paylaşamayacağını savunan patrimonyal kökenli gelenek.¹⁸⁷ Patrimonyal otorite, köken olarak Ortaçağ Avrupa'sındaki senyörlerin ve kralların egemenliklerine kadar uzanmaktadır. Toplumun tamamı otoriteyi temsil eden figürün etrafında toplanmıştır ve "kan bağı" olmasa dahi tebaa kendisini otoriteye ait saymaktadır. Patrimonyal otorite kavramının tarihi çizgisi her ne kadar Avrupa'ya aitse de, bu kavram "pederşahi" anlamını içermesi nedeniyle, geleneksel toplumlarda iktidar biçimini adlandırmakta yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Benzer bir şekilde, Türk siyasal yaşamında da Osmanlıdan Cumhuriyet'e aktarılan geleneksel patrimonyal otorite anlayışı, modern biçimler ve kurumlar içinde günümüze kadar yansımıştır.¹⁸⁸

Siyasi kültürümüzde devlet adına görev yapanların kendilerini devlet olarak görmeleri az rastlanan bir durum değildir. Bir orman bekçisi kendi görev alanı içerisinde kendisini devletin temsilcisi hatta devletin ta kendisi olarak görebilmektedir. Devlet memuru ile devletin memuru anlayışları birbirleriyle aynı görünse de aslında birbirlerinden taban tabana zıttır. Yeni devletlerin çoğunda daha açık bir şekilde siyasete meşgul olan bir bürokrasi tipi ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Tarihine

¹⁸⁵ Tanel Demirel, "12 Eylül'e doğru Ordu ve Demokrasi", **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, S.56-4, 2001, s.70

¹⁸⁶ İlder Turan, Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu, **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme** içinde Alfa Yay, İstanbul,2000, s.378

¹⁸⁷ Kazancıgil, **a.g.m.**, s.147

¹⁸⁸ Atabek, **a.g.m.**

baktığımızda tek parti iktidarı döneminde il valisinin aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisi il başkanı sıfatı taşıması bu duruma açık bir örnektir. Bu bağlamda vali devletin valisi iken parti de devletin partisidir ve devletin hizmetindedir. Dolayısıyla ortada temsil açısından herhangi bir sorun görülmemektedir. Fakat bu durum Türkiye Cumhuriyetinde bürokrasinin ve bürokratların halk nezdindeki itibarlarını da tartışmaya sokmuştur. Burada unutulmaması gereken en önemli nüans toplumumuzdaki devlet algısının farklı bir görünümü olarak devletin tüm güçlerin üzerinde yer alan ve haksızlık yapmayan bir kurum olduğu anlayışıdır. Devlet, bütün çatışmaların üstünde konumlanan bir hakem imgesine sahiptir. Devlet katında yapılan yolsuzluklar ve yanlışlıklar bürokratlara fatura edilerek devletin masumiyeti sürdürülmektedir. Devletin hatadan muaf olması mevcut aksaklıkların sebebi olarak bürokratların ve memurların görülmesini kolaylaştırmaktadır. Parti bürokrasinin sağladığı avantaj ise partinin halk gruplarını siyasi amaçlara yöneltmeğe ve yeni rejime siyasi bağlılık ve destek bağlamaya çalışmasıdır.¹⁸⁹

Ülkemizde siyasal katılım çoğunlukla oy kullanma olarak algılanmakta, bireyler siyasal sisteme seçimden seçime etkiye bulunabilmektedirler. Böylece demokrasinin oy kullanmaktan ibaret olduğu anlayışının temelinde iki ana düşünce bulunmaktadır. Demokrasi kültürünün ithal edildiği bir ülke olarak demokrasinin tüm yönleriyle yerleşememiş olması ve halkın oy kullanmayı (dört yılda veya beş yılda bir) çok büyük bir etki aracı olarak algılaması demokratik katılımı minimum seviyede tutmaktadır. Sivil toplum kuruluşları dahi devlet destekli olabilmeyi birer avantaj olarak kullanmakta¹⁹⁰ ve resmi söylemin dışına taşmadan faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaktadır. Kızılay ve TEMA gibi “**resmi**” sivil toplum kuruluşları bu durumun en açık örnekleridir. Demokrasinin oy kullanmaktan ibaret olduğu anlayışına temel teşkil eden ikinci unsur toplumun devlet ve devlet adamı algısıdır. Devlet hatadan münezzehtir. Hata yapan devlet adamlarının da cezası bir sonraki seçimde oy vermeyerek kesilmektedir.

¹⁸⁹ Eisenstadt, **a.g.m.**, s.230

¹⁹⁰ Ergün Yıldırım, “Sivil Toplumun Araçsallaşması”, **I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi**, Çanakkale, 2005, s.184

Devlete duyulan aşırı güven siyasi elitlerin işlerini daha da kolaylaştırmaktadır. Türkiye'deki siyasi kültürün bu özelliği seçkinciliğin daha da kemikleşmesine imkan verdiği gibi politik fırsatların da devlet elitlerinin kontrolünde kalmasını sağlamaktadır. Nevzat Tandoğan'ın meşhur sözü bu durumun en açık göstergesidir. "Türkiye'ye komünizm gelecekse onu da biz getiririz." Aynı anlama gelecek farklı cümlelerle tekrarlanan bu düşünce "devlet-i ebet müddet" fikrinin kurumsallaşmış halidir.

2.4. Mülkiyenin Kuruluşu

Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu zor durumdan kurtarılabilmesi için yapılan düzenlemeler sadece askeri alanda değil, devletin yeniden örgütlenmesinde de kendisini göstermiştir. Devlet memurlarının donanımsızlığı II. Mahmut'un Tanzimat'ın hemen öncesinde Mekteb-i Maarif-i Adliyye ve Mekteb-i Ulum-u Edebiyye'yi kurmasıyla ve Tanzimat'tan sonrada rüştiyelerin tesis ve yaygınlaştırılmasıyla aşılmaya çalışılmıştır. Yeni okullar kurulduktan sonra, devlet dairelerine memur alınmasında bu okulların mezunları tercih edilmiştir.¹⁹¹ Tanzimat öncesinde devlet dairelerinin ihtiyacı olan memurlar, kalem denemeler devlet dairelerinde iş içinde eğitim sistemiyle yetişir; aynı zamanda memur yetiştiren birer mektep konumunda olan devlet dairelerine daha ziyade memur ve devlet ileri gelenlerinin çocukları çırak olarak alınır.¹⁹² Klasik Osmanlı bürokrasisinin açmazlarından biriside, uzmanlaşmayı önleyen ve memur istihdamında yanlışlıkların yapılmasına neden olan tevcihat usulü idi. Bu sistemde memurlar nöbetleşe olarak birer seneliğine memuriyetlere getirilir; ancak görevinde başarılı olan memurlar ibka adıyla vazifelerinde bırakılabilir. II. Mahmut Tanzimat'ın hemen öncesinde tevcihat sistemini kaldırarak, azil ve atama işlerini belirli bir süre için değil, gerektiğinde yapılması usulünü getirdi.¹⁹³

İlk kuruldukları zaman, sübyan mekteplerinin daha iyi öğretim veren üst sınıfları gibi düşünülen Rüştiyeler, Tanzimat döneminde çok geçmeden genel orta öğretimin en alt düzeyindeki okullar haline gelmiştir. Askeri Rüştiyeler dışında kalanlara Mülkiye

¹⁹¹ Ali Akyıldız, **Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme**, İletişim Yay., İstanbul, 2004, s.26

¹⁹² Akyıldız, **a.g.e.**, s.25

¹⁹³ Akyıldız, **a.g.e.**, s.24

Rüştiyeleri adı verilmiştir. 1846'da Mekatib-i Umumiye Nazırlığı kurulduktan sonra açılmış ve sayıları da oldukça artmıştır. 1852'de İstanbul'da 12 Rüştiye varken bu sayı 1874'de 18 e ulaşmıştır. Mülkiye Rüştiyeleri'nin mezunları daha çok kalemlere memur olarak girmişlerdir.¹⁹⁴ Eğitimin modern kesimine girebilmek, reformcu resmi görevlilerin ve hatta bürokrasinin bir bölümünü oluşturan kimselerin çocukları için çok daha kolay bir işti.¹⁹⁵ Geleneksel bir toplumdan gelen öğrenciler üzerinde yeni açılan bu kurumların önemli etkileri olmuştur. Bu okullar dinsel olmayan ölçütlerle karar verecek bürokrat ve elemanlar yetiştirmeyi amaçlamıştır. Değişim tam sağlanamamasına rağmen önemli gelişmeler kaydedildiği de gerçektir. Eğitim kurumları, Osmanlıdaki seçkinleri toplumsal diğer gruplardan ayırmaya başlamıştır ki mektepli ve medreseli ayrımı buradan ortaya çıkmıştır. Eğitim kurumları kültürel açıdan bireyleri farklılaştırmıştır. Seçmecî bir eğitim anlayışıyla yetenekli kişilerin bürokraside yer almaları sağlanmıştır.¹⁹⁶

Bu yüksek uzmanlık okulları, Türk yöneticileri arasındaki uçurumun da genişlemesine neden oldu. Uçurum, bir şekilde batılı eğitim-Fransızca, bunların yüzeysel de olsa genel ayrımıydı- sahibi olanlarla geleneksel medrese eğitimi alanlar arasındaydı. Sivil memurlar arasındaki fark, yüzyılın ortalarında bile göze çarpıyordu, çünkü kendi kendine eğitim ya da hariciye nezaretinin tercüme odasındaki hizmet, giderek artan sayıdaki memura Fransızca bilgisi kazandırdı.¹⁹⁷

Rüştiyelerden mezun olanların memur olmalarında yalnızca öğrencilerin istekli olmasının payı yoktur. Bunda devletin de rolü olmuştur. Bir kanunla “devlet dairelerine memur olacak efendilerin bu mekteplerden mezun olmalarının da şart” koşulması bu açıdan etkili olmuştur. Ayrıca daha önceden açılmış olan Tıbbiye ve Harbiye Mekteplerinden doktor ve subay yetişenler kısa bir zamanda rütbe ve maaşa kavuşmuşlar bu da halkın dikkatini çekmiş, ileri gelen halk arasında bu okullara karşı sempati ve takdir uyanmıştır. İşte bu takdirin uyanmasından sonra, yüksek okullara öğrenci yetiştirecek olan Rüştiyelere talep artmıştır. Öyle ki bu yüzden başvurular arttığı

¹⁹⁴ İsmail Güven, **Osmanlı Eğitiminin Batılılaşma Evreleri**, Naturel Yay., Ankara, s.36

¹⁹⁵ Mardin, **a.g.m.**, s.89

¹⁹⁶ Güven,**a.g.e.**, s.52

¹⁹⁷ Roderic Davison, **Osmanlı Türk Tarihi 1774-1923**, Alkım Yay.,İstanbul, 2004, s. 241

için, buralara öncelikle devletin ileri gelenlerin çocuklarının alınması için de birer kayıt konmuş olması oldukça dikkat çekicidir.¹⁹⁸

Tanzimat'ın özüne ve yönetsel alanda gerçekleştirilmek istenen reformlara dönük bir okulu ise 1859'da açılan Mektebi Mülkiye'dir. Merkezi yönetimi güçlendirmek, taşraya yasa ve hukuk bilir kaymakamlar göndermek için Meclis'i Aliyi Tanzimat'ın görüşü doğrultusunda Rüşiye üstü iki yıllık böyle bir okulun açılması amacıyla gerekli bina ve muallim sağlandı. Mülkiyenin açılış gerekçesi Meclis'i Vâlâ mazbatasında şu şekilde izah edilmektedir.

“Memleketin her yerinde girişilen teşebbüslerin sonuçlarının alınması, ticaret ve sanayin gelişmesi nedeniyle yabancı devletlerle artan ilişkiler ve işlemlerin gereği gibi yürütülebilmesi için, memleket memurlarının mülki işlere ve yabancılarla her türlü muamele usullerine vakıf olmaları gerekir. Bu yolda gerekli bilgilerle eğitilmeleri gerekmektedir. Memlekette yeni okullar açılmaktaysa da bu okullar bu iş için yeterli olamadığı gibi, şimdiki kaymakamlar ve müdürler ise bırakınız küçük bir konsolos tercümanı ile muamelatta bulunmayı, adeta kendilerine yollanan emirleri anlamaktan acizdirler.”¹⁹⁹

Siyasal Bilgiler Okulu; devlet yönetimine uzman yönetici yetiştirme amacı ile 28 Ocak 1859 tarihinde iki yıllık dereceli gündüzlü bir okul olarak İstanbul'da Atik Ali Paşa Camii karşısında Mekteb-i Mülkiye adı altında açılmıştır.²⁰⁰ Okulun resmi adı "Mekteb-i Fünun-u Mülkiye" idi. Okulun adının Mülkiye konmasının sebebi Mülkiye mezunu Kayra'nın anılarında şu şekilde aktarılmaktadır. “Zamanında bu okula neden Mülkiye denmiş? Sözlüklerden anladığımıza göre “Mülki” asker ve sarıklı sınıfları dışındaki memurlara verilen ad. Bir sözlük daha çok şey anlatıyor. “ Bir hükümdarın mülkü olan memleket” diyor.”²⁰¹ 19 Mart 1877'de Meclis-i Mebusan açılmıştır. Açılış töreninde konuşan II. Abdülhamit, Mekteb-i Mülkiye'ye verdiği önemi özellikle vurgulamıştır. 1 Aralık 1877 tarihinde yapılan törenin ardından "Mekteb-i Mülkiye-i Şahane" öğrenime açılmıştır. "Şahane" takısından da anlaşılacağı üzere, Padişah

¹⁹⁸ Güven, a.g.e., s.37

¹⁹⁹ M. Ali Çankaya, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, c.I, Örnek Mat., Ankara, 1958, s.7-8

²⁰⁰ Aydın İlik, “83 Yıllık Mülkiye Marşı”, **Mülkiyeliler**, C.26, S.233, 2002, s.273

²⁰¹ Cahit Kayra, **Anılar, 38 Kuşağı**, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2002, s.57

himayesine alınmış olan Mülkiye, bu dönem boyunca ve 1915'e kadar Maarif (Milli Eğitim) Bakanlığı'na bağlı olarak eğitim vermiştir.

İlk yıl okula Bâb-ı Ali memurlarından, Medreselerden seçilen 100 öğrenciden 30 u iki yıl sonra mezun oldular. Okul 1861'de 4 yıla çıkartılmıştır. 1908 den sonra önemi daha da artan Mülkiye Mektebi ileri düşüncelerin kaynağı olmuştur, 1916 da Darülfünun' a bağlanmış, 1918 de tekrar ayrı okul konumu kazanmıştır. 1931 e değin, 1867 mezun vermiştir.²⁰²

1859'da sivil memurların yetiştirilmesi amacıyla kurulan bir yüksek okul olan Mektebi Mülkiye'nin müfredatı, modern terimlerle “kamu ve uluslar arası işler” diye tanımlanabilir. Bu sayede dönemin yüksek okullarının niteliği zamanla yükseldi; 20. yüzyıla gelindiğinde eğittiği bireylerin Türkiye tarihi üzerinde etkisi büyük olmuştur. Sonuçlar, 1908 ihtilalinde bunu izleyen Jöntürkler döneminde ve Mustafa Kemal Atatürk yönetimindeki Cumhuriyet döneminde görülür.²⁰³

Mülkiye Mektebinde 1926–27 yılında 1. ve 2. sınıflarda toplam 37, 3. sınıfı idari şubesinde 16, Mali şubesinde 7, Siyasi Şubesinde 7, Siyasi Şubesinde de 6 olmak üzere 66 öğrencinin bulunduğu tespit edilmektedir.²⁰⁴ 10 Haziran 1935 Mülkiye Mektebinin adı kanunla Siyasal Bilgiler Okulu olmuştur.²⁰⁵ Atatürk “Siyasal Bilgiler Okulası” demiştir. Ortaylı'nın okulun isminin belirlenmesi ile ilgili değerlendirme şöyledir. “Yani bu schola'nın yeni Türkçeleştirilmişidir. Henüz okul kelimesi oturmamıştır. Siyasal bilgileri de Büyük Atatürk, Science Administratif'den, Ecole Science Politique'den beğenerek çevirmiştir.”²⁰⁶

Osmanlı aydınlanmasının temel taşıyıcılarından birisi olan Mülkiye, Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte, Cumhuriyet'in siyasal, düşünsel ve yönetsel altyapısını kurma ve Cumhuriyet değerlerini topluma aktarma konusunda önemli bir

²⁰² Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul,2003, s.84

²⁰³ Davison, **a.g.e.**, s. 241

²⁰⁴ Sakaoğlu, **a.g.e.**,s.182

²⁰⁵ Sakaoğlu, **a.g.e.**,s.182

²⁰⁶ Ortaylı, **a.g.m.**, ss.17-21

işlev üstlenmiştir. 1937 yılında fakültenin İstanbul'dan genç Cumhuriyetin başkentine taşınması bu işlev nedeniyledir. İmparatorluğun başkentinden, Cumhuriyetin başkentine taşınan Mülkiye, artık bürokrasinin başkentinde, bürokrasinin merkezinde eğitim vermeye devam edecektir. Mülkiyelilerin anılarında yalın bir şekilde aktarılan bu göç/taşınma olayı Mülkiyelilerin kendilerini devletle özdeşleştirmelerinde önemli bir veri olarak değerlendirilmektedir. “1937’de Mülkiye’yi bir trene doldurup üç gün süren bir yolculukla Ankara’ya taşındılar ve adı da Siyasal Bilgiler Okulu oldu...Bir sonbahar günü Ankara’ya öğretmen, yönetici, bunların aileleri ve öğrenci olarak vardığımızda 500 kişiden fazlaydık ve o günlerin küçük, تنها Ankara’sının nüfusunu belirgin bir yüzde ile artırdık...İstanbul’da Yıldız’ın tatlı ve romantik rüzgarlar esen türlü renklerle çevrili doğasından, Cebeci’de sarı, çorak ve ruhsuz bir sahranın ortasına, gerçekdışı resimlerdeki gibi tek başına ve sert çizgilerle dikilmiş, yeni modern bir binaya taşınmış olduk.”²⁰⁷ Mülkiye için özel inşa edildiği iddia edilen bina için Ortaylı’nın iddiaları ilgi çekicidir.

“Okulun Ankara’ya nakledilişi de Ali Çankaya’nın veya başkalarının dediği gibi bizim için hazırlanan yeni binasına değildir. Hiç alakası yoktur. Bizim okul binamız Cebeci ortaokulu olarak hazırlanmıştır. O yüzden de Cebeci Ortaokulunun kuruluş ve açılışı hayli gecikmiştir, ters tarafta yapılmıştır bina yeniden, bizimki bayağı ortaokuldur ve onu bir yatılı okula tahvil etmek gibi bir durum ortaya çıkmıştır. Cebeci çayırında da işte bildiğimiz Mülkiye ortaya çıkmıştır...”²⁰⁸

Mülkiyenin eğitim kadrosunun kalitesi ile ilgili öğrenciler arasında farklı yorumlar bulunmaktadır. Mülkiye’yi bitirdikten sonra bürokrasinin önemli noktalarında görev alan Cahit Kayra’ya göre İstanbul’daki hocalar ile Ankara’daki hocalar arasında ciddi bir perspektif farkı bulunmaktadır. “İstanbul’daki eğitim devleri yerine daha az profesyonel, daha az deneyimli ama bir açıdan dünyayı daha çok bilen öğretmenlerimiz oldu.”²⁰⁹ Kayra’nın bu iyimser yorumu yanında İlber Ortaylı Mülkiye’nin İstanbul’dan Ankara’ya gelmesi esnasında eğitim kadrosunun önemli bir bölümünün İstanbul’da kalmasını Mülkiye tarihi açısından bir kırılma olarak görmektedir. “9 Kasım günü, özel bir tren kalkıyor Ankara’ya geliyor; talebe geliyor, ama hocalar gelmiyor; yani ebulula gelmiyor, Ahmet Rasim gelmiyor, Hüseyin Rahmi gelmiyor ve bu misilli insanlar

²⁰⁷ Kayra, **a.g.e.**, s.57

²⁰⁸ Ortaylı, **a.g.m.**,ss.17-21

²⁰⁹ Kayra, **a.g.e.**, s.57

gelmiyor.”²¹⁰ Ortaylı öğretim görevlisi kadrosundaki bu değişimin Siyasal Bilgiler Fakültesi açısından büyük bir kayıp olduğunu belirtmektedir. Çünkü Ankara’da oluşturulan öğretim kadrosu İstanbul’a nazaran zayıf ve yetersizdir. “Büyük bir hoca aşımı vardı; yerini kimler aldı? Ankara’daki bir takım kendini bir şeyler bilir zanneden bürokratlar aldı. Bunların bazıları, üstelik böyle başka not ve kitap okuyan talebeyi de sevmezmiş. Bu bakımdan Mülkiye ilk defa olarak öğretim kadroları itibari ile bir kan kaybına uğramıştır.”²¹¹ Mülkiye’nin Ankara’ya gelişini Celal Göle farklı bir şekilde yorumlamaktadır. “Mülkiye Ankara’ya, Cumhuriyete sahip çıkmak, Cumhuriyete sahip çıkacak gençleri yetiştirmek için gelmiştir ve bu çok anlamlı misyonunu da hiçbir zaman için unutmamıştır.”²¹²

5627 sayılı "Siyasal Bilgiler Okulu'nun Siyasal Bilgiler Fakültesi Adıyla Ankara Üniversitesine Katılması Hakkında Kanun"un 3 Nisan 1950'de yayımlanarak yürürlüğe girmesi sonrasında Okulda Fakülte örgütü kurulmuş ve eski SBO Müdürü Prof. Fethi Çelikbaş, dekanlığa seçilmiştir.²¹³ Siyasal Bilgiler Okulu nev-i şahsına münhasır kurumsal özeliğini Ankara Üniversite’sinin bir fakültesi olarak sürdürmüştür.

Mülkiye’nin kuruluş tarihi olarak 4 Aralık kutlanılmaktadır. Her yıl törenlerin yapıldığı bu tarihte Politik cemaat olarak Mülkiyelilerin okulun geçmişi ve geleceği arasında köprü kurlarını sağlayabilmek amacıyla en yaşlı Mülkiyeli ile en genç Mülkiyeli konuşma yapmaktadırlar. Ortaylı 4 Aralıkta kutlanılan kuruluş yıldönümünün hatalı bir tarih saptaması sonucunda gelenekselleşmiş bir yanlış olduğunu belirtmektedir. “18 Cemaziyelâhir 1275 hicri tarihli, tamı tamına 18 Ocak 1859 da eğitime başlamıştır. Bütün bu olaylar göstermektedir ki, biz Mülkiyeliler o derecede tarih cahili insanlarız ki, mektebimizin kuruluş gününü bile yanlış olarak kutluyoruz.”²¹⁴ Çalışmamız açısından önemli olan Mülkiye’nin tam olarak hangi gün ve saatte kurulduğunu tespit etmek değil, Mülkiyelilik Ruhunun tecessüs ettiği bu törenlerde oluşturulan atmosferin ve yapılan konuşmaların politik cemaatin inşasındaki önemidir.

²¹⁰ Ortaylı, **a.g.m.**, ss.17-21

²¹¹ Ortaylı, **a.g.m.**, ss.17-21

²¹² Celal Göle, “Cumhuriyetimiz 80 Yaşında”, **Mülkiyeliler Birliği Bülteni**, Ankara, 2004, s.4

²¹³ Mülkiye Tarihi, www.mulkiye.org.tr/modules27cb.html?op=modload&name=Sections&file=index&req=viewarticle&artid=50&page=1, 15.03.2003

²¹⁴ Ortaylı, **a.g.m.**, ss.17-21

4 Aralık kutlamalarında Mülkiye'nin rolü ve önemi, tarihsel kökeni, misyonu, Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişimindeki etkisi dile getirilmektedir. Eğer Ortaylı'nın iddia ettiği gibi 4 Aralık yanlış bir yıldönümü tespiti ise, bu durum politik cemaatlerin oluşmasında ve sürdürülmesinde kullanılan tören ve sembollerin sembolik anlamlarının daha ön planda olduğunu iddia etmemize imkan verecektir. Oralalp'in konuşmasında yer alan vurgulara baktığımızda törenin tarihinin değil anlam ve içeriğinin altının çizildiğini görmekteyiz. “Her 4 Aralık, sevgili okulumuzun biz mezunlarına kattıkları, bireysel olarak kişiliğimizdeki, toplumsal olarak ise daha geniş bir yelpazedeki etkilerini bir kez daha irdelememize olanak yaratıyor. Mülkiye, okul olmayı ekol olmaya dönüştürebilmiş bir gelenek.”²¹⁵ Diğer yandan politik cemaatin birlikteliğini pekiştiren unsurlardan bir tanesi de törenlerdeki figürlerin amacıdır. 4 Aralık törenlerinin başlangıç tarihi çok eskidir. Kuruluşundan meşrutiyetin ilanına kadar sadece diploma tevzi töreni ile iktifa edilirken, büyük zaferin ardından 1922 yılında ilk defa 4 Aralık tarihinde Mülkiye'nin kuruluş yıldönümü kutlanmıştır. Dekan, en yaşlı mülkiyeli, en genç mülkiyelinin konuşmacı olarak kürsüde yer aldığı törenlerde 1960 tan sonra mezunları temsilen de bir konuşmacı yer almıştır.²¹⁶ Görüldüğü gibi 4 Aralık Mülkiye'nin dünü ile bugünü birleştirmenin yanında öğrencilerle mezunlar arasında etkin bir iletişim yolu kurmayı sağlamaktadır.

²¹⁵ Füsun Çiçekoğlu, Oralalp, “Başkandan”, **Mülkiye**, C.27, S.241, 2003, s.5

²¹⁶ Ayhan Açıkalm, 4 Aralık Törenlerinin Anlam ve Önemi, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.2, S.13, 1968, s.12

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BİR POLİTİK CEMAAT OLARAK MÜLKİYELİLER

3.1. Mülkiye Ruhu

Kültür, mit, ritüel, simge gibi topluluk da (community) gündelik hayatta konuşucu ve dinleyicinin zorlanmaksızın kavradıkları düşünülen ama toplumbilimi söylemine aktarıldığı zaman derin güçlülere yol açan sözcüklerden biridir.²¹⁷ Topluluk sözcüğünün kullanımının makul bir yorumu, birbiriyle bağıntılı iki öneriyi ima eder gibi görünüyor: bir insan grubunun üyelerinin (a) birbirleri ile ortak bir şeyleri olduğunu (b) bu ortak şeylerin onları öbür varsayımsal grupların üyelerinden önemli sayılabilecek derecede ayırdığını. Böylece, topluluk benzerlik ve farklılığı eşanlı olarak ima eder gibi görünüyor.²¹⁸

Topluluk büyük ölçüde zihinlerde bulunmaktadır. Zihinsel bir inşa olarak topluluk, taşıyıcılarının benzerlik ve farklılık konusundaki toplumsal teorilerini simgesel olarak ve ustalıkla yoğunlaştırır. Topluluk taşıyıcılarının toplumsal benliklerinin şık ve kolektif simgesi haline gelir.²¹⁹ Mülkiyeliler birliği başkanı Güngör Aydın'ın Mülkiye'nin 122. Kuruluş Yıldönümü nedeniyle yaptığı konuşmada yukarıda tanımladığımız özelliklere değinilerek Mülkiyeliler bir topluluk olarak tanımlanmaktadır. "Topluluğumuz içinde giderek zayıfladığı yakınma konusu edilen, dışarıda ise hep eleştiri ve şimşekleri üzerine çekmiş Mülkiye dayanışması nedir, ne değildir." Sorusunu soran Aydın bu soruyu şu şekilde cevaplamıştır. "gerçekten mülkiyeliler arasında, içeriğini 100 yıllık bir sürecin belirlediği geleneksel bir dayanışma ve ortak bilinç vardır."²²⁰ Politik cemaat dayanışma ve bilinç kavramlarını içerir. Çünkü politik cemaat üyeleri idealize edilmiş bir hedefe ulaşma çabasındadırlar. Genel dünya görüşümüz ise daha çok idealist felsefenin etkisi altında oluşuyordu. "Atatürk döneminin heyecanı içinde ve Ziya Gökalp'in "Hak yok vazife vardır" sloganına inanarak yetişiyorduk."²²¹ Politik cemaat kavramı aynı zamanda mistifike edilmiş bir birlikteliği vurgular. Mülkiyelilik ruhu bu mistifikasyonun ifadesidir. Mülkiyelilik ruhu ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. "Maskeli balolar, dans edilen küçük

²¹⁷ Anthony P. Cohen, **Topluluğun Simgesel Kuruluşu**, Dost Yay. Ankara, 1999, s.7

²¹⁸ Cohen, **a.g.e.**, s.8

²¹⁹ Cohen, **a.g.e.**, s.131

²²⁰ Güngör Aydın, "Mülkiye'nin 122. Kuruluş Yıldönümü", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.8-9, S.64-65, 1981, s.21

²²¹ Kayra, **a.g.e.**, s.73

salon, yılsonlarındaki minder kavgaları, inek bayramı, yakılan notlar, son yoklama için atılan son imza için tören... İçimizde yıllar sonra da titreşimler, kımıltılar, coşkular uyandırıyor. Mülkiyelilik ruhunu bu titreşimlerde, kımıltılarda, coşkularda aramalıyız.”²²²

Toplumsal/siyasal kategorilerin ötesinde/dışında, aynı ideal doğrultusunda yetişenlerin dayanışması anlamına gelen Mülkiye dayanışması Mülkiye ruhunu oluşturmaktadır.²²³ Mülkiyenin 113. kuruluş yıldönümü olarak kutlanan 4 Aralık 1972 tarihinde yapılan törende mezunlar adına konuşan Nihat Danışman Mülkiyelilik ruhunu şu şekilde tanımlamaktadır. “İnsanı, aileyi ve milleti sevmeyi aşılır. Mülkiyeliler bu sevgiye dayanarak bu ocağın tarihi boyunca milletle ve yurda çok şerefli vazifeler yapmışlardır. Aramızdaki nesil farkı ne olursa olsun, bizler muayyen konularda beraber düşünüp, belirli sonuçlara varacak vasıfta bir topluluğuz.”²²⁴ Kuşaklar arası bir değişim olsa bile Mülkiyelilik düşüncesinin değişmediği ve değişmeyeceği ve Mülkiyelilik ruhunun bu doğrultu da sürekli olarak var kalacağı iddiası sürekli olarak yenilenmektedir.

Mülkiye var oluşundan bu yana karanlığa karşı aydınlığı, geriliğe karşı ileriye, çağ dışılığa karşı çağdaşlığı, baskıcı ve otoriter yönetim anlayışına karşı demokratik yönetimi, ilkelliğe karşı uygarlığı, kişi ve zümre çıkarlarına karşı ülke ve toplum çıkarlarını savuna gelmiştir.²²⁵ İlerici olmak Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren tüm toplumsal cemaatlerin söylemlerindeki temel boyutlardan bir tanesidir. Mülkiyelilik ruhunun da ilericiliği önemseydiğini fakat asıl ayırt edici noktasının devlet konusunda katı bir tutum sahibi olmasındadır. Mülkiyeliler devlet ile ilgili konularda geleneksel bir tavır takınmaktadırlar. Bu bağlamda Mülkiyelilik ruhu zengin tarihsel birikiminin bir göstergesi olarak ve Osmanlı Devletinden Cumhuriyet’e devreden bir gelenek olarak katı bir devlet anlayışını içermektedir. Osmanlı’nın modernleşme sürecinde gerçekleştirilen reformların bir parçası olarak kurulan Mülkiye’nin yetiştirdiği yönetici tipi, kendi alanında teoriye hâkim olmanın yanında her alanda belli ölçüde

²²² Muzaffer Uyguner, “Mülkiyelilik Ruhu”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.1, S.5,1966, s.28

²²³ Ali Çolak, “Başyazı”, **Mülkiye**, C.28, S.244, 2004, s.6

²²⁴ Nihat Danışman, “4 Aralık Konuşmaları”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.4, S.30, 1973, s.37

²²⁵ Aydın, **a.g.e.**, s.21

bilgiye sahip olan ve bu bilgiyi pratiğe dönüştürebilen yönetici tipi olmuştur. Bu bütünselci eğitim anlayışı, geleneklerine bu kadar bağlı Mülkiye'nin sürekli yenilenmesini ve kamu yararını esas almak, vatana hizmet etmek gibi aynı ideallere sahip mezunlarının farklı yaklaşımlara sahip olmasını açıklayan temel dinamiktir.²²⁶

Geleneklerin yaratılması kolay değildir. Mülkiyelilere yakışanda devlete, kamu çıkarı gerektirdiğince sahip çıkılması, ancak bir baskı aracı olarak devlete karşı demokrasinin savunulmasıdır.²²⁷ Mülkiyelilik Ruhu, politik cemaat söyleminin inşasında kullanılan görevlerin başında devlete sahip çıkmayı bir gelenek olarak tanımlar ve bu geleneği sürdürmeyi amaçlar. Mülkiyelilik ruhunun özünü halkı modernleştirebilmek için devletle birlikte hareket etmek bulunmaktadır. Böylece devrimci kadroların fonksiyonu toplumun “kolektif düşüncesini” keşfetmek, ifade etmek ve halkı ilerleme yolunda aydınlatmak olmaktadır. Bu bakış açısına göre siyaset, sosyal grupların farklı talep ve menfaatlerini birleştirme ve uzlaştırma süreci olarak değil, toplumun tümü için doğru olanı ortaya çıkarma süreci olarak görülmektedir.²²⁸ Herkes bilir ve söyler ki, Mülkiyeliler birbirini sever ve tutar. Bu sevgi, yıllarca dershanede, yatakhane, yemekhanede, teneffüshanede birlikte bulunmanın yarattığı bir sevgiden ileridir. Bu sevgide kardeşlik, ağabeylik ilgileri de rol oynar.²²⁹ Görüldüğü gibi Mülkiyelilik ruhu bir çıkar birlikteliği olarak görülmemektedir. Politik cemaat siyasal olaylar karşısında ortak bir algılama içinde olan ve bunu topluluk (community) konsepti içinde sürdüren yönetici grubu ifade eder. bu bağlamda siyasal cemaat aynı zamanda bir duygular kümesidir ve bu duygular kümesini oluşturan bağlar kardeşlik bağı ile eşdeğer görülmektedir. Mülkiye’de hemşehri dayanışması ve gruplaşması ön plandadır. “Bizim zamanımızda Mülkiye’de Adanalılar, Trabzonlular, Konyalılar filan diye gruplar vardı. İstanbullular, kendi içinde Galatasaraylılar, İstanbul liseliler, Boğaziçililer gibi gruplara bölünmüştü.”²³⁰ Ülkenin farklı yerlerinden gelmeleri ve yeni bir toplumsallaşma süreci içerisine girmeleri sonucunda Mülkiyeliler, dayanak grupları oluşturmaktadır fakat bu gruplar Mülkiyelilik ruhunun üzerinde değildir.

²²⁶ Ali Çolak, “Başyazı”, **Mülkiye**, C.28, S.244, 2004, s.5

²²⁷ Füsun Çiçekoğlu Oralalp, Başkandan, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.27, S.241,1972, s.6

²²⁸ Özbudun, **a.g.m.**,s.9

²²⁹ Muzaffer Uyguner, “Mülkiyelilik Ruhu”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.1,S.5,1966, s.28

²³⁰ Erhan Bener, **Bir Büyük Bürokratın Romanı: Memduh Aytür**, Bilgi Yay., İstanbul, 1991, ss.67-68

Milliyet gazetesinin 8 Ağustos 2004 tarihli Business ekinde özel araştırma başlığı altında Mülkiyelilerin çalışma alanlarına dair bir araştırma yayınlanmıştır. Devlete sivil kadro yetiştirmek üzere kurulan Mekteb-i Mülkiye'nin 150 yıllık geçmişi doğrultusunda özgün amacına sadık kaldığı ve devlet kademesinde etkin noktalarda bulunan bürokratların önemli bir bölümünün mülkiye mezunu olduğu belirtilmektedir. Araştırmaya göre devlet bürokrasisinde karar alıcı konumunda bulunan 75 bürokrattan 23'ü yani %31'i Mülkiyelidir. Genel Müdür ve alt kadrolara bakıldığında ise bu oranın arttığı gözlenmektedir. Mülkiyelilerin görece aktif siyasetten genelde uzak kaldığı ve alt kademelere inildikçe sayılarının arttığı göze çarpmaktadır. Hazine ve Maliye Müsteşar yardımcılıkları, Merkez Bankası Başkan Yardımcılıkları ve Ekonomiyle ilgili genel müdürlüklerin % 50 si Mülkiye mezunu isimlerdir. Diğer yandan kabinede 3 Mülkiyeli bakan bulunmaktadır.²³¹ Kabinede bulunan mülkiyeli bakan sayısı bir prestij unsuru olarak görülmektedir. Aynı düşünce Cumhuriyet tarihindeki bakan, başbakan ve diğer önemli mevkilerde görev yapan kişiler arasındaki mülkiyelilerin vurgulanmasında da görülmektedir. Mülkiyeliler devlet kademesindeki görevlerde yer almalarını birer övünç vesilesi olarak görmektedir Politik cemaat bir duygular kümesi olarak mutlulukların paylaşımını da gerektirmektedir. Politik cemaat üyelerinin terfileri, diğer üyelerin motivasyonunu pekiştirmektedir. Özellikle terfi/tayin ve atama haberlerinde görülen bu coşku Mülkiyelilik ruhunun duygusal boyutunu resmetmektedir. Prof. Dr. Türkan Saylan ve Prof. Dr. Alpaslan Işıklı'nın YÖK üyeliğine atanmasını haber veren genel yayın yönetmeni bu haberi “Yıllar önce Kurtuluş Savaşı'nın Telgrafçı Hamdi'si vermişti böyle heyecan veren bir haberi” şeklinde yorumlamaktadır ve bu gelişmenin neticesinde “Başkentin kasvetli gecesini birden aydınlanıvermişti”²³² denilmektedir. Dikkat edildiği takdirde mücadele ve savaş kavramları Mülkiyelilik ruhunun içerisinde sık sık kullanılan kavramlardır. Mülkiyelilik ruhu, Milli mücadelenin savaş yıllarından kalma kurtuluşçu ruhu bir motivasyon aracı olarak hala kullanılmaktadır.

²³¹ Mülkiyeli Kamu Hizmetini Seçiyor, **Mülkiyeliler Birliği**, 244-2, 2004, s.50-51

²³² Genel Yayın Yönetmeninden, **Mülkiye**, C.25, S.226, s.5

3.1.1. Ritüeller ve Semboller (Rozet ve Bıyık)

Mülkiye ile birlikte en çok anılan kavramlardan birisi çağdaşlıktır. Mülkiyeli olmakla çağdaşlık arasında sürekli bir bağ kurulmaktadır. Bu söylem Mülkiyeli çağdaşlığın değişmez savunucusu olarak göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki çağdaşlaşma hareketleri köklü değişimleri ortaya çıkartmıştır. İnkılâplar hedefleri itibariyle radikal amaçlar taşımış olsalar da sembolik değişimler etrafında Cumhuriyetin vatandaş fikri yerleştirilmek istenmiştir. Kılık kıyafet düzenlemesi ile genç Cumhuriyetin asri devletlere benzetilebileceği düşüncesi çağdaşlık söyleminin temelini oluşturan unsurlardan birisidir. Eskiye yani Osmanlı'ya ait gelenek ve görünümünden kurtulmak çağdaşlaşmanın yönünü belirlerken fes ve fötr iki aksesuar olmanın ötesinde birisi İmparatorluğu sembolize eden bir simge diğeri de İmparatorluktan cumhuriyete geçişi yansıtan bir semboldür. Kılık kıyafet kanununda çağdaş görüntünün oluşturulması için bir diğer şart ise bıyık ve sakaldır. Giyim-kuşama yönelik olarak, devlet bürokrasisinde takım elbise ve kravat giyilmesi, sakalsız olarak görev yapılması hatta zaman zaman papyon, fötr şapka giyilmesi gibi yenilikler yerleşmeye başlamıştı. Bu yenilikler dışında vazgeçilmez bir aksesuar ya da tamamlayıcı unsur gibi işlev gören “bıyık bırakma” alışkanlığı özellikle cumhuriyet bürokrasisi tarafından terkedilmişti.²³³

1900 ile 1950 yılları arasında Mülkiyeden mezun olan 2459 kişiden sadece 708'inin yani üçte birinin bıyıklı olduğu saptanılmıştır. Bıyık bırakmak çağdaşlık değildir ya da bırakmamak çağdaşlıktır anlamı çıkarılmamalıdır. Sadece siyasal ve sosyal yaşantı biçimi ve bu yöndeki tercihler arasında genellikle bir bağlantının ve bir dengenin oluştuğu sonucuna varılabilir.²³⁴ Mülkiye tarihinden alınan bu yorumda siyasal ve sosyal yaşantı biçiminin tercihler üzerindeki etkisi değerlendirilmekte ve bıyık bırakmanın da bir tercih olarak Atatürk'ün inkılâplarından etkilendiği söylemine Mülkiyelik ruhunda sıklıkla başvurulmaktadır.

Mülkiyeliler, Mülkiye rozetini bir aidiyet simgesi olarak görmektedirler. Rozet Mülkiye ruhunu sembolize etmekte ve Mülkiyeliler arasında simgesel bir dil

²³³ M. Hikmet Yavuziğit, **Mülkiye Tarihi**, Mülkiyeliler Birliği Yay., Ankara 1999, s.169

²³⁴ Yavuziğit, **a.g.e.**, s.169-170

oluşturmaktadır. Son sınıftaki öğrenciler birinci sınıf öğrencilerini toplayarak, mülkiyenin gelenekleri, mülkiyelilik ruhu konusunda bilgiler verdikleri ve söz rozete gelince: “Bu rozet Mülkiye’nin simgesidir. Onu hiçbir zaman yere düşürmeyeceksiniz, uygunsuz yerlerde takmayacaksınız. Onun onurunu korumayı, yaşamınız boyunca görev bileceksiniz.”²³⁵ şeklinde alt sınıfları uyardıkları Bayraktaroğlu’nun anılarında aktarılmaktadır. Mülkiye Mektebinin diğer okullara nazaran kazanılması daha zor bir okul olması sebebiyle rozetin aynı zamanda üstünlük duygusunu desteklediğini söyleyebiliriz. “Mülkiye’ye özel sınavla öğrenci alındığı yıllarda herhalde sınavların zorluğundan olacak sınavı kazan ya rozet satıcısına veya okul kooperatifine koşar, bir rozet alır, yakasına takarak göğsünü gere gere Ulus Meydanında veya Cebecide tur atardı.”²³⁶ Lakap, unvan ve yakıştırmalar birer simge olarak siyasal bir söylem oluştururlar ve bu söylem içinde söz konusu lakap, unvan ve yakıştırmaları kullanan kişilerin otoritelerini yeniden tanımlarlar. Bu kişilerin güçlerinin kaynağını oluşturan otoriteleri, yasal-ussal bir meşru otorite olsa dahi yine de bu simgelere ihtiyaç duyabilirler ve bu simgelerle kurulan siyasal söylemlerdeki metaforik ilişkiler dolayısıyla güçlerini yeniden tanımlayarak daha geniş kabul gören bir iktidar konumu sağlamaya çalışırlar.²³⁷ Rozet özellikle yabancı ortamlarda Mülkiyelilerin birbirlerini kolayca bulmalarına yardımcı olurken, iş sınavlarında “Bu öğrenci nasılsa Mülkiyeli, iyi yetiştirilmiştir” intibamını da uyandırdığı iddia edilmektedir.²³⁸

3.1.2. Mülkiyeliler Birliği Dergisi

Mülkiyeliliğin oluşmasında örgütlenmenin çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Mülkiyelilerin teşkilatlanmalarında dernekleşmenin, üyelerin birbirinden haberdar olabilmelerine imkan tanıyan dergi ve bültenlerin işlevleri büyüktür. “Bizler gibi bir asır boyunca kendisiyle ilgili hiçbir hukuki ve sosyal, imkânı düşünmemiş ve sadece biraz daha fazla iş görmeye çalışmış kimselerin, bugünün süratle seyreden hadiseleri karşısında teşkilatlanması bir zaruret halini almaktadır.” Bu zaruretin gerektirdiği fiilleri güçlü bir şekilde yapabilmek için örgütlenmenin önemi ve derneğin başarısı şu şekilde

²³⁵ Bekir S. Bayraktaroğlu, “Mülkiye Rozetinin Öyküsü”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.8-9,S.57-58, 1980, s.28

²³⁶ Bayraktaroğlu, **a.g.m.**, s.28

²³⁷ Atabek, **a.g.m.**

²³⁸ Yavuziğit, **a.g.e.**, s.326

aktarılmaktadır. “Bu itibarla, camiamız kendine mahsus problemlerini hal için gösterdiği münferit çabaların yanına Birliğimizin gayretlerini de katmıştır.”²³⁹ Mülkiyelilere göre Mülkiyelilerin sorunlarını çözebilmenin tek şartı “örgütlenmek” tir. “Artık fert olarak savaşmanın zamanı geçmiştir. İç çekişmeleri, fanatik düşünceleri bir yana bırakıp, federasyon, konfederasyon halinde örgütlenmek bir araya gelmek, tek çıkar yoldur.”²⁴⁰ Kurtuluşçu söylemin yansıması olan savaş kavramı; örgütlenmenin gerekliliğini izah ederken tekrar kullanılmaktadır.

Örgütlenme sürecinde konferanslar düzenleme, lokal faaliyetleri gibi etkinlikler yapmanın yanında bir dergi çıkarmanın da önemli olduğu fikrini taşıyan Mülkiyeliler Birliği bir dergi çıkartmanın gerekliliğini derginin birinci sayısında şu şekilde açıklamaktadır: “Çalışmalarımızda davalarımızı savunmak ve kardeşlerimizle irtibat kurabilmek için düşündüğümü en iyi yol, bir yayın organı olmuştur. Bundan böyle dergimizle size hitap edecek, sizin sesinizi kamuoyuna rahatça duyurabileceğiz”.²⁴¹ Mülkiyelilik bilincini topluma mal etmeyi amaç edinen ²⁴²Mülkiyeliler birliği dergisinin “Mülkiyeli Bir Sanatçı” köşesinde Mülkiye mezunu sanatçılara yer verilmiştir. Şair, edebiyatçı, yazar, müzisyen mülkiyelilerin tanıtıldığı bu bölümde Nihat Aşar, Eksan Babulluoğu, Erden Erdenli, Ahmet Cemal, Zeki kuruca, Cemal Süreyya, Mehmet Çınarlı, Erhan Bener, Hilmi Ziya Ülken, Ece Ayhan, Yıldız İncesu ve Sezai Karakoç gibi isimlere yer verilmiştir. Cemal Süreyya Mülkiyeliliği bir “hayat tarzı” olarak ifade etmektedir.²⁴³ Şairlerin şiirleri ele alınarak çeşitli çözümlemeler yapılmakta ve bazı tavsiyelerde bulunmaktadır. Sezai Karakoç ile ilgili olarak şu satırlar yer almaktadır. “Duygulu ve çabuk kırılan bir yaradılışı olduğunu sandığımız Karakoç, sanat çevreleri ile bir diyalog kurabildiği ölçüde adı daha çok duyulabilecek ve sanatçı kişiliği daha iyi anlaşılacaktır.”²⁴⁴

Mülkiyeliler Birliği Dergisi, üyelerle ilgili haberleri aktaran ve bu sayede mülkiyelileri birbirlerinden haberdar eden bir bülten içeriğine de sahiptir. Atama ve terfi

²³⁹ Ayhan Açıkalin, “Birliğimizin Son Teşebbüsleri”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.1, S.3,1966, s.3

²⁴⁰ Kamil Erdeha, “Mesleki Sorunlarımız”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.2, S.9,1967, s.12

²⁴¹ Başlarken, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.1, S.1,1966, s.1

²⁴² Mehmet S. Kesimoğlu, “Baş Yazı”, **Mülkiye**, C.22, S.213, 1998, s.2

²⁴³ Mülkiyeli Bir Sanatçı, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.4, S.5,1966, s.27

²⁴⁴ Mülkiyeli Bir Sanatçı, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.4, S.26,1972, s.27

kararları Olaylar bölümünde aktarılmakta, Spor bölümünde Mülkiye Spor'un çeşitli dallardaki başarıları, haberler bölümünde Okuldaki atamalar ve değişiklikler üyelere duyurulmaktadır. Bu bölümler dışında derginin ilk sayılarında Mülkiyeli Şehitler başlığı altında görev başında şehit olan Mülkiyeli kaymakam ve diplomatların yaşam öyküleri aktarılmaktadır.

Abonelik sistemiyle dağıtılan derginin dönem dönem maddi zorluklar yaşaması karşısında okurlardan/üyelerden aidatlarını dikkatle takip etmeleri talep edilmektedir. Derginin 59. sayısında "Sayın Abonelerimizin abonelik ücretlerini gönderme konusunda daha titiz davranmalarını önemle rica ederiz" denilmekte, abone bulma usulü derginin 64-65. sayısında belirtilmektedir. "Abone olunuz. Abone bulunuz." Derginin bir diğer özelliği de seçim dönemlerinde Mülkiyeli adayların isimlerini yayınlaması ve seçimin akabinde seçilen, üst düzeylere gelen Mülkiyelilerin isimlerinin listeler halinde duyurulmasıdır. Bu noktada ilginç bir ayrıntıyı belirtmek faydalı olacaktır. Özal politikalarını eleştiren Mülkiyeliler Birliği Dergisinde Mülkiye mezunu Mesut Yılmaz'ın başbakan olarak hükümeti kurması sonrasında, "Mülkiye'nin önemini artık Özal'da takdir etti" diyen Mülkiyeliler de vardır.²⁴⁵ Özal politikalarına yöneltilen eleştirilerin farklı bir boyut kazanacağı Işıklı tarafından belirtilmektedir.

Politik cemaatin en önemli özelliklerinden birisi dayanışmadır. Mülkiyeliler dergisi dayanışmanın tüm yönlerini açıkça göstermekte ve bu noktada "örgütlü olabilmenin" araçlarından birisi olarak politik cemaat üyelerinin birbirlerinden haberdar olmalarını sağlamaktadır. Mülkiyeliler birliğinin başbakana, cumhurbaşkanına veya kamuoyuna hitaben yazdığı açık mektuplar dergide yayınlanmakta ve dergi bir siyasal baskı aracı olarak politik cemaat mensuplarının istek ve tepkilerinin yansıtılmasını sağlamaktadır.²⁴⁶ Mülkiyenin kuruluş yıldönümlerinde yapılan toplantılarla ilgili ayrıntılı haberler verilerek üyelik bilincinin canlı tutulması amaçlanmaktadır. Mülkiyeliler Birliği Dergisi 213. sayısından itibaren adını Mülkiye olarak değiştirmiştir.

Mülkiyelilerin örgütlenme çabaları içerisinde Mülkiye Sitesi de önemli bir yer tutmaktadır. Mülkiyeliler Birliği sitenin gerekliliğini şu şekilde açıklamaktadır. "1963

²⁴⁵ Alpaslan Işıklı, "Yeni Hükümet ve Mülkiye", **Mülkiye**, C.26, S.237,2002, s.241

²⁴⁶ İçişleri Bakanlığını Uyarıyoruz, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.1, S.5,1966, s.20

yılına kadar yaşanan çeşitli tecrübeler göstermiştir ki, Mülkiyeliler Birliğinin, maliki bulunduğu bir binada faaliyet göstermesi şarttır.” Bu şarta sebep olarak da “kirayı ödeyememe endişesi içinde veya mal sahibinin tahliye tehdidi altında, birliğin ana tüzüğünde yazılı sosyal, mesleki ve kültürel amaçlarını gerçekleştirmesine imkân yoktur.”²⁴⁷ Mülkiye sitesi ve mülkiyeliler için misafirhane kurulması amacıyla Mülkiyeliler Birliği eşya piyangoları düzenleyerek gelir elde etmeye çalışmışlar ve satın aldıkları binaların ücretlerini piyangolardan elde edilen gelire ödemişlerdir. Politik cemaatler kendi ekonomik kaynaklarını kendirli sağlamakta ve bu sayede çevresel faktörlere bağımlılıktan kurtulmaktadırlar.

3.1.3. İnek Bayramı

İnek bayramı Mülkiye’de her yıl geleneksel olarak kutlanılmaktadır. Mülkiyelilerin kendi eğlence kültürlerini oluşturmaları anlamında bir aidiyet ve özgünlük taşıyan bu bayramda seçilen figürler ve bayramın amacı Mülkiyelilerin kendilerini toplumsal konumlandırmalarına ışık tutmaktadır. İstanbul’un canlı hayatından, Ankara’ya taşınan Mülkiyeliler sıkıcı ortamdan kurtulabilmek için kendi eğlence kültürlerini kendileri oluşturmuşlardır. “Yoğun bir eğitim görmekte olan mülkiye öğrencileri bu koşullar içinde bir yerde kendi eğlencelerini kendileri yaratmak gereğini duymuşlardır.”²⁴⁸ Bu gereksinmeden doğan eğlenceler, 1937-38 ders yılına kadar iyice geliştirilmiş ve o yıl düzenli bir “bayram” biçimine dönüşmüştür. Aynı yıllarda şenlik önemli bir özellik de kazanmıştır. 1938’lerden başlayarak kutlamalar yalnızca öğrencilere özgü bir uğraş olmaktan çıkmış, bayram okul sınırlarını aşarak Cebeci halkının da katıldığı bir yapıya ulaşmıştır. Bayramın Cebeci’de yayan halkın ilgisini çekmesi ve yapılan geçit törenlerini alkışlarla izlemeleri mülkiye’nin dışa olan kapalılığını kırmıştır. “Böylece inek bayramıyla dışa olan kapalılık kırılmış; çevresiyle etkileşim içinde bulunan, çevresinden bir şeyler alan, çevresine bir şeyler veren bir yapı; açık sisteme özgü bir uğraşlar demeti oluşmuştur.”²⁴⁹ Bu ilginç uğraşlar demeti için “inek” sembolünün seçilmesinin de bu oluşumu haklı çıkararak bir açıklaması olması,

²⁴⁷ Mülkiye Sitesi Tasarısı, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.2, S.10,1968, s.26

²⁴⁸ M. Şehmus Güzel, Mülkiye’de İnek Bayramı, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.8-9, S.68-69, 1982, s.70

²⁴⁹ Güzel, **a.g.m.**, s.70

sözü edilen değişimin kendiliğinden değil, eğitim düzeni vb. etkenler dolayısı ile öğrencilerce bilerek gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Bahri Savcı bu konuda şunları söylemektedir: “Artık Okul aşılarak Cebeci semti şenliklere sahne oldu. Bir maskot arandı ve sonunda “inek”te karar kılındı. Maskot olarak ineğin seçilmesi ironiktir “İnek”, çalışkan bir öğrenciyi simgelediği gibi toplumsal olaylarla, dış dünya ile hiç ilgisi olmayan bön bir tipi de anlatıyordu. İnek Bayramı bu koşullarda o yıllar ve sonrasında Ankara’ya yayılmış öğrenci, ailesi ve Cebeci halkı ile kutlanır olmuş, yerel ve ulusal basında geniş bir biçimde ilgiyle izlenmiştir.²⁵⁰ Böylesi bir bayramın kutlanması Mülkiyelilerin kendi aralarındaki iletişimi de artırarak, siyasal cemaat bilincinin artmasına katkı sağlamaktadır. “Mülkiyelilik, fakülte mezunu olduğunuzda hanenize yazılverecek bir diploma numarası, kazanılmış bir hak değil bilinçli bir seçim, onur duyduğumuz bir kimlik, sürdüreceğimiz bir gelenektir.”²⁵¹ Bir geleneğin oluşturulması sürecinde marşların, rozetlerin, eğlencelerin önemi büyüktür. Mülkiyelilerin bu bağlamda oluşturmuş oldukları “biz ruhu” ritüeller ve sembollerle daha da güçlendirilmektedir.

²⁵⁰ Güzel, **a.g.m.**, s.7070

²⁵¹ Füsün Çiçekoğlu Oralalp, Başkandan, **Mülkiye**, C.27, S.241, 2003, s.7

3.1.4. Mülkiye Marşı

Başka bir aşk istemez, aşkınla çarpar kalbimiz,
 Ey vatan gözyaşların dinsin, yetiştik çünkü biz;
 Gül ki sen, neş'enle gülsün ay, güneş, toprak, deniz.
 Ey Vatan gözyaşların dinsin, yetiştik çünkü biz.

Bir güneştin bir zamanlar, ay kadar kaldındı dün,
 Dün bir ay'dın, sislenen boşlukta yıldızsın bugün;
 Benzin uçmuş bak, ne rüyadır, bu akşam gördüğün?
 Ey Vatan gözyaşların dinsin, yetiştik çünkü biz.

Beklesin Türkoğlu'nun azminde kuvvet bulmayan,
 Sel durur, yangın söner elbette bir gün Ey Vatan
 Süslenir, oynar yarın, dün ağlayıp matem tutan
 Ey Vatan gözyaşların dinsin, yetiştik çünkü biz.

Beste:Musa Süreyya

Güfte: Cemal Edhem

1918 yılında Cemal Edhem tarafından kaleme alınan Mülkiye Marşı; Musa Süreyya tarafından bestelenmiştir. Metin incelendiğinde Mülkiye ruhunun çözümlenmesinde ışık tutacak unsurlar görülmektedir. Osmanlı Devleti üç kıtada hükmü geçen bir İmparatorluk iken artık toprak yüzölçümü itibariyle iyice küçülmüştür. Bu bağlamda marşın ikinci kıtasında güneş, ay ve yıldız metaforlarından yararlanılarak devletin giderek küçülmesi ve en nihayetinde bir güneşten bir yıldızla dönüşmesi anlatılmaktadır. Tüm bu karamsar tablo içerisinde Mülkiyeli öğrenciler kendilerini vatani kurtarabilecek kuvvete haiz olarak görmektedirler. Mülkiye marşında gözleri yaşlı olarak aktarılan vatan, içinde bulunduğu zor koşullardan kurtarılmayı beklemektedir. Ve bu bekleyişi nihayete erdirecek olan Mülkiyelilerdir. Dönemin koşullarının zorluğunu aktaran şiirde hem hüznün hem de umut bir arada yer almaktadır. Topraklarının önemli bir bölümünü kaybetmiş olan Osmanlı Devleti'nin son döneminde çeşitli kurtarma reçeteleri etrafında oluşturulan söylemler İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılıktır. Şiirde vatan kavramının kullanılışı milliyetçi bir söylemi pekiştirmektedir. Kaldı ki vatan siyasal kültürümüzde milliyetçi söylemin en önemli kavramlarından bir tanesidir. Mülkiye Mektebi'nin eğitim anlayışı tarihsel süreç içerisinde çeşitli değişimler geçirmiş olsa da 1924 yılında okulun durumuna bakıldığında bu dönemde

okula egemen olan dünya görüşü Atatürk Milliyetçiliğini fazlasıyla aşan ve onunla çelişen şoven bir milliyetçiliktir.²⁵² Bir yükseköğretim öğrencisi bu en kara günlerde, bir marş yazarak ülkesine “Merak etme, yetişip geliyorum gözyaşlarını dindirmeye” deme gücünü nereden buluyor? İşte bu can alıcı sorunun cevabıdır Mülkiye geleneği.²⁵³

İlk adı Vatan olan bu marş sonradan mülkiye marşı adı ile okulun kuruluşunun 60. yılında okulun resmi marşı oldu.²⁵⁴ Politik cemaatler birliktelik duygusunu marş, şiir gibi duygusal yoğunluğu yüksek metinlerle pekiştirmektedir. Mülkiye Marşında gözleri yaşlı olarak resmedilen vatan; Mülkiyeliler tarafından kurtarılmayı bekleyen bir kavram olarak sık sık kullanılmaktadır. “Mülkiye... Türkiye'nin yüz akı... Mülkiye... Gözyaşları bir türlü dinmeyen hüznü ülkemizin yaralarını sarmaya ant içmiş mezunlarının vatan aşkı ile çarpan yüreklerindeki yerini yüz otuz dokuz yıldır koruyan okulumuz... Mülkiye... Mülkiyeli, mülkiye “Siz” herkeste yarattığı çağrışımlar, yurtseverlik, devrimcilik, toplumsalcılık, kamunun çıkarlarını koruma olan tek okul...”²⁵⁵ Politik cemaat olarak Mülkiyeliler kendilerini gözyaşları içerisinde kalmış vatani kurtarmakla vazifelendirmişlerdir. Bu söylem aslında savaş atmosferini yansıtan bir söylemdir. Kaldı ki; Mülkiyeliler kendi mücadelelerini sıklıkla var olma savaşı olarak tanımlamaktadırlar. “Bir sivil toplum kuruluşu olarak Mülkiyeliler Birliği; insan hakları, barış, Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'in birikimlerini ve ileriye doğru gelişimini sağlama konusunda sürdürülen savaşımın bir parçası olma özelliğini bugünde korumaktadır.”²⁵⁶

Devlet kademelerinde görev alabilmek için düzenlenen Kamu Personeli Seçme Sınavına tüm üniversitelerden öğrenciler katılmaktadır. Sınav sonuçlarına göre yapılan yorumlar Mülkiyeliler derneğinin internet sayfasında değerlendirilmiştir.²⁵⁷ Sınav sonuçlarına göre Mülkiye (SBF) mezunları Kamu Yönetimi, Maliye ve Çalışma

²⁵² Mülkiye Tarihi, Cumhuriyet Türkiye'si ve Mülkiye
<http://www.mulkiye.org.tr/modules27cb.html?op=modload&name=Sections&file=index&req=viewarticl e&artid=50&page=1>, 15.03.2003

²⁵³ Ahmet T. Çalgan, Cumhuriyet'in İlamı ve Mülkiyeliler, Mülkiye Dergisi, C.27, S.241,2003, s.25

²⁵⁴ İlik, **a.g.m.**, s.274

²⁵⁵ Mehmet S. Kesimoğlu, “Baş Yazı”, **Mülkiye**, C.22, S.213, 1998, s.2

²⁵⁶ Alper Aktan, “138. Yılı Kutluyoruz”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C. 21, S.204, s.2

²⁵⁷ Kpss, www.mulkiye.org.tr/modulesc4ca.html?op=modload&name=News&file=article&sid=253, 12.03.2005

Ekonomisi alanlarında en başarılı fakülte olmuştur. Bu sonuç Mülkiyeliler için haklı bir sevinç kaynağıdır. Diğer yandan Uluslararası İlişkiler, İktisat ve İşletme alanlarında Mülkiyeliler birinciliği Ortadoğu Teknik Üniversitesine ve Boğaziçi Üniversitesine kaptırmışlardır. Dernek sayfasında bu konuyla ilgili yapılan yorum ilginçtir. “Bu dallarda Mülkiye üçüncü oldu. Ama anlaşılıyor ki, ODTÜ ve Boğaziçi'ne karşı daha iyi mücadele de şart...” mülkiyeli olmanın farklılığını ön plana çıkararak bu değerlendirme de bardağın dolu tarafını gören bir bakış açısından ziyade bardağın boş tarafına dikkatleri çeken bir yaklaşım söz konusudur. Kamu personeli olmak için girilen sınavda birinciliğin Mülkiye Mezunlarınca elde edilmesi Mülkiye'nin eğitim anlayışıyla paraleldir. Çünkü Mülkiye devlet adamı yetiştirmeyi hedefleyen bir okuldur. Fakat kendisiyle aynı kulvarda eğitim veren diğer ilgili üniversite bölümleriyle “rekabet” etmesi değil “mücadele” etmesi beklenmektedir. Bu noktada Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesinin temsil ettikleri eğitim anlayışı düşünülürse mücadele kavramının kullanılmasının bilinçli bir tercih olduğu iddia edilebilir.

3.2. Grup Kimliği

Mülkiye politik cemaati kendisini tanımlarken, uzun tarihsel geçmişini ön plana çıkartmaktadır. Kimliklerin belirginleştirilmesinde tarih duygusu ve şuuru, birlikteliği pekiştirmenin yanında bireylere aidiyet hissi de sağlar. Bu noktada Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tevarüs eden kurumlardan birisi olarak Mekteb-i Mülkiye kendisini tanımlamada tarihsel referansı ve tarihsel bağlamdaki rolünü vurgulamaktadır. Mülkiye'nin tarihsel kökenlerini Enderun Mektebine kadar dayandıran görüşlerin yanında, 1859'u ve 1936'yı asıl kuruluş tarihi olarak gören Mülkiyeliler vardır. Hangi tarih kabul edilirse edilsin önemli olan Mülkiyelilerin tarihsel arka planlarını bir farklılık ve üstünlük sebebi olarak değerlendirmeleridir. Politik cemaatlerin tarihe yaptıkları vurgu, kendi alanlarındaki muhtemel rakipleri ile aralarındaki farklılığı gözler önüne sermektedir. Diğer yandan Mülkiye'nin kökeninin Enderun'a dayandırılmasının başka bir sebebi daha bulunmaktadır. Bilindiği üzere Enderun, Osmanlı Devletinde devleti yöneten üst düzey bürokratların ve Padişah'ın eğitiminden sorumlu, Padişah'ın bir nevi akıl hocalığını yapan kurumdu. Dolayısıyla Enderun; devletin kaderini elinde bulunduran kurum olarak Osmanlı Devletinin önemli bir organıydı. Mülkiye'nin tarihini

Enderun'a dayandırmanın sebebi de Mülkiye'nin devletin bekası üzerindeki etkinliğini gözler önüne sermektir. Diğer yandan Enderun saray içerisinde 1910 yılına kadar varlığını sürdürmüştür, dolayısıyla Mülkiyelilerin kendilerin Enderun'un devamı olarak görmeleri yanlıştır. Fakat bu tespitimiz Mülkiye'nin devletin kaderi üzerinde etkisiz olduğunu söylememekte, tarihsel bir yanılığın önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Grup kimliğinin inşası için tarihe başvurulmakta ve Enderun'un devamı olma iddiası devlet temsiliyetinin devamlılığını sağlamayı amaçlamaktadır.

Mülkiye'nin kuruluş yılı olarak 1936' yı kabul eden Mülkiyeliler ise temelde Ankara'ya taşınmak ve Atatürk'ün adını koyduğu okul olarak Siyasal Bilgiler Okulu olmanın değerini vurgulamak için Cumhuriyet ve Mülkiye arasındaki özdeşleşmenin altını çizmeyi hedeflemektedirler. Fakültenin kuruluşunun 109. yıldönümü dolayısıyla yaptığı konuşmada Dekan Prof. Dr. İlhan Unat Mülkiyelilerin görevlerini hatırlatırken sözlerini Mustafa Kemal Atatürk'ün 1935 yılında mülkiyelilere hitabıyla tamamlamıştır. Atatürk Mülkiyelilere şunları söylemiştir:

“Derhal bildim ki bana içten sevgilerini haykıranlar yarım asırdan beri büyük Türk ulusunun tam anlamıyla millet olmasına çalışan, onunla en modern bir Türk devleti kurmak için insanlık fedakârlıklarının hiç birini kendilerinden esirgemeyen, kültür, idare, intizam, devlet anlamlarını en son ilmi telakkilere göre tebellür ettirmeye çalışmış ve çalışan yüksek arkadaşlarımdır. Benim Türk milletine, Türk Cumhuriyetine, Türklüğün istikbaline ait ödevlerim bitmemiştir. Siz onları tamamlayacaksınız.”²⁵⁸

Mülkiyeliler, Mustafa Kemal Atatürk'ün hedeflerine ulaşmasında kendilerini oldukça önemli siyasal müttefikler olarak konumlandırmakta ve devletin resmi söyleminde kendilerinin varlığını meşrulaştıracak öğeleri ön plana çıkarmaktadırlar. Böylece politik cemaatin, Türk siyasal geleneğine uygun bir tarzda meşruiyetini devlet ile özdeşleşerek gerçekleştirdiği görülmektedir.

Mülkiyeyi diğer fakültelerden ayıran bir diğer özellik; mezunlarının savunduğu ilke ve değerler konusundaki tavırlılığıdır. Bu, siyasal ya da ideolojik olmaktan çok,

²⁵⁸ Unat, **a.g.m.**, s.6

“üretilmesine katkıda bulunulan değerlere sahip çıkma noktasında gösterilen duyarlılıktır ve bu nedenle siyasal iktidarın kim olduğunun bir önemi yoktur. Mülkiye ruhunu oluşturan bu tavırlılık, Mülkiye tarihi boyunca yaşanmıştır ve bundan sonra da hep yaşanacaktır.”²⁵⁹ Çolak’ın Mülkiye duyarlılığını siyasal iktidarın kimliğinin üzerinde bir güç olarak tanımlaması, politik cemaatlerin üyelerini motivasyonu ile alakalıdır, Mülkiyeliliği siyasetin üzerinde görmesinin sebebi ise siyaseti bizzat üreten, kontrol eden kurum olma iddiasını taşımasıdır. Politik cemaat gücünü üyelerinin gösterdiği otak tavırdan almaktadır ve siyasal cemaat diğer gruplardan “siyaseti oluşturan, etkileyen” cemaat olması itibariyle ayrılmaktadır. “Osmanlı’dan devralınan ancak; Türkiye Cumhuriyeti’nin yurtsever, yüreği ülke ve halk sevgisi ile dolu genç yöneticilerini yetiştiren bir eğitim ve öğretim kurumu olan mülkiye mezunu biz mülkiyeliler, Cumhuriyete sahip çıkmanın onurunu içimizde taşıyoruz.”²⁶⁰

Mülkiyelilik tanımı her dönem popüler kavramlar etrafında fakat devlet vurgusu eksilmeden yeniden üretilmektedir. Siyasal Bilgiler Fakültesinin 150 yıla yaklaşan tarihine rağmen hala dinamizmini sürdürebiliyor olmasının kökeninde kendisini yenileyebilmesi ve siyasetin biçimsel değişimlerine karşı tavrını sürdürebilmesidir. Mülkiyelilik nerdeyse her 4 Aralık günü yeni bir tanımla ortaya çıkmaktadır. Bu tanımlamaların özünde devlete hizmet, yurt sevgisi ve demokrasi söylemleri yer almaktadır. Mülkiyeliliğin ana çizgilerini oluşturan temel öğeler şunlardır.

Mülkiyelilik;

- İnsan ve yurt sevgisidir, topluma hizmet inancıdır.
- İnsana ve düşünceye saygıdır.
- Bilimsel ve eleştirel düşüncedir

Demokrasi, bağımsızlık, özgürlük, çağdaşlık ve uyarlık tutkusudur.²⁶¹

Aydın’ın tanımlaması Mülkiyelilerin temel vasıflarını özetlemektedir. Bütün farklılıklara karşın “Mülkiyeli dediğiniz insanın ta 1859 yani 1275 Hicriden,

²⁵⁹ Ali Çolak, Başyazı, **Mülkiye**, c.28, S.244, 2004, s.5

²⁶⁰ Mehmet S. Kesimoğlu, “Cumhuriyet ve Mülkiye Paneli”, **Mülkiye**, C.22, S.213,1998, s.16

²⁶¹ Aydın, **ag.m.**, s.22

imparatorluktan bu güne kadar bir vasfı olmuştur; o da bu devlete ve bu vatana bağlılık.”²⁶² Dikkat edildiği takdirde Aydın ve Ortaylı'nın tanımlarında “tutku ve bağlılık” yer almaktadır. Mülkiye Marşında da açıkça görülen bu duygusal yön Mülkiyeliliğin kökenini oluşturan elementlerden birisidir. Ortaylı bağlılık kavramını kullanmasının sebebini de toplumsal temellere dayandırmaktadır. “Çünkü biz okuduğumuz okul dolayısıyla bu toplumla çok fazla bütünleşmişizdir. Belki de haddinden fazla” devletle bütünleşmek politik cemaat için halkla bütünleşmekle eşdeğerdir, çünkü devlet halkı yöneten, yönlendiren, halkın iyiliği için halk adına karar verebilen bir kurumdur. “Bizim için devlet çok önemlidir. İsterse 50 sene evvel ki çok sağcı dediğimiz ağabeylerimiz olsun, isterse solcu arkadaşlarımız olsun, şimdi de orta yolcu çocuklarımız, okuyan talebelerimiz olsun. Bunlar bu devlete ve vatana başka türlü bakmaktadırlar, mülkiyenin vazifesi budur. Bu devlete tapınmak ta öyle bazılarının zannettiği gibi çok ayıp bir şey falan değildir, çünkü devlet biziz zaten.”²⁶³ Mülkiyelilerin devlete kendilerini bu derece yakın hissetmelerinin sebebi kendi varlıklarını devletle meşrulaştırmalarıdır. Devlet; politik cemaatlerin varlık sebebi, varlık alanıdır.

Mülkiye ve Mülkiyeliler devlet yönetiminde çağdaş anlayışın, yenileşmenin, demokratik katma ve katılmanın en büyük güvencelerinden biri, ulusumuzun çağdaşlaşmasında ve yönetimin demokratikleştirilmesinde dinamik bir odak olmanın bilincinde, kıvancındadır.²⁶⁴ Siyasi bir topluluk, topluluğun bütün fertleri için en azından belli ortak kurumların, hak ve görevlere dair tek bir yasanın varlığını ima eder. Yine topluluk mensuplarının kendilerini özdeşleyecekleri, aidiyet hissi duyacakları belli bir toplumsal mekân, az çok hatları kesin ve sınırlanmış bir toprak parçasını da akla getirmektedir.²⁶⁵ Vatan ve devlet kavramlarının iç içe geçmişliği politik cemaat mensuplarının meşruiyetlerini sağlamlaştırılmalarına imkân tanımaktadır. Çünkü vatanın var olabilmesinin şartı devlet, devletin varlığını sürdürebilmesinin şartı da bilgili, becerikli yöneticilerdir.

²⁶² Ortaylı, **a.g.m.**, s.17-21

²⁶³ Ortaylı, **a.g.m.**, s.17-21

²⁶⁴ Aydın, **ag.m.**, s.23

²⁶⁵ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, İletişim Yay., İstanbul, 1999, s.24

Okulumuz, devlet ananesini, yurt sevgisini devlet ananesiyle, bürokratik çizgiyle bağdaştıran insanların mektebidir.²⁶⁶ Bu tanımlamada devletin varlığı için varlığını ortaya koymuş bir anlayış hâkimdir. Mülkiyelilerin devletle ilgili konularda kendilerini bu derece güçlü ve etkin olarak görmelerinin sebebi olarak kendileri dışındakilerin yetersizliğine inanmalarıdır. Politik cemaat diğerlerinden farklı olmanın ortaklığı olarak algılanmaktadır. Diğer okullardan mülkiyeli gibi bir adam çıkmaz. Bu çok önemli bir husus ve adam çıkmadığı zaman Dış İşlerinin mahiyeti değişir, İç İşleri bakanlığı adam olmaz, Maliye bürokrasisi çöker. Cumhuriyetle Mülkiyenin ayniyeti budur.²⁶⁷ Türkiye'nin siyasal yapısına baktığımızda Mülkiyeliliğin bu tanımı devlet ve Mülkiyeyi neredeyse aynı olarak görmektedir. Politik cemaat aynı zamanda rakiplerine meydan okuyarak üyelerinin motivasyonunu yeniler. Mülkiyeyi vatanın kurtuluşu için tek çare olarak gören bir başka Mülkiyeli ise Kesimoğlu'dur. "Gözyaşları bir türlü dinmeyen hüznü ülkemizin yaralarını sarmaya ant içmiş mezunlarının vatan aşkı ile çarpan yüreklerindeki yerini yüz otuz dokuz yıldır koruyan okulumuz... Mülkiye... Mülkiyeli, mülkiye "Siz" herkeste yarattığı çağrışımlar, yurtseverlik, devrimcilik, toplumculuk, kamunun çıkarlarını koruma olan tek okul..."²⁶⁸

Politik cemaat üyeleri kendilerini tanımlamada kullandıkları nitelermeleri muhakkak bir yetkinliğe dayandırır. Öylesi bir yetkinliği elde eden politik cemaat üyelerinin yetkinlik kazanma sürecindeki çabaları mistifike edilir. "Mülkiyelilik, fakülte mezunu olduğunuzda hanenize yazılıverecek bir diploma numarası, kazanılmış bir hak değil bilinçli bir seçim, onur duyduğumuz bir kimlik, sürdüreceğimiz bir gelenektir."²⁶⁹ Köklü bir geleneğin mensubu olmak, o geleneği sürdürebilmek için her türlü fedakârlığı yapabilmeyi salık verir. Bu bağlamda Mülkiyelilerin tarihsel arka planlarına sürekli vurgu yapmaları ve Mülkiyelilik geleneğini devlet yönetme geleneği olarak tanımlamaları söz konusudur. Bu gelenek sadece okuldaki öğretim görevlilerinin öğrencilere aktardığı bir duyarlılık değildir. Son sınıftaki öğrenciler birinci sınıf öğrencilerini toplayarak, Mülkiyenin gelenekleri, Mülkiyelilik ruhu konusunda bilgiler

²⁶⁶ Ortaylı, **a.g.m.**, s.29

²⁶⁷ Ortaylı, **a.g.m.**, s.29

²⁶⁸ Mehmet S. Kesimoğlu, "Baş Yazı", **Mülkiye**, C.22, S.213, 1998, s.2

²⁶⁹ Füsün Çiçekoğlu Oralalp, "Başkandan", **Mülkiye**, C.27, S.241,2004, s.7

verirlerdi.²⁷⁰ Bu sirkülasyonun sağlanması için politik cemaatin tüm üyeleri ortak çaba sarf etmektedirler.

Bazılarının hala anlamadığı, anlayamadığı belki de anlamak istemediği, bazılarının da ortadan kaldırmaya özel gayret gösterdiği bir duygu ve bu duygunun arkasındaki olgular kümesidir Mülkiye ve Mülkiyelilik. Bu olguların kesişimi; antiemperyalizmdir, bağımsızlıktır yani yurt severliktir ve kamusal vicdanı oluşturmak ona önderlik etmek, onu dile getirmek, emekten yana ve aydınlanmadan yana olmaktır. Mülkiyelilik bitmemiştir ve bitmeyecektir. Mülkiye yurt sevgisinin, insan sevgisinin ve köşe dönmeçiliği yenilgiye uğratmanın kaçınılmaz olduğunu kanıtlayan ender kurumlardan biri olarak dünün ve bugünün dünyasında müstesna ve göz kamaştırıcı yerini koruyarak inadına varlığını sürdürecektir. Zulmün önünde onurunu dimdik tutan, sevginin önünde ise eğilen Mülkiyeliler, 140. kuruluş yılınız kutlu olsun.²⁷¹

Benzer toplum olgularından ayırıcı nitelikleri arasında asgari düzeyde de olsa belirli bir örgütlenmenin var olması, toplumu dönüştürmeye yönelik bilinçli bir angajmanın bulunması ve bu angajmanın da normatif bir nitelik taşıması yer almaktadır.²⁷² Kamusal vicdanı oluşturmayı Mülkiyelilerin görevi olarak gören bu anlayışın kökenleri Mülkiyelilerin anılarında çok daha iyi görülmektedir. “Bu ülkeyi yücelten de, batıran da üç okul mezunlarıdır. Mülkiye, harbiye, bir de tıbbiye. Askerlerle doktorları bir yana bırak. Ama Mülkiyeli olmak büyük iştir. Hele bir de maliye müfettişi oldun mu, ülkenin sorumlu kişilerinin başında geliyorsun demektir.”²⁷³ Politik cemaatler kendilerini halktan üstün, halk adına karar verebilecek yetkinlikte görmektedir. Türkiye'nin siyasal tarihi bir modernleştirme süreci olarak da okunabilir. Bu süreç içerisinde halkın geri kalmışlıktan kurtarılabilmesi için kendilerini vazifeli addeden politik cemaatlerin çabaları aynı zamanda kendi meşruiyetlerinin sürdürülmesi çabasıdır. Mülkiye tarihi araştırmasını tamamlayan Yavuziğit çalışmanın sonunda ortaya çıkan durumu şu şekilde açıklamaktadır: “Ülkenin akademik yaşantısına, hele bürokratik yaşantısına hemen hemen tartışmasız ölçüde burası yön veriyor. Dört tane meclis başkanı çıkarmış, dört başbakan çıkarmış, Suriye'ye, Arnavutluk'a, Irak'a başbakan, cumhurbaşkanı yetiştirmiş.”²⁷⁴ Görüldüğü gibi Mülkiyeliler kendilerini

²⁷⁰ Bayraktaroğlu, **a.g.m.**, s.28

²⁷¹ Mülkiye Dergisi, C.23, S.219, 1999, s.6

²⁷² Nur Vergin, **Din, Toplum ve Siyasal Sistem**, Bağlam Yay., İstanbul, 2000, s.13

²⁷³ Erhan Bener, **Bürokratlar I**, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 1998, s.17

²⁷⁴ Hikmet Yavuziğit, Cumhuriyet ve Mülkiye Paneli, **Mülkiye**, C.22, S.213, 1998 s.16

siyaseti üreten ve siyasete yön veren bir topluluk olarak tanımlamaktadırlar. İktidarın kullanılmasında ve siyasal kararların alınmasında toplumda herkesin eşit durumda bulunmayışı, bazılarının bu konuda çok daha fazla, bazılarını ise çok daha az etkiye sahip oluşu; iktidarın daima küçük bir azınlık tarafından kullanılması²⁷⁵ siyasal cemaatlerin varlığını kabul etmemizi gerektirir. Mülkiye öğrencileri ve öğretim görevlilerinin önemli bir bölümü ülke yönetiminde etkin mevki ve makama gelmişlerdir. Tabi her Mülkiyelinin siyasal süreçte söz sahibi olduğunu söyleyemeyiz. Mülkiyeli meşhurlar yanında Ali Birinci'nin deyiimiyle Mülkiyeli meçhullerde dikkatle araştırılmalıdır.²⁷⁶

3.3. Önce Mülkiye Sonra Türkiye

“Önce Mülkiye sonra Türkiye” sloganını Mülkiyeliler adeta bir hakaret kabul etmektedirler. 24.08.2004 tarihli basın açıklamasında kamu yönetimindeki bazı uygulamaları değerlendiren Başbakanlık Müsteşarı "Önce Mülkiye, Sonra Türkiye" anlayışından yakınmıştır. Müsteşarın bu açıklamalarına cevaben basın açıklaması yapan Mülkiyeliler Birliği açıklamalarında Mülkiye'nin kuruluş amacı doğrultusunda ülkeye katkılarını vurgulamaktadır.

Mekteb-i Mülkiye tarihimizdeki çağdaşlaşma çabalarının bir sonucu olarak, aklın ve bilimin öncülüğünde yönetici yetiştirmek amacıyla 1859 yılında kurulmuştur. Kuruluşundan bugüne yetiştirdiği mezunları mülki idareden, dışişlerine, maliyeden, teftişe tüm yönetsel kademelerde Mülkiye marşı ve ambleminde ifadesini bulan “Vatan İçin” sloganı ile bürokraside, özel sektörde ve sivil toplumda ulusal çağdaşlaşmanın neferi olmuşlardır. Mülkiyenin yetiştirdiği çağdaş yöneticilerin Ulusal Kurtuluş Savaşında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda, Türkiye'nin çağdaşlaşmasında ve laik, demokratik, sosyal hukuk devletine dönüşümünde üstlendikleri tarihsel rol kamuoyunun malumudur. Mülkiye topluluğunda ifadesini bulan “Gelenekten Geleceğe

²⁷⁵ Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yay., İstanbul, 1996,s.127

²⁷⁶ Ali Birinci, **Tarihin Gölgesinde**, Dergah Yay., İstanbul, 2001, s.90

Mülkiye” ve “Türkiye İçin Mülkiye” deyişleri de bu anlayış ve kararlılığın bir göstergesidir.²⁷⁷

Mülkiyelilere atfedilen sloganın gerçeği yansıtmadığı basın açıklamasında dile getirilmektedir. “Hiçbir Mülkiyelinin ağzından duymanız mümkün olmayan “Önce Mülkiye, Sonra Türkiye” sloganı, bütün ilerici, yenilikçi, çağdaş, aydınlıktan yana değerlerin önce Mülkiyede yeşerdiğini, buradan topluma yayıldığını, bu nedenle Türkiye’ye zarar vermek için önce Mülkiyelileri etkisiz kılmak gerektiğini iyi bilen çevrelerin açık çarpıtmasıdır. Bu saldırıların ve çarpıtmaların geri planında, Mülkiyenin Cumhuriyetin siyasal düşünsel ve yönetsel altyapısını kurma ve Cumhuriyet değerlerini yerleştirmedeki katkılarının bulunduğu açıktır.”²⁷⁸ Kabinede bulunan mülkiyeli bakan sayısı bir prestij unsuru olarak görülmektedir. Aynı düşünce Cumhuriyet tarihindeki bakan, başbakan ve diğer önemli mevkilerde görev yapan kişiler arasındaki mülkiyelilerin vurgulanmasında da görülmektedir. Hatta Suriye devlet başkanları arasında Mülkiye mezunlarının yer alması, Bosna Hersek ve Afganistan’da Mülkiye’yi model alan okulların ihdası Mülkiyelilerin kendilerini önemsemelerini sağlayan diğer verilerdir.

Mülkiyeliler kendilerine yakıştırılan sloganı, “Türkiye için Mülkiye” şeklinde cevaplamakta ve kendi var oluşlarının amacını Türkiye’ye hizmet etmek olarak değerlendirmektedirler. Çalışmamız boyunca sık sık dile getirdiğimiz devletle özdeşlik düşüncesinin açık bir yansıması olan revize edilmiş “Türkiye için Mülkiye” sloganı politik cemaatçiliğin farklı bir görüngüsüdür.

Toplumsal cemaatler üyelerine kazandırdıkları özelliklerle üyelerinin yeni bir kimlik kazanmalarını sağlarlar. Kimlikler aidiyeti ve diğerlerinden farklılığı sağlamaktadır. “Mülkiyelilik, fakülte mezunu olduğunuzda hanenize yazılverecek bir diploma numarası, kazanılmış bir hak değil bilinçli bir seçim, onur duyduğumuz bir

²⁷⁷ Basın Açıklaması

www.mulkiye.org.tr/modules6801.html?op=modload&name=News&file=article&sid=73&mode=thread&order=0&thold=0, 25.03.2005

²⁷⁸ Basın Açıklaması

www.mulkiye.org.tr/modules6801.html?op=modload&name=News&file=article&sid=73&mode=thread&order=0&thold=0, 25.03.2005

kimlik, sürdüreceğimiz bir gelenektir.”²⁷⁹ Mülkiye’de az bir süre dahi okuyanlar Mülkiyeli sayılmaktadır. Mülkiyede eğitim görmüş olan herkesin mülkiyeli olarak görüldüğünü diğer mülkiyelilerle aynı sevgi, aynı saygı ve dostluğu görecekları belirtilirken istisnai bir şart dile getirilmektedir: “başka bir üniversiteyi bitirmemiş olanlar”²⁸⁰ Bu bağlamda en ilgi çekici örnek Rıza Tevfik ve Milli Şairimiz Mehmet Akif Ersoy’dur. Mehmet Akif Mülkiye’de birer yıl okumuşlardır. Gündüzlü öğrenci olan Mehmet Akif, parasızlık dolayısıyla Baytar Mektebine yazılarak, Rıza Tevfik de birinci sınıfın sonunda kovularak ayrılmışlardır. Biri baytar, öbürü doktor olduklarından Mülkiyelilikten uzaklaşmışlardır.²⁸¹ Mülkiyeli olmak diğer okulların tedrisatından geçmekle bozulacak bir tılsım gibi değerlendirilmektedir.

Mülkiyelilerin kendileri dışında kalanları tasniflerinde de Mülkiye kıstası temel olarak kullanılmaktadır. Mülkiye dergisinin 218. sayısının yazarları tanıtılırken yazarlardan Mülkiyeli olmayanlarla ilgili olarak “mülkiye camiası dışından ama Mülkiye dostlarından oluşuyor” denilmektedir.²⁸² Politik cemaat kendisine üyeler ve müttefikler sağlamak ve bu sayede kendi varlığını sürdürmektedir. Politik cemaatler kendileri için belirledikleri varlık alanlarının korunabilmesi için mücadele ederler. Bu mücadele benimseme, belirleme ve dışlama süreçlerini içerir. Mülkiye Dergisinde yer alan yazarların Mülkiye dostu olarak nitelendirilmeleri benimseme olarak adlandırılabilir.

²⁷⁹ Füsun Çiçekoğlu, Oralalp, Başkandan, **Mülkiye**, C.27, S.241,2003, s.7

²⁸⁰ Yavuziğit, **Mülkiye Tarihi**, s.328

²⁸¹ Yavuziğit, **Mülkiye Tarihi**, s.175

²⁸² Serdar Şahinkaya, Genel Yayın Yönetmeninden, **Mülkiye Dergisi**, cilt XXIII, S.218, 1999,s.5

SONUÇ

Politik cemaatlerin söylemlerinin ezoterik boyutunu anlayabilmenin tek yolu o politik cemaatin bir üyesi olmak değildir. Politik cemaatlerin ortaya çıkma süreci içerisindeki tarihsel ve sosyolojik bağlamlar dikkatle incelendiğinde politik cemaatlerin varlık sebepleri, varlık süreçleri ve söylemleri analiz edilebilir. Sosyolojinin Türkiye’de kavramlar arasındaki mücadeleden öteye geçebilmesinin yolu kendi gerçekliğini kendi kavramlarını kullanarak analiz edebilmesiyle mümkün olacaktır.

Yöneten yönetilen ayrımı üzerine şekillendirilen tasnifler makro bir yaklaşımla sosyal gerçekliği kuşatsa da ayrımı ortaya çıkartan sebepleri belirtme de eksiktir. Toplumların var olduğu her yerde yönetme fiilini üstlenerek karar alma mekanizmalarında söz sahibi olacak gruplar muhakkak var olacaktır. Elit kuramı bu bağlamda toplumsal tabakalaşma ölçekleri bağlamında yönetici sınıf ya da tabakanın etkinliğini açıklamaktadır. Elit dolaşımı kuramı Türkiye’deki siyasal yapının anlaşılabilmesi için yeterli değildir. Yönetimde yer alan isimler, siyasal partiler, bürokratlar değişse de Türkiye’deki mevcut devlet algısı ve devletli elitlerin etkinliği değişmeden sürmektedir. Bu bağlamda elit kuramı yerine, değişmeyen egemen tortuyu tahlil edebilmek için politik cemaat kavramı daha kullanışlı ve kuşatıcı bir kavramdır. Elitlerin siyasal alan içerisindeki analizi için politik cemaat kavramı kullanılmalıdır. Devletin başat aktör olarak siyasal hayatı düzenleyici bir işleve sahip olması ve siyasal iradenin, bürokratik anlayış ile uyum içerisinde olma zorunluluğu politik cemaat kavramının kullanılabilirliğini daha da artırmaktadır.

Osmanlı Devletinden Türkiye Cumhuriyetine tevarüs eden en önemli unsurların başında devlet algısı gelmektedir. Yönetim şekli ve rejimi değişmiş olsa bile modernleşme hareketinin taşıyıcı karakterleri Osmanlı Devletinin son dönem aydınları, subayları ve bürokratlarından oluşmuştur. Türk modernleşme hareketinin taşıyıcı karakterlerinin ayırt edici özellikleri epistemik donanımlarıdır. Sahip oldukları bilgi birikimleri sayesinde etkinliklerini sürdüren politik cemaatler, modernleşme/modernleştirme hareketinde belirleyici rol oynamışlardır. Osmanlı

Devletinden devralınan kurumların modernizasyonu ve yeniden sistematize edilmesi neticesinde Türkiye Cumhuriyeti ciddi yapısal farklılaşmaları gerçekleştirse de, tüm bu süreç içerisinde devlet etkinliğini korumuş ve bürokratik anlayışın hâkimiyeti giderek artmıştır. Kapitalizmin gereği olarak bir burjuva sınıfının oluşturularak, yerli sermayedarların ekonomik faaliyetlerde bulunmasını sağlayabilmek için çeşitli krediler ve destekler sağlayan devlet diğer alanlarda olduğu gibi ekonomide de merkezi rolünü artırma yoluna gitmiştir. Devletin kim olduğu, ne olduğu, derin mi yoksa sığ mı olduğu Türkiye’de siyasal tartışmaların en önemli ve en geniş kapsamlı konularından bir tanesi olarak varlığını korumaktadır. Nerede bu devlet? sorusu siyasal kültürde devletin etkinliğini gözler önüne seren önemli bir ayrıntıdır. Dağda kuzusunu kurda kaptıran, bankada parası batan, iş bulamayan, zor durumda kalan her Türk vatandaşının ilk aklına gelen soru olan nerede bu devlet? sorusunun içeriğinde devlete duyulan aşırı güven, devlete olan bağlılık, devlete duyulan bağımlılık gizlidir.

Türkiye’nin siyasal tarihine baktığımızda iktidar veya muhalefette yer alan, olaylara taraf olan parti ya da kişilerin, temel referansı ve vurgusunun aynı olduğunu görmekteyiz. Örneğin özelleştirme uygulamalarında özelleştirmelerin gerekliliğini savunanların temel tezi devletin hantallığının önüne geçilmesi ve devletin gücünü daha etkili, verimli kullanabilmesidir. Özelleştirme karşıtlarının temel tezi de devletin gücünün azalmamasıdır. Her iki tarafta savundukları düşüncelerini devletin bekası söylemi üzerinde temellendirmektedir. Bu örnekten de açıkça anlaşılacağı gibi Türkiye için siyasal hayatın en önemli kavramlarının başında devlet gelmektedir. Bu anlayış devlet kademesinde görev yapan bürokratları, devlet adamlarını daha etkin ve güçlü kılmaktadır.

Devlet politikası ve hükümet politikası ayrımı son dönemde sık sık gündeme gelmektedir. Hükümetler devleti idare etmek için seçilmiş siyasal kurumlar olarak devlet idaresinde tasarruf hakkını ellerinde bulundururlar. Bu noktada hükümetlerin aldığı kararlara meclis içerisinde muhalefet olabileceği gibi, toplumsal bir muhalefet de gerçekleştirilebilir. Bu noktada belki de eşine az rastlanır bir durum Türkiye’de mevcuttur. Muhalefette yer alan siyasi parti, hükümetin politikalarını eleştirirken siyasal, kültürel, ekonomik çözümler ışığında bir itiraz sergilemektense hükümet

ve devlet politikası ayrımı argümanını kullanmaktadırlar. Hükümetin aldığı kararların devlet politikasına aykırı olduğu iddiası devlet ve hükümeti birbirinden farklı değerlendiren ve demokrasinin olmazsa olmazı olan halk iradesini değersiz kılan bir anlayıştır. Siyasetin ruhuna aykırı olan bu yaklaşım bir yandan da muhalefetin kendisini işlevsiz ve önemsiz görmesiyle eşdeğerdir zira eğer bir devlet politikası ve hükümet politikası ayrımı varsa ve bu iki politika arasında zıtlık mevcut ise muhalefetin yapması gerekenlerin üstlenilmiş olduğu dolayısıyla muhalefetin gereğinin kalmadığı sonucu ortaya çıkar ki; bu demokrasinin özünü bağdaşamayacak bir düşüncedir.

Türkiye'deki elitler devletle iç içedir ve kendilerini devletle özdeşleştirmektedirler. Bu süreç türdeş grupları ortaya çıkartmış ve bu gruplar kendi içlerinde birlikte hareket edebilecek grup dinamiklerini oluşturmuştur. Politik cemaatler olarak adlandırdığımız bu birliktelikler siyasal kültürün önemli unsurlarıdır. Politik cemaatlerin ortak amaçları, ortak referansları, ortak epistemleri vardır. Mülkiyelilerin oluşturduğu politik cemaati diğer politik cemaatlerden ayıran en önemli unsur Mülkiyelilerin kendilerini devletle özdeşleştirmeleridir.

Tarihsel süreç itibarıyla Osmanlı Devletinin son döneminde kurulan Mekteb-i Mülkiyeye dayanan kökleri ile Türk siyasal hayatında önemli rol oynamış isimlerin yetiştiği kurum olarak Mülkiye, Osmanlı Devletinden Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılan bir eğitim kurumu olmanın ötesinde devletin her şeyin üstünde olduğu inancının yerleşmesini sağlayan bir kurumdur. Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki farklılaşmaları göz önüne aldığımızda imparatorluktan cumhuriyete doğru gerçekleşen bir dönüşümü büyük bir tarihsel kopuş olarak değerlendirebiliriz. Diğer yandan Osmanlı Devletinin son dönemindeki kadroların Cumhuriyetin kuruluşunda ve sonrasında da etkinliğini sürdürmesi bir tarihsel kopuştan öte tarihsel bir kırılmayı ifade etmemize imkan vermektedir. Diğer yandan Osmanlı Devletinden tevarüs eden birçok kurumun bugünde varlığını sürdürmesi tarihsel bir kırılma yanında tarihsel bir sürekliliğin varlığını ortaya koymaktadır. Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda Osmanlı ile Cumhuriyet arasındaki bağlantının ya da farklılaşmanın tek bir kelimeyle ifade edilebilecek kadar basit olmadığını; kopuştan, kırılmadan ve süreklilikten aynı anda bahsetmenin mümkün olduğunu söylememiz gerekmektedir.

1859 yılında kurulan Mekteb-i Mülkiye-i Şahane, Osmanlı bürokrasisinde görev alacak memur ve idarecileri yetiştirmiş, Cumhuriyet döneminde de bu görevini sürdürmüştür. Farklı dönemlerde Siyasal Bilgiler Okulu, Siyasal Bilgiler Fakültesi isimlerini alan Mülkiye tarihi Türkiye tarihinin önemli bir parçasıdır. Mülkiye çevresinde, Mülkiyelilik özgüveninin bir yansıması olarak söyleneğelen “Mülkiye tarihi, Türkiye tarihidir” sözü, önemli bir gerçekliğe işaret etmektedir. Mezunları arasında başbakan, devlet başkanı, siyasetçi, hukukçu, idareci, vali gibi önemli görevler üstlenmiş isimler bulunmaktadır. Mülkiye ile ilgili anılarda ve metinlerde Mülkiyelilerin birbirleri ile olan sıcak diyaloglarının sadece okulda değil mezuniyet sonrasında da sürdürüldüğü görülmektedir. Mülkiyeliler modern dönemde oluşsalar da aynı zamanda Türk toplumundaki geleneksel cemaatçilik anlayışının ürünüdürler. Ortak bir geçmişin ve ortak hedeflerin vermiş olduğu birliktelik duygusunun sağladığı cemaatçilik düşüncesi birincil ilişkileri ön plana çıkartmıştır. Politik cemaatlerin ortak amaçları, ortak referansları, ortak epistemleri vardır. Politik cemaat olarak Mülkiyelilerin göstermiş olduğu azami birliktelik ve örgütlülük diğer okul mezunları arasında bu denli güçlü değildir.

Türkiye'nin yönetiminde dönem dönem çeşitli meslek gruplarının etkinlik düzeyleri daha üst düzeyde olmuştur. Örneğin Özal döneminde mühendislerin söz sahibi olduğunu ve politikaların kalkınma söylemi üzerine temellendiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda Mülkiyeliler mühendislere göre geleneksel kamu bürokrasisinin tarafında görülebilir. Mülkiyelilerin daha konservatif bir düşünce yapısı bulunmaktadır. Çalışmamız boyunca sık sık ifade ettiğimiz devletin bekası anlayışının şekillendirdiği bu konservatif düşünce; kontrollü ve planlı hareket etmeyi, palyatif tedbir ve çözüm önerileri yerine uzun soluklu düzenlemeleri tercih etmektedir.

Çalışmamız hem kuramsal planda yeni bir kavramsal çerçeve geliştirmek hem de bu çerçeve üzerinde temellendirilerek oluşturulan hipotezleri sınama amaçları doğrultusunda gelişmiştir. Bu noktada politik cemaat kavramının sınırları daha dar tutulmuş ve bu kavramın Türkiye'nin siyasal yaşamını tahlilde getirebileceği yeni perspektifler tartışılmıştır. Kavram olarak politik cemaat beraberinde rekabeti ve erk

sahibi olmak için mücadeleyi içerir. Politik cemaatler siyasal alanda söz sahibi olarak, siyasetin gidişatını belirlemek amacındadırlar.

Sonuç olarak çalışmamız bir bütün olarak değerlendirildiğinde, giriş bölümünde ifade ettiğimiz varsayımların doğrultusunda; elitlerin dönüşümü kuramı yerine politik cemaat kavramının kullanılabilirliğinin daha kapsayıcı olduğunu, siyasal alanın başat aktörü olan devlet adına siyaset üreten politik cemaatlerin kendi varlıklarını ve etkinliklerini sürdürebilmek için birliktelik/biz duygusunu oluşturma yoluna gittiğini söyleyebiliriz. Devlete duyulan bağlılığın toplumsal sebeplerine inildiğinde inisiyatif almaktan kaçınma yanında, politikanın tehlikeli ve riskli bir uğraş olarak değerlendirildiğini ve bu anlayış sayesinde politik cemaatlerin halk adına karar alma hakkını kendilerinde gördüğü sonucu çıkmaktadır. Bu bağlamda Mülkiyeliler; öğrenimleri sürecinde kendilerine verilen motivasyon ve epistemik donanımları doğrultusunda devleti yönetme hakkını kendilerinde görmektedirler. Burada üzerinde önemle durulması gereken nokta Mülkiyelilerin devleti yönetme söylemi yanında kendilerini devletle özdeşleştirmeleridir. Çalışmamız boyunca incelediğimiz hatıra ve biyografilerde daha belirgin bir şekilde görülen bu düşüncenin son yıllarda özellikle diğer üniversitelerin siyasal bilgiler fakültelerinden mezun olan öğrencilerin kamu yönetiminde görev almaları sonucu etkisinin azaldığını söyleyebilmemiz mümkün olsa da Mülkiyeliler sahip oldukları konumları kaybetmeme noktasında daha organize hareket etmektedir. Politik cemaat tanımlamamız içerisinde geçen grup bilinci değerlendirmemizi de doğrulayan bu durum Mülkiye Ruhunun basit bir mesleki dayanışmanın çok ötesinde anlamlar taşıdığı gerçeğini göstermektedir.

Devlet, bürokrasi, devlet adamlığı, seçkincilik bağlamında sosyolojik bir perspektifle siyasal kültür bileşenlerini ele alan çalışmamızda, Türkiye'nin siyasal ve kültürel tarihi yeni bir kavramsal perspektifle ele alınmıştır. Tarihsel ve sosyolojik bağlamda önemli bir eğitim kurumu olan Mülkiye Mektebinin işlevi ve misyonunu aktarabilmek, Osmanlı bürokratik geleneğinin merkezî yapısının kodlarını çözebilmek ve sosyal gerçekliği Türkiye'nin siyasal kültürü bağlamında değerlendirmek noktasında hazırlanan bu çalışma sonuçları itibarıyla elit kuramı ve elit tartışmalarında politik cemaat kavramının kullanılabilirliğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AKAL Cemal Bâli, **Siyasi İktidarın Cinsiyeti**, İmge Yay., Ankara, 1994
- AKYILDIZ Ali, **Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme**, İletişim Yay., İstanbul, 2004
- ALBROW Martin, **Bureaucracy**. The MacMillan Pres, London, 1978
- ALMOND Gabriel, POWEL Bingham, **Comparative Politics**, 1978
- ALTHAUSER R., SPIVACK S., AMSEL B., **The Unequal Elites**, Wiley-Interscience Publication, New York, 1975
- ANDI M. Fatih, **Bir Osmanlı Bürokratının Avrupa İzlenimleri**, Kitabevi Yay., İstanbul, 1996
- ARİSTOTALES, **Politika**, Remzi Yayınları, İstanbul, 1975
- ARON Raymond, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Bilgi Yay., Ankara, 1994
- ARSLAN Hüsamettin, **Epistemik Cemaat**, Paradigma Yay., İstanbul, 1992
- ASLANTÜRK Zeki, AMMAN Tayfun, **Sosyoloji, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler**, İFAV Yay., İstanbul, 1999
- AYDIN Mustafa, **Kurumlar Sosyolojisi**, Vadi Yayınları, Ankara, 2000
- BACHRACH Peter, **The Theory of Democratic Elitism**, Boston, 1967
- BARRY Norman, **Modern Siyaset Teorisi**, Liberte Yay., 2004, Ankara
- BENER Erhan, **Bir Büyük Bürokratın Romanı: Memduh Aytür**, Bilgi Yay., İstanbul, 1991
- BENER Erhan, **Bürokratlar I**, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 1998
- BİRİNCİ Ali, **Tarihin Gölgesinde**, Dergah Yay., İstanbul, 2001
- BOTTOMORE T. B., **Seçkinler ve Toplum**, Gündoğan Yay., Ankara, 1990
- BUĞRA Ayşe, **Türkiye’de Devlet ve İşadamları**, İletişim Yay., 1999
- CEVİZCİ Ahmet, **İlkçağ Felsefesi Tarihi**, Asa Yay., Bursa, 2000
- COHEN Anthony P., **Topluluğun Simgesel Kuruluşu**, Dost Yay. Ankara, 1999
- ÇANKAYA M. Ali, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, c.I, Örnek Mat., Ankara, 1958
- DAVİSON Roderic, **Osmanlı Türk Tarihi 1774-1923**, Alkım Yay., İstanbul, 2004

- ERGUN Turgay - POLATOĞLU Aykut, **Kamu Yönetimine Giriş**, TODAİE Yay. Ankara, 1988
- ERKAL N. (Ed.), **Alternatif Düşünceler Sözlüğü**, İnsan Yay., İstanbul, 2001
- FİNDLEY Carter, **Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996
- FREY Frederick, **The Turkish Political Elite**, MIT Pres, Cambridge, 1965
- FREY Frederick, **Patterns of Elite Politics in Turkey**, 1975
- GALBRAİTH J. Kehn, **İktidarın Anatomisi**, çev. Ramazan Dikmen, Hece Yay., Ankara, 2004
- GASSET Ortega, **Kütlelerin İsyanı**, çev. Nejat Muallimoğlu, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996
- GİRNETZ Harry, **Democracy and Elitism**, New York, 1967
- GÖZÜBÜYÜK Şeref, **Türkiye'nin Yönetim Yapısı**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004
- GÜVEN İsmail, **Osmanlı Eğitiminin Batılılaşma Evreleri**, Naturel Yay., Ankara
- HEPER Metin, **Modernleşme ve Bürokrasi**, Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1973
- HEPER Metin, **Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme**, Boğaziçi Üniversitesi yay. İstanbul, 1997
- HOGG Michael, **Sosyal Psikolojik Açıdan Grupta Bütünleşme**, Çev. Aliye Mavili Aktaş, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1997
- KAPANİ Münici, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yay., İstanbul, 1996
- KARATEPE Şükrü, **Osmanlı Siyasi Kurumları**, İşaret Yay., İstanbul, 1989
- KARPAT Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, Afa Yay., İstanbul, 1996
- KAYA Kamil, **Mikrososyoloji ve Toplumsal Grup Tipleri**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002
- KAYRA Cahit, **Anılar, 38 Kuşağı**, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2002
- KELLER Suzanne, **Beyond The Ruling Class Strategic Elites in Modern Society**, Random House
- KIZLÇELİK S., ERJEM Y., **Sosyoloji Sözlüğü**, Saray Yayınları, İzmir, 1996
- LANDAU Jacop M., **Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi**, Türkçesi: Meral Alakuş, Sarmal, İstanbul, 1999

- LEWİS Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, çev. M. Kırathı, TTK Yayınları, Ankara, 1984
- MACHİAVELLİ, **Prens**, Alkım Yay., İstanbul, 2001
- MACLVER R.M., PAGE C. H., **Cemiyet I**, çev. Amiran Kurktan Bilgeseven, MEB Yay., İst.,1994
- MARSHALL Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, Bilim Sanat Yay., Ankara, 1999
- MİLLS Wright, **İktidar Seçkinleri**, çev. Ünsal Oskay, Bilgi Yay, İstanbul, 1974
- POULANTZAS Nicos, **Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar**, çev. Şen Süer, Belge Yay., İstanbul, 1992
- SAKAOĞLU Necdet, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul,2003
- SAYIN Önal, **Sosyolojiye Giriş**, Üniversite Kitapları, İzmir, 1994
- SMİTH Anthony D., **Milli Kimlik**, İletişim Yay., İstanbul, 1999
- TEZCAN Mahmut, **Sosyolojiye Giriş**, Ankara, 1995
- TİMUÇİN Afşar, **Düşünce Tarihi**, BDS Yayınları, İstanbul, 1992
- TUNA Korkut, **Yeniden Sosyoloji**, Karakutu Yay, İstanbul, 2002
- TURHAN Mehmet, **Siyasal Elitler**, Gündoğan Yay., Ankara, 2000
- TÜRK DİL KURUMU, **Büyük Türkçe Sözlük**, 8. Basım, Ankara, 1988, cilt:II
- ULAŞ Sarp Erk, **Felsefe Sözlüğü**, Bilim Sanat Yay., Ankara,2002
- UZUNÇARŞILI İ. Hakkı, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı**, Ankara, 1988
- VAN DIJK Teun, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları". **Medya, İktidar, İdeoloji** (Derleyen: Mehmet Küçük). Ark, Ankara, 1994
- VERGİN Nur, **Din, Toplum ve Siyasal Sistem**, Bağlam Yay., İstanbul, 2000
- WEBER Max, **Bürokrasi ve Otorite**, Adres Yay., Ankara 2005, s.28-29
- WEBER Max, **On Law in Economy and Society**, Cambridge, 1954
- YAVUZYİĞİT M. Hikmet, **Mülkiye Tarihi**, Mülkiyeliler Birliği Yay.,Ankara 1999
- YILDIRIM Ergün, **Hayali Modernlik**, İz Yay. İstanbul, 2005
- YÜCEKÖK Ahmet, **100 Soruda Türkiye'de Din ve Siyaset**, Gerçek Yayınevi, 1983, İstanbul

MAKALELER

ABADAN Nermin, “Devlet idaresinde Menfaat Gruplarının Rolü”, **Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.14, No:1

AÇIKALIN Ayhan, “Birliğimizin Son Teşebbüsleri”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.1, S.3, 1966

AÇIKALIN Ayhan, “4 Aralık Törenlerinin Anlam ve Önemi”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.2, S.13, 1968

AKGÜN Birol, “Türkiye’de Siyasal Güven”, **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, S.56-4, 2001

AKŞİT Bahattin, “Sivil Toplumda Uzlaşmacı Düşünce Yaygınlaşmalı”,
http://www.siviltoplum.com.tr/roportaj_1.htm, 13 Haziran 2005

AKTAN Alper, “138. Yılı Kutluyoruz”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C. 21, S.204,

ARSLAN Ali, “Tek Partili Dönem ve Çok Partili Dönem Türk Siyasi Elitlerinin Toplumsal Profillerinin Karşılaştırmalı İncelemesi”, **Ekonomi ve Toplum**, Cilt: 7 Sayı: 1, 10.03.2005

ARSLAN Ali, Türk Siyasi Elitleri,
http://www.insanbilimleri.com/makaleler/siyaset_bilimi/Turk_Siyasi_Elitleri.htm, 10.03.2005

ATABEK Gülseren Şendur, **Siyasal İletişim Metaforu Olarak “Baba”**,
<http://www.akdeniz.edu.tr/iletisim/dergi/sayi1sendur.html>, 09.03.2005

AYDIN Güngör, “Mülkiye’nin 122. Kuruluş Yıldönümü”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.8-9, S.64-65, 1982

Basın Açıklaması,
www.mulkiye.org.tr/modules6801.html?op=modload&name=News&file=article&sid=73&mode=thread&order=0&thold=0, 25.03.2005

Başlarken, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.1, S.1, 1966

BAYRAKTAROĞLU Bekir S., “Mülkiye Rozetinin Öyküsü”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.8-9, S.57-58, 1980

ÇALGAN Ahmet T., Cumhuriyet’in İlanı ve Mülkiyeliler, **Mülkiye Dergisi**, C.27, S.241, 2003

ÇOLAK Ali, “Başyazı”, **Mülkiye**, C.28, S.244, 2004

- DAHL Robert A., “Yönetici Elit Modelinin Bir Kritiği”,çev. Deniz Baykal,
Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.16, No:2
- DANIŞMAN Nihat, “4 Aralık Konuşmaları”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.4 ,
S.30, 1973
- DAVUTOĞLU Ahmet, , “Tekerrür Eden Tarihsizlikten, Kendini Fethet: İdris Küçükömer”, **Türkiye’de Sivil Toplum Arayışları**, Bağlam Yayıncılık,
İstanbul, 2000
- DEMİREL Tanel, “12 Eylül’e doğru Ordu ve Demokrasi”, **A.Ü.S.B.F. Dergisi**,
S.56-4, 2001
- DUMAN M. Z., “İdris Küçükömer’in Sivil Toplum Anlayışı”, **C.B.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi**, C.2, S.1
- EİSENSTADT S.N., Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Yeni Devletlerde Beliren Bürokrasi Sorunları, çev: Ö. Ozankaya, **SBFD**, C.XX, S.3-4, 1965
- EMRE Cahit, “Türkiye’de Bürokratik İşlemlerin Basitleştirilmesi Ya Da Yazçizciliğin Azaltılması, Genel Bir Değerlendirme”, **Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.66, S.3-4
- ERDEHA Kamil, “Mesleki Sorunlarımız”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.2, S.9, 1967
- Genel Yayın Yönetmeninden, **Mülkiye**, C.25, S.226
- GÖLE Celal, “Cumhuriyetimiz 80 Yaşında”, **Mülkiyeliler Birliği Bülteni**, Ankara, 2004
- GÜZEL H. Celal, ÇİÇEK Kemal, KOCA Salim, **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, C.9
- GÜZEL M. Şehmus, “Mülkiye’de İnek Bayramı”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.8-9, S.68-69, 1982
- HEPER Metin, “Atatürk’te Devlet Düşüncesi”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Alfa Yay, İstanbul,2000
- HIZ K., DURDU Z., “Türkiye’de Sosyolojinin Kimliği”, **Sosyoloji Dergisi**, Sayı 12–13, 2004
- İŞIKLI Alpaslan, “Yeni Hükümet ve Mülkiye”, **Mülkiye**, c.26, s.237, 2002
- İçişleri Bakanlığını Uyarıyoruz, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.1, S.5, 1966
- İLİK Aydın, “83 Yıllık Mülkiye Marşı”, **Mülkiyeliler**, C.26, S.233,

- İREM Nazım, “Cumhuriyetçi Muhafazakarlık, Seferber Edici Modernlik ve Diğer Batı Düşüncesi”, **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, Sayı.57-2, 2002
- KALAYCIOĞLU E., A. Yaşar SARIBAY, “Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Politik Değişme”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Alfa Yay, İstanbul,2000
- KARPAT Kemal, “Osmanlı Tarihinin Dönemleri”, **Osmanlı ve Dünya** (Ed:Kemal Karpat), İstanbul Ufuk Yayını, 2000
- KAZANCIGİL Ali, “Türkiye’de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme** İçinde, Alfa Yay, İstanbul,2000
- KESİMOĞLU Mehmet S., “Baş Yazı”, **Mülkiye**, C.22, S.213, 1998
- KESİMOĞLU Mehmet S., “Cumhuriyet ve Mülkiye Paneli”, **Mülkiye**, C.22, S.213, 1998
- KESİMOĞLU Mehmet S., “Önsöz”, **Mülkiye Tarihi** içinde, s.I, Ankara, 1999
- KILIÇBAY Mehmet Ali, “Atatürkçülük ya da Türk Aydınlanması”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Alfa Yay, İstanbul,2000
- “Kpss”,www.mulkiye.org.tr/modulesc4ca.html?op=modload&name=News&file=article&sid=253, 12.03.2005
- MARDİN Şerif, “Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez Çevre İlişkileri”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Alfa Yay, İstanbul,2000
- Mülkiye Sitesi Tasarısı, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.2, S.10, 1966
- Mülkiye Tarihi, Cumhuriyet Türkiye'si ve Mülkiye,
<http://www.mulkiye.org.tr/modules27cb.html?op=modload&name=Sections&file=index&req=viewarticle&artid=50&page=1>, 15.03.2003
- Mülkiyeli Bir Sanatçı, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.4, S.26, 1972
- Mülkiyeli Bir Sanatçı, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.1, S.5, 1966
- Mülkiyeli Kamu Hizmetini Seçiyor, **Mülkiyeliler Birliği**, 244-2, 2004
- ORALALP Füsün Çiçekoğlu, “Başkandan”, **Mülkiye**, C.27, S.241, 2003
- ÖKMEN Mustafa, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Merkezîyetçilik- Adem-i Merkezîyetçilik Pratiği Üzerine Notlar

http://www.academical.org/dergi/MAKALE/9_10sayi/s9okmen11.htm
Akademik Araştırmalar Dergisi Sayı: 9-10, 10.03.2005

ÖZBUDUN Ergun, “Türkiye’de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Kültür”,
Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür, Türk Demokrasi Vakfı Yay.
Ankara, 1995

ÖZDEN Kemal, Türkiye Cumhuriyeti’nde Kimlik Politikası,
<http://www.fatih.edu.tr/~ozden/kimlik.htm>, 21 Mayıs 2005

SARIBAY Ali Yaşar, “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, **Türkiye’de
Politik Değişim ve Modernleşme**, Alfa Yay, İstanbul,2000

SELİGMAN L. G., **Recruiting Political Elites**, New York, 1971

ŞAHİNKAYA Serdar, Genel Yayın Yönetmeninden, **Mülkiye Dergisi**, cilt XXIII,
Sayı:218, 1999

TURAN İlter, “Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu”, **Türkiye’de Politik
Değişim ve Modernleşme**, Alfa Yay, İstanbul,2000

UYGUNER Muzaffer, “Mülkiyelilik Ruhu”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.1,
S.5, 1966

UYSAL Ahmet, **Toplumsal Hareketler ve Otorite: Siyasal Ve Kültürel
Fırsatlar, Karşı Hareketler Ve Medya Etkileri**, Yayın Aşamasında

YAVUZYİĞİT Hikmet, Cumhuriyet ve Mülkiye Paneli, **Mülkiye**, C.22, S.213

YILDIRIM Ergün, “Sivil Toplumun Araçsallaşması”, **I. Ulusal Sivil Toplum
Kuruluşları Kongresi**, Çanakkale, 2005

ZÜRCHER Erik Jan, "Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları", **Modern
Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, Cilt 2, İletişim Yayınları
İstanbul, 2001

DİZİN

A
ademi merkezîyet, 51

B
birincil grup, 34, 35
bürokrasi, 2, 3, 4, 13, 14, 15, 30, 33,
44, 46, 47, 48, 49, 50, 54, 58, 59, 63,
64, 65, 66, 70, 77, 78, 90, 92, 98, 99
bürokratik elit, 8, 12, 50

C
Cumhuriyet Halk Partisi, 39, 65

D
Demokrasi, 16, 23, 24, 65, 76, 78, 97
Demokrat Parti, 39
Devlet, 1, 2, 4, 5, 10, 11, 12, 13, 14, 18,
19, 26, 27, 28, 32, 33, 38, 39, 42, 43,
44, 45, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 59,
60, 62, 63, 64, 86, 88, 92, 94, 96, 98, 99
devleti ebed müddet, 4,5
devletin bekası, 4, 5, 39, 87, 96, 98
disiplin, 29, 60
divan, 43, 45

E
elitlerin dolaşımı 4, 31, 33
epistemik cemaat, 38

G
Gelenek, 26, 34, 46, 49, 61, 63, 64, 67,
71, 72, 73, 74, 82, 83, 90, 92, 94, 98

İ
iktidar seçkinleri, 9, 27, 30
inek bayramı, 75, 82

K
kamu yönetimi, 58, 59, 85, 92, 99

M
Mekteb-i Mülkiye-i Şahane, 3, 5, 15,
68, 98

Mülkiye Ruhu, 4, 5, 74, 75, 78, 84, 88,
98, 99
Modernleşme, 47, 54, 59, 74, 75, 95
Mustafa Kemal Atatürk, 47, 50, 53, 55,
57, 69, 74, 78, 85, 87
Mülkiye Marşı, 84, 85, 89

O
Osmanlı Devleti, 1, 30, 33, 42, 43, 44,
45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 63,
64, 66, 75, 84, 86, 94, 95, 96, 97

P
politik cemaat, 4, 5, 11, 28, 33, 34, 38,
39, 40, 44, 46, 50, 51, 53, 56, 58, 61,
62, 71, 72, 74, 76, 77, 81, 82, 85, 87,
94, 96, 98, 99

S
siyasal elit, 2, 3, 4, 14, 15, 25, 27, 28,
32, 33, 50, 59, 66,
siyasal kültür, 1, 4, 12, 15, 16, 29, 33,
49, 51, 59, 60, 66, 84, 86, 97, 99
sosyal bilimler, 1, 5, 12, 17, 60
sosyal grup, 36, 76

T
Tabakalaşma, 7, 8, 9, 13, 19, 20, 95
Tanzimat, 45, 49, 50, 66, 68
Topluluk, 4, 5, 9, 34, 35, 36, 37, 38, 39,
51, 56, 74, 76, 89, 92
Tortu, 4, 21, 31, 33, 95

V
Vatan, 50, 51, 57, 61, 63, 76, 78, 84, 85,
89, 90, 92, 96

Y
yönetici elit, 17, 21, 48, 52, 55

